HJEMSTAVN

HJEMSTAVN

AF

NICOLAI SVENDSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN — KRISTIANIA
1904

— — Uden for Nationaliteten er der hverken
Kunst, Sandhed eller Liv; der er
ingenting, slet ingenting.

TURGENJEW

KØBENHAVN — GRÆBBES BOGTRYKKERI

I

Den lille skrutryggede Høker Mogens Rasmussen stod inde i Præstens Studereværelse, i Færd med at gaa.

„Nej, Hr. Pastor, vi, Kirkeforstanderskabet maa nu skride ind. Det kan sandt for Dyden ikke gaa an, at Politiet faar Sagen i Hænde. Det ender saa bare med, at der paalægges Kommunen en Del Omkostninger, mens den Side af Sagen, som det gælder om at varetage, jeg mener den kristelige og kirkelige, bliver forsømt. Hvad er der ikke altsammen gaaet i Skuddermudder her i Sognet i de mange Aar, gamle Pastor Boesen levede. Aa ja, han var et godt Menneske, men en Stakkel paa Stolen. Sandt for Dyden, det maa blive anderledes! De taler saa kønt om Indre Missions Arbejde paa dette Omraade, Hr. Pastor. Her er der en Lejlighed til at tage fat. Per Riggelsens Færd er til Forargelse for hele Sognet.“

Per Riggelsen var Sognets Smertensbarn. Han havde tidligt begyndt at føre et ryggesløst Levned, var bleven straffet og drev nu omkring uden noget

bestemt Tilhold og uden at have nogen Haandtering. I Eftermiddags havde han lavet Opløb paa Landsbygaden, samlet Byens Ungdom om sig og, fuld som han var, holdt en Tale til de forsamlede om, at nu var Fattigmands Tid kommen til at holde Opgør med Bondesnuderne. Han havde stillet sig op paa Kirkegaardsdiget og var tilsidst under Hurra fra Børneklyngen væltet over paa Kirkegaarden og trillet lige ned ved Siden af gamle Konsistorialraad Kampmanns Gravstøtte. Der havde han ligget og bandet, indtil det endelig med megen Umage var lykkedes Amtstjeneren at faa ham bragt hjem til hans Hytte i Kæret. Det var en Skandale, et daarligt Eksempel for Ungdommen, et farligt Subjekt for hele Egnen.

Denne Anskuelse delte Høkeren Mogens Rasmussen med de allerfleste af Beboerne i Strandsted Sogn. Der var rigtignok ogsaa dem, som ikke havde opgivet Per Riggelsen, og som paastod, at der fandtes gode Krummer i ham trods Forkommenheden.

Aarsagen til, at Mogens Rasmussen saa ivrigt tog sig af denne Sag, var den, at han for kort Tid siden af sine Meningsfæller havde faaet overdraget Hvervet som Kirkeværge, et Embede, som han i mange Aar havde attraaet. Han vilde nu ogsaa vise sig værdig til denne Tillid.

Præsten vidste ikke rigtig, hvad han skulde sige til Høkerens Ordstrøm. Selvfølgelig vilde han gerne tage fat; men det var lettere sagt end gjort. Han tog et Par Drag af sin lange Pibe og blæste Røgringe ud i Værelset.

„Jeg maa først lære Manden at kende," sagde han. „I Morgen vil jeg gaa ned til Riggelsen og gøre et Forsøg paa at tale ham til Rette. Jeg siger Dem Tak, Rasmussen, fordi De har henledet min Opmærksomked paa dette Tilfælde. Det skal ikke være sket forgæves."

„Ja, saa hører vi fra Dem, Hr. Pastor, ikke sandt. Jeg maa nu hjem for at tage mod et Læs Mel fra Laksbæk Mølle. Man maa altid selv være til Stede, Hr. Pastor. Det er ikke som i gamle Dage. Det tager af med Paalideligheden. Man kan ikke mere stole paa Folks glatte Ansigt og gode Ord. Der er nu om Stunder saa megen Uærlighed til i Verden, sandt for Dyden er der saa!"

Høkeren bukkede kejtet til Farvel. Det saa ud, som om han pludselig skulde synke i Knæ. Saa lukkede han sagte Døren og forsvandt.

Pastor Henrik Frees var en ung Mand, der først for et Par Maaneder siden var kommen til Sognet. Hans Hjem laa ude paa Vestkysten, hvor Faderen, der nu var død, havde ejet en Bondegaard. Vejen til Præsteembedet havde ført ham gennem Latinskolen og flere Universiteter. Da han sad inde med et godt Nemme og havde passet sin Bog, var han tidligt bleven færdig med Studeringen. Nu sad han altsaa som Præst for Strandsted Menighed, et østslesvigsk Sogn, som bestod af et Par større Landsbyer, et Fiskerleje ved Fjorden og en Herregaard, der omfattede hele det fede Jordareal paa ca. 1000 Tønder Land, som laa i Hjørnet mellem Fjorden og Østersøen.

Henrik Frees var ugift. Med syv og tyve Aar havde han Tid til at vente. Selve Præstegerningen optog desuden hans Sind og Tanker fuldt ud. Oprindelig var hans Ønsker rigtignok gaaet i en anden Retning. Helst havde han taget varigt Ophold i Berlin for der at kaste sig ind i det offentlige Livs store Kampe. Men han begyndte allerede nu at forsone sig med Tilværelsen i Nordslesvig. Det var en dejlig Egn med Fjord og Hav og Skov, og han havde altid sværmet for Naturen. Paa Østkysten gaves der næppe nogen smukkere Plet end denne.

Men Menneskene?

Ja, det kunde ikke nægtes, at Sognets kirkelige Forhold var blevet vanrøgtet. Den gamle Pastor Boesen havde før ham været Præst til Strandsted Menighed i et halvt Hundredaar. De fleste af Sognets Beboere var bleven døbt, konfirmeret og ægteviet af ham. Og nu for et Aars Tid siden, da han pludselig døde, havde han været godt i Færd med anden Generation.

Indtil da havde Fred og Ro været raadende i Strandsted Menighed. Men saa hændte det, at der fra en By længere Vester paa flyttede en Haandværker til Byen, som snart kom til at spille en betydelig Rolle paa Egnen. Manden, der hed Søren Knudsen og var Snedker af Profession, var kommen stærkt med i Indre Missionsbevægelsen i sin Hjemegn. Han begyndte straks efter, at han havde bosat sig i Strandsted, at samle Folk til Aftensamtaler om religiøse Emner. Det var et helt nyt Element, der saaledes gjorde sig gældende

i Menigheden. De fleste lo vel ad den hellige Snedker og hans Prækener; men der fandtes dog enkelte, i Særdeleshed nogle gamle Kvinder og ugifte Gaardmandsdøtre, som lyttede til Snedkerens Tale. Og det varede ikke ret længe, før Søren Knudsen til sine Aftenmøder kunde samle fuldt Hus.

Efter nogen Tids Forløb gik Snedkeren over til Angreb paa den kirkelige Dorskheds Tilstand i Sognet. Sammenkomsterne flyttedes til de større Stuer i et Par Bøndergaarde, hvis Ejere havde sluttet sig til hans Bevægelse. Der kunde nu virkelig være Tale om noget Tilhæng. Det ny har altid Tiltrækningskraft, og Snedker Knudsen ejede en Overbevisningens Styrke, der virkede æggende hos nogle, vakte Modsigelse hos andre, men fangede Interessen hos de fleste, i det mindste saa længe Fremtoningen var ny. Senere samlede han de faste Tilhængere til en troende Flok. Som dennes Høvding tiltog han sig en betydelig Myndighed, der ikke undlod at gøre Indtryk i Sognet. Snedkeren selv og nogle af de ivrigste af hans Tilhængere gik omkring i Menigheden og besøgte syge og sørgende, prækede for dem, sang for dem eller læste op af tykke Bøger, mens de samtidig i skarpe Ord drog i Marken mod den hidtilværende aandløse Tilstand og Ligegyldighed.

I Løbet af kort Tid opstod der, kort sagt, et aandeligt Røre, som man hidtil ikke havde kendt Mage til. Den gamle Præst begyndte at miste sin Indflydelse og Anseelse. Han prøvede forgæves paa at modarbejde den ny Bevægelse. Kræf-

terne svigtede Gamlingen, og han stod desuden aldeles uforstaaende over for Vækkelsens dybe Ophav. En Aften havde han personlig givet Møde i en af Snedker Knudsens gudelige Forsamlinger. Det var kommet til et uhyggeligt Sammenstød mellem Indre Missionsmanden, der havde brugt voldsomme Ord, og Oldingen, der søgte at forsvare sit Livssyn og Overleveringen i Sognet. Mod Slutningen var Pastor Boesen stille og ubemærket gaaet sin Vej. Næste Morgen laa han død i sin Seng, ramt af et Slagtilfælde.

Et Følge saa stort, som man ingen Sinde tidligere havde set Mage til i Sognet, fulgte ham til Graven. Hos en stor Del af Beboerne var der megen Harme mod Snedkeren, som fik Skyld for at have fremskyndet Oldingens Død. Sindsbevægelsen efter Mødet havde overmandet den gamle Mand og faaet hans Hjerteslag til at standse.

Det var imidlertid, som om den rolige Tilværelse i Menigheden var stedt til Hvile med den gamle Præst. Tidens aandelige Bølger havde naaet Strandstedegnen og gik højt, da Henrik Frees tiltraadte sit Embede.

Det var navnlig Smaakaarsfolkene og nogle mindre velstillede Landmænd, der blev grebet af Indre Missionsbevægelsen. Den egentlige Bondestand havde derimod fundet en anden Form for Tilfredsstillelsen af sin aandelige Trang. Det var Frimenigheden. En Kreds af Gaardmænd havde sluttet sig sammen til et lille Samfund, der fra Tid til anden fik Besøg af en grundtvigsk Frimenighedspræst, og man samlede Penge til en

Kirke, der skulde staa paa Bavnebakken, et af de højeste Punkter i Nærheden af Strandsted By.

Paa Herregaarden Bøgholm stillede Forholdene sig atter helt anderledes. Det var et gammelt Adelssæde. I Aarhundredernes Løb havde Gaarden skiftevis været i Hænderne paa Slægterne Ahlefeldt og Buchwald, men det var gaaet ned ad Bakke med dem. For en halv Snes Aar siden havde en rig hamborgsk Reder købt Ejendommen til sin Søn. Denne, Godsejer Peters, førte en Tilværelse for sig selv og drev Gaarden dels ved Hjælp af de gamle Arbejdsfolk, der altid havde været knyttet til Godset, dels ved tyske Lejlighedsarbejdere, som samledes op fra Landevejen. For dem var Socialismen eneste Evangelium. De gifte og indfødte Herregaardsarbejdere derimod levede et Liv i sløv Ligegyldighed, fuldt af Slid og Slæb for Udkommet. Det vilde kun være et Tidsspørgsmaal, hvor længe det varede, før Socialismen fik Indpas alle Vegne paa Godset. Saa var de danske Arbejdsmænd dens sikre Bytte. Frimenighedsbevægelsen kom som en Form, der ikke passede for dem; den var lidt for stiv og fornem, Indre Mission for asketisk til at kunne gribe deres Sind, og Statskirken laa i den anden Ende af Sognet. Her blev de døbt, konfirmeret og viet, en gammel Skik uden Indhold.

Om Henrik Frees samlede sig den Del af Sogneboerne, der ikke følte sig tiltalt af de tre ny Bevægelser. Det var for største Delen Haandværkerne og Næringsdrivende i selve Strandsted By. For dem havde det været det nemmeste at

holde sig til Statskirken og følge Traditionen. Blandt disse Mennesker fandt Pastor Frees snart en fast Tilhørerkreds og Medlemmer til den Ynglingeforening, han havde faaet dannet kort efter sin Embedstiltrædelse. Han syntes ogsaa at være i Stand til at holde Kredsen samlet; thi den ny Præst sad inde med gode Talegaver, og disse Folk savnede desuden et Samlingsmærke. De mødte ikke blot talrigt til Gudstjenesten, men ogsaa hver Mandag Aften, naar Pastor Frees holdt aabent Hus med Oplæsning og Musik. Stærkest repræsenteret var altid den kvindelige Ungdom; thi Præsten gjaldt naturligvis for et godt Parti.

Men den ivrigste Agitator for hans Ideer var Mogens Rasmussen, der aldrig tidligere havde lagt kirkelige Interesser for Dagen. Der var dem, der paastod, at hans pludseligt opstaaede Ihærdighed skyldtes egenkærlige Grunde, Trangen til at spille en Rolle, efter at han ved sit smaatfedtede Høkertalent havde bragt det til en betydelig Velstand. Men det kunde godt være en Beskyldning, som var fremgaaet af Nag og Misundelse og baaret frem af onde Tunger; thi Mogens Rasmussen havde ikke mange Venner.

II

Og Henrik Frees selv?

Sine sidste Studenteraar havde han tilbragt i Berlin. Her fandtes ikke blot de dygtigste af den

moderne Teologis Repræsentanter som Universitetslærere, men her havde det ny Kejserriges voldsomme aandelige og materielle Brydninger deres Brændpunkt. Og begge Dele fængslede i samme Grad den nordslesvigske Students Interesse. Her stod hans første Kamp for en Livsanskuelse paa Samfundslivets brede Grundlag. Naturligvis maatte den hos en ung Mand uden Erfaring og egen Virksomhed blive rent teoretisk. Han kastedes fra den ene Brydning ind i den anden, dog uden at tabe sig selv i dem. Det var hans tunge nordiske Naturel, der bar ham oppe. Men han vilde noget, vilde meget, og Trangen drev ham ind i alle mulige Bevægelser. Tilsidst havde han fundet Ro og Tilfredsstillelse i en lille Kreds af Kirkens Mænd og etiske Politikere, der satte sig et stort Maal. De vilde mægle mellem de tre store Brydninger, de økonomiske, de storpolitiske og de kirkelige. Tankens Tilhængere skulde gaa ud over Landet for at skabe noget nyt med Fremtidsudviklingen for Øje.

Med disse Ideer dybt indprentet i Sind og Villie følte Henrik Frees et stort Kald i sig som social Præst, da han tiltraadte sit første Embede. Til at begynde med gjaldt det blot at se sig godt om i den ny Virkekreds for at komme til Klarhed over Jordbunden. Endnu havde han intet Steds grebet ind. Men Villien brændte i ham.

Jordbunden var god. Det skortede ikke paa Lejlighed til at tage fat. Der var Indre Mission, Frimenigheden og Herregaardens Sløvhed. Hans

lille Kreds skulde faa Indhold og blive Udgangspunktet for en ny Udvikling.

Den unge Præst havde altsaa et bestemt Maal. Han var ikke naaet til den Resignation, der prægede mange af hans Kaldsfæller i Omegnen. Der sad til Eksempel ovre i Uldal Sogn Pastor Bau, som ikke udmærkede sig ved stort andet end ved sine Hestehandeler; men det maatte ogsaa siges, at Bau var den mest drevne Hestepranger nær og fjern. Hvor var den jydske Handelsmand, der kunde snyde et spattet Bæst i ham, hvor den slesiske Jøde, der var i Stand til at købe en Hingsteplag af ham blot et halvt Hundrede Mark under Dagens Pris! Pastor Bau havde endog gjort sig fortjent for Hesteavlens Fremme paa hele Egnen. Hans Stald stod som et Mønster for hver Bondegaard i Sognet. Og ovre i den gamle Præstegaard i Nykirke Sogn sad som indemuret den tungsindige Særling Pastor Fromm, der hverken forstod sig paa Avlsbrug eller et godt Bord. Han gik omkring, som bar han paa hele Menighedens Synder, mørk og indesluttet. Nu var han i Færd med at ældes; men ingen havde nogen Sinde forstaaet ham, og aldrig var han traadt i nærmere Forhold til sit Sogn. Pastor Fromm holdt sig hjemme i sit Studereværelse, Dag ud, Dag ind. Kun om Aftenen, naar Mørket brød frem, kunde man undertiden træffe ham paa ensomme Veje, hvor han færdedes i dybe Tanker, helt fraværende; tilmed stod han ganske uforstaaende over for Dagens Spørgsmaal og Menighedens Anliggender. Han var i det hele taget en ulykkelig Mand. Gift

havde han aldrig været, og saa var han bleven underlig af lutter Lærdom, sagde Folk.

Uldal og Nykirke Sogne dannede i en Halvkreds ind mod det flade Land Grænsen for Strandsted Sogn. Disse Distrikter havde aldrig været kirkelig interesseret. De laa brak i aandelig Henseende, ligesom Tilfældet havde været med Strandsted indtil for et Par Aar siden.

Henrik Frees maatte altsaa gaa sin egen Vej. Hos hans Kaldsfæller var ingen Støtte at finde; ikke en Gang et godt Raad vilde de kunne give ham. De savnede enhver Forudsætning for at være i Stand til at fatte hans Ideer.

Men han vilde ogsaa vise Verden, hvad der kunde udrettes. Ingen Vraa i Sognet skulde faa Lov til at undgaa hans Opmærksomhed.

Der var nu den første Opgave med at rydde op i Per Riggelsens Bule i Kæret. Skønt han ingenlunde fandt den lille skrutryggede Rasmussens Væsen og Paatrængenhed tiltalende, følte han sig dog i Taknemmelighedsgæld til denne Mands Iherdighed, der havde givet ham et Fingerpeg i Retning af en Begyndelse med det sociale Arbejde i Sognet.

III

Da Pastor Frees Dagen efter Samtalen med Mogens Rasmussen var paa Vej ned til Kæret for at tale med Per Riggelsen, kom han forbi en

af de største Gaarde i Sognet, som tilmed ejedes af en af Egnens mærkeligste Mænd, tidligere Skibsfører Fester Hissel. Gaarden laa øverst paa Bakkeaasen med Udsigt ind til den lille Købstad ved Fjordens inderste Vig og ud over Havet til de danske Øer.

Gaardejeren stod ude i den store Have lige ved Vejen, i Færd med at plante et Tjørnegærde. Han var en høj, bredskuldret Skikkelse, lidt førladen, men for øvrigt med en rank Holdning og et langt graasprængt Skæg.

Fester Hissel var noget for sig. Han gjaldt for at være en af de klogeste Mænd i Strandsted Sogn. Foruden sin store Gaard ejede han mange Penge paa Rente. Facittet af disse Faktorer var blevet, at Fester Hissel i en lang Aarrække havde haft Plads i Amtsraadet eller Kredsdagen.

Fester Hissel stod et Trin højere end de øvrige Bønder. Men han var deres Raadgiver i mangt og meget, og ingen søgte forgæves hans Gaard i sligt Ærinde. Der gik mange Sagn om, hvorledes han havde tjent sin Formue i Udlandet. Men disse Fortællinger svækkede ikke hans Anseelse. Tværtimod. De var jo et Tegn paa, at Fester Hissel ikke maatte opfattes som et sædvanligt Menneske.

De kirkelige Bevægelser blandede han sig ikke i, skønt han var valgt ind i Menighedsrepræsentationen. Fester Hissel var Gudsfornægter, sagde Folk, og derved øgedes kun det mærkelige ved Manden.

Præsten standsede og hilste: „God Dag og Gud hjælp!"

„Tak, Hr. Pastor."

Fester Hissel havde været i Kirke i Anledning af Præstevalget. Det var ham ikke helt ligegyldigt, hvem der blev Præst i Sognet, da der forestod en ny Ordning af Højtidsofret, der skulde afløses, og der var Tale om, at Kirkegaarden skulde udvides. Det gjaldt derfor at faa valgt en yngre Mand, der endnu ikke var greben af Overleveringen. Fra den Dag kendte han Præsten. Ellers kom han aldrig i Kirke.

„De planter, Kaptajn."

„Ja, Hr. Pastor, det gamle Stakitværk maatte rives ned; det var blevet for gammelt. Jeg kan ikke lide Ting, der kommer i Forfald, hverken i den ene eller den anden Henseende."

„Ja, som gammel Sømand er De naturligvis vant til at holde Orden i Deres Sager," sagde Præsten. „Man ser det straks, naar man kommer i Nærheden af Deres Gaard, at her bor en Mand, der har været ude i Verden."

„Saamænd, Hr. Pastor, skønt det ikke nytter meget, at man kommer ud, naar man ikke forstaar at se paa Folk og Forhold. Det er en særegen Evne. Hvad synes De ellers om Deres ny Omgivelser, Hr. Pastor?"

„Aa, jeg er jo født Nordslesviger, saa jeg kender Befolkningen fra Barnsben."

„Maaske nok. Men et er at se paa en Befolkning og leve sammen med den, et andet at arbejde inden for den for at fremme dens Tarv.

Pastoren vil maaske ned til Fjorden for at samle ny Tanker? Jeg gør det selv undertiden. Den Fjord har jeg aldrig kunnet glemme, hvor langt Skæbnen end førte mig, og hvor meget Vand jeg end saa."

„Jeg troede ikke, at Sømænd havde Øje for den Slags Ting."

„Aa jo, Hr. Pastor. For en Sømand gaar intet over Hjemstavnen. Han vender altid tilbage til den, naar Neptun da ellers vil det. Men han præker ikke om sin Længsel. Jeg tænker, det er gaaet Dem paa en lignende Maade, da De søgte Embede i Nordslesvig."

„Det er ikke helt rigtigt. Jeg var helst bleven i Berlin og havde kastet mig over Journalistik eller Nationaløkonomi. Men min Fader, der nu er død, ønskede, at jeg skulde vende hjem. Og her haaber jeg ogsaa at faa Lejlighed til at røgte mit Kald i Overensstemmelse med mine Tilbøjeligheder."

„Ja saa, De er af den unge Skole. Jeg kender lidt til den fra min Læsning; men maa jeg da sige Dem een Ting, Hr. Pastor. Med saadanne Tanker skulde De virkelig være bleven i Berlin og have dyrket Journalistik og Nationaløkonomi. I Nordslesvig har vi ikke Brug for flere Reformatorer, undskyld."

„De tager Nordslesvig som et Begreb for sig, Kaptajn. Er Præstens Gerning da ikke alle Vegne den samme, hvad enten Landskabet hedder Bagpommern, Vestfalen eller Nordslesvig? Det gælder dog her som der at henlede Tanken paa det aande-

lige Liv, at fremme dets Vækst og øge dets Trivsel. Jeg synes, denne Virksomhed kan godt forenes med et moderne socialt Arbejde for at forbedre den almenmenneskelige Tilværelse."

„Ideer, Hr. Pastor! Mit Syn paa Kirken er nu et andet end Deres. Det vil vi ikke tvistes om. Men behold Deres Ideer for Dem selv. Sæt Dem til Ro i Deres gamle, hyggelige Præstegaard, se Dem om blandt Egnens Gaardmandsdøtre, tag en med Penge, maaske ogsaa med en Smule af det, De kalder Aand. Dyrk saa om Hverdagen Deres Nationaløkonomi for Dem selv, indtil De faar en anden Kæphest. Hold Deres Prædiken, giv de døde en kristelig Begravelse, ros dem lidt efter fattig Fortjeneste, og vogt Dem for øvrigt for at røre ved Udviklingen. Den er underkastet andre Faktorer. Hvis De gør Forsøg paa at reformere, vil De blive skammelig bedragen."

„Men jeg vil tage fat, Kaptajn. Er det ikke en Skam, som det staar til her i Sognet. Skal Beboerne blive et værgeløst Bytte for en dum og aandløs Pietisme, for en overfladisk og vanartet frikirkelig Bevægelse eller for en misforstaaet Socialisme! Jeg vil have fat i Menneskene, det kan ikke nytte!"

Den unge Præst var bleven varm. Han tog sin store bløde Hat af og strøg med den ene Haands Fingre hen gennem det tjavsede Haar.

Kaptajn Hissel stak Spaden i Jorden, smilede en Smule og jog langsomt med højre Haand hen over det lange Skæg.

„De er en ivrig ung Mand," sagde han. „Saa

prøv at tage fat, som De siger. Det vil give en Brydning mere, men lad gaa, naar De har Mod paa det. Det køles, og De vil resignere. Naar De er kørt træt, tales vi atter ved. Men hvorhen gælder Turen i Dag, om jeg maa spørge?"

„Til Kærhytten. Jeg vil ned for at tale med Per Riggelsen. Der maa dog kunne laves et ordentligt Menneske ud af ham. Det er en Type paa Sognets Vanrøgt, Kaptajn. Synes De nu virkelig, det vilde være rigtigt at lade en saadan Person skøtte sig selv?"

„Og hvad har De saa tænkt at gøre ud af Per Riggelsen? Skal han have Ansættelse som Klokker eller Kulegraver? Jeg er i saa Fald bange for, han selv falder i de Grave, han skal kaste."

„Jeg vil først give ham lidt dagligt Arbejde i min store Have; den er forsømt, og jeg skal alligevel have en Arbejdsmand. Hvorfor saa ikke tage ham! Det synes De vel heller ikke er rigtigt, Kaptajn?"

„Aa jo, Hr. Pastor. Det er den rette Ende at begynde ved. Des hurtigere vil De køre træt."

„De mener, at der ikke er noget at stille op med Per Riggelsen?"

„Jeg mener, at De lige saa godt kan anlægge en Kaffeplantage i Deres Have og faa den til at gro, som De kan faa Per Riggelsen støbt om. Men gaa kun i Færd med Støbningen, Hr. Pastor. Per Riggelsen er det rette Malm for Dem."

„Jeg skal dog prøve, om jeg ikke kan overbevise Dem om, at De har et fejlt Syn paa Mennesker, Kaptajn."

„Det skulde glæde mig. Men De undskylder, at jeg tror, De kan lære mere af Per Riggelsen, end han nogen Sinde vil lære af Dem. Som sagt, Malmet er godt eller har oprindelig været det. Men den store Klokkestøber, Verden eller Livet, har begaaet en Fejl ved Afstøbningen. Derfor er der kommet lidt Disharmoni i Støbningen. Det er det hele. Men De skulde vel ikke, for at tale om noget andet, have Lyst til at gaa med ind og smage paa en ægte Jamaika, Hr. Pastor. Den er god. Jeg har selv haft den med hjem."

„Nej Tak, Kaptajn."

Præsten hilste og gik hurtig ned mod Fjorden, og Fester Hissel fortsatte sit Arbejde med Tjørnene. Det skulde dog interessere mig, om der er Tømmer i den Karl, tænkte han. Maaske er det ikke andet end ungt Blod og Studenterideer. Men der kan blive et Helvedes Spektakel ud af det, tænkte Kaptajnen videre, mens han fortsatte Arbejdet og plantede den ene Tjørn ved Siden af den anden med bestemte Mellemrum.

IV

Henrik Frees fortsatte Vandringen ned mod Kæret ved Stranden. Han grundede lidt over Samtalen med Kaptajnen. Hvorledes havde han nu ogsaa kunnet vente at finde Forstaaelse hos denne Mand. De gamle Sømænd var jo vant til

at se med Mistro paa Mennesker. Over for dem var al Moralpræken spildt. De havde deres egen Etik, og deres Grundsætninger var tit stik modsat den moderne Opfattelse af Samfundslivets Betydning.

Et ypperligt Landskab laa udbredt for Præstens Blik: Fjorden med Bakkeaasen til begge Sider. Den hvide Strand tegnede sig i en bugtet Linie ind mod den lille røde By, der laa i Læ af Skovene. Disse strakte sig langs med Skrænterne og klædte Bakkeskraaningerne. Her og der øjnedes en Rugmark, lidt mere grøn end Bøgenes Top. Ind imellem en enkelt Kløvereng med røde Køer. Til venstre for Købstaden laa Fiskerlejet, gamle hyggelige Rønner med grøntmosset Tag og hvide Skorstene, halvt gemt af Træer og Bakker. Og midt i alt dette den store blaa Fjord. Junisolen faldt hen over Vandet og farvede det end mere blaat. Paa Vandspejlet gled sagtelig lave, lange, runde Bølger og skvulpede ensformigt ind mod Smaastenene ved Kanten.

Der var ingen store Linier i dette Landskab. Men det var saa mærkeligt blødt og velgørende for Øjet. Selv Smaaborgeren og Bonden, der daglig færdedes i disse Omgivelser, kunde Søndag Eftermiddag, naar han med Hustru og Børn tog ud i det grønne, et Øjeblik staa stille og synes, at det var rigtigt smukt.

Paa Fjorden laa et stort, graat tysk Krigsskib, rundt omkring det Smaabaade, der skulde føre Mandskabet i Land til Manøvre. Folk tog ikke videre Notits af dette Billede paa Livets Alvor

midt i al denne Fred og Hygge. De gamle, der kunde huske et halvt Aarhundrede tilbage, mindedes andre Tider, da danske Orlogsmænd med Dannebrog i Toppen havde ankret op paa Fjorden og gjort Skydeportene klar til Fægtning. De mindedes Kanontordenens Rullen henover Landskabet. De havde set Tropper blive udskibet, været Vidne til Smaafægtninger her og der i Omegnen. Aaringer var henrundet. Billederne havde skiftet med Sommer og Vinter. Da kom hin Aprildag, da Kanonerne tordnede paa Dybbøl. De tav, og Korsbanneret forsvandt fra Fjorden, og efter nogle Aars Forløb kom der smaa tyske Krydsere og vuggede paa Vandet med Ørnen i Toppen. Som Aarene gik, blev Skibene større, og deres Antal øgedes. Men kun sjælden stoppede Bonden op i sit Arbejde paa Ageren ved Fjordskrænten for at iagttage deres Manøvrer. Blikket sløvedes for Begivenhederne, som det let sløves for selve Naturens Billeder. Følsomhed var et ukendt Begreb. De gamle Gaarde skiftede Ejere og overlodes til en yngre Generation, for hvem Fortællingerne om Krigsbegivenhederne lød som fjerne Sagn. Kun Sindelagene blev de gamle. Var det Stædighed, var det, fordi det kostede Overvindelse og Arbejde at tilegne sig det ny, eller var det Overbevisning? — Udviklingen gik langsom. Saa man paa Bondens Tilværelse, skulde man synes, der slet ingen Forandring var sket, mens Flagene og Skibene skiftede paa Fjorden. Bondestanden bevarede sit gamle Præg.

Gennem alle Omskiftelser forstod den at hævde

sin Selvstændighed, medens den dyrkede sine frodige Marker bag de lange Hegn af Hassel, vilde Roser med Kaprifolier og Brombærranker. Der samledes Penge i de gamle Gaarde, der stod der med Stokroser op ad Muren, Balsaminer og Geranier i de smaa firkantede Vinduer og Myldret af Krusemynter, Riddersporer, Fløjelsblomster, Baldersbryn, Morgenfruer, Fuchsier og Veronikaer i de store velholdte Haver.

Men Naturen er indadvendt hos de Folk, der færdes her. De kan vanskelig se ud over Skovene og Bakkerne. Livet uden for bliver dem fremmed, skønt Verdensbegivenheder gennem et Par Aarhundreder omtrent hver Menneskealder har sat deres Spor paa denne Jord helt fra Trediveaarskrigen til Kampen paa Dybbøl. Det kendes dog, at Sindene er blevet adlet ved Alvoren i de Tildragelser, der rykkede dem saa nær ind paa Livet, ødelagde deres Huse og Gaarde og drev dem bort fra Hjemmet for en stakket Stund. De tog det slet ikke som noget usædvanligt; de kendte Begivenhederne fra Forældrenes og Bedsteforældrenes Skildringer. Det var kun Formen, der skiftede: ny Kanoner, nyt Krigsfolk, ny Skibe, ny Faner. Indholdet blev det samme fra Menneskealder til Menneskealder. Var det saa vidunderligt, at de ikke holdt af det fremmede der uden for Skovene, der kun gæstede dem med Blod og Brand som fjendtlige Magter, der vilde dem det ilde.

Aarsagen til Folkelivets Særpræg maa søges i Historien og Naturen.

Det var den Omstændighed, den ny Præst ikke

regnede med, og det var den store Fejl, han gjorde sig skyldig i, da han begyndte sit Arbejde i Strandsted. Hans berlinske Alen maalte ikke Folkelivets Dybde. Han saa hen over Hasselhegnene, over det bølgende Løv, den krusede Fjordflade, Poplerne, der omgav Landsbyen, de hvide Skorstene i Fiskerlejet og fandt Panoramaet tiltalende; men Forstaaelse for Sjælelivet i Gaardene bag Kløvermarkerne var ikke gaaet op for ham. Landets Saga var en lukket Bog, som han endnu ikke havde begyndt at læse i.

V.

Kærhytten laa en kvart Mils Vej fra Stranden midt i et Mosedrag. Der var ingen Klinke i Døren. En stor Kampesten laa væltet for inde fra.

Pastor Frees stødte den lempelig op. Stenen raslede tungt og langsomt hen ad Framgulvet. Den næste Dør, der førte ind til Hyttens eneste Værelse, stod paa Klem. Værelset var Uhyggen selv: fire smudsige Vægge, der en Gang havde været hvidtet, et gammelt Egetræsbord, en Halmstol, en Bilæggerovn, to Vinduer, hvis Ruder var erstattet med Klude og Cigarkasselaag og lige over for Indgangen en Alkove, hvis Indre gemtes i et Halvmørke.

Her laa Per Riggelsen og snorksov, da Præsten traadte ind. En tømt Brændevinsflaske var fra

Sengen rullet et Stykke hen ad Gulvet; den sidste Rest af Vædsken tegnede en utydelig Plet i det tilsnavsede Rødstensgulv. Foran Alkoven stod et Par uhyrlige Træsko. En Bøsse var stillet hen i Hjørnet.

Pastor Frees stod et Øjeblik stille midt i Rummet og saa sig om. Atmosfæren, der var en Blanding af indelukket, daarlig Tobaksluft, Brændevinsstank og menneskelig Udaanding, indgav ham først Tanken om at vende om. Hvilken Modsætning til Landskabet uden for!

Men han betvang sig, tog et Par hurtige Skridt hen imod Alkovens Mørke, greb med et rask Tag fat i Mennesket derinde og begyndte at ruske i den sovende.

„Av, av, fo' Satan, Mariane! Ka' do itt' la' mæ ligg'. Tej æ Flask o' ryg a' Helvede te, din forbistrede Kjælling!"

Mennesket gjorde en Bevægelse, som om det vilde vende sig om paa den anden Side. Men Præsten gav ikke Slip.

„Æ seje dæ, Mariane, la' mæ ligg'. Drik, saa do hverken ka' støj eller staa, dit Høwe!"

Han greb ud i Rummet med den ene Haand, som om han søgte noget, og da han ikke fandt det, slog han Øjnene op og blev den fremmede var.

„Naa har æ Satan stejl' mæ nok a' 'et. Hven Fa'en æ do?"

„Staa op, Per Riggelsen!" bød Præsten.

„Nej, Døwlen staa i 'et, om æ gør. Hven æ do, sejer æ?"

„Jeg er Strandsted Præst og skal tale med Dem.“

Per Riggelsen laa et Øjeblik stille og saa stift paa Præsten. Det var øjensynlig en Situation, som han ikke straks følte sig voksen. Noget usikker spurgte han: „Hva' æ'et Di vil; æ har itt' haj Boj ette Dem.“

„Nej, men jeg vil tale med Dem.“

Per Riggelsen laa fuldt paaklædt oven paa noget ubestemmeligt, ildelugtende gammelt Sengetøj. Nølende stak han Benene ud af Mørket, og der kom et Par hullede, graa Strømper og to lasede Bukseben til Syne. Han satte sig oprejst paa Sengefjælen, saa den øvrige Krop skjultes i Alkovens Halvmørke.

„Æ har itt' bedrøwen nowe undt. Hvo'fo' ka' æ saa itt' ha' Frej? Æ komme jo inne fo' næe!“

„Jeg har Arbejde til Dem, Per Riggelsen.“

„Æ vil itt' ha' Arbejd'; æ har arbejd't nok i min' Daw', slidt for æ Stat baade hæe ·o' dæe.“

„Hvordan det, Per Riggelsen?“

„Naa, te Di vee' 'et, i æ Kachot rundt omkring, hvor en no te Daws putte faatte Folk ind.“

„Jamen De skal faa ordentligt Arbejde hos mig, en god Kost og Betaling oven i Købet. Jeg vil tage mig af Dem, saa De ikke behøver at ligge her, som De gør.“

„Æ har 'et godt, som æ har 'et, Hr. Pastor, vaar 'et itt' æ Præst, Di soj, Di vaa? O' hvinner min' Daw' æ te Æen', fær æ vel nok et Gaf op' 'aa Dje Kjergaa' som anne faatte Folk. Di skal saamind itt' spild' manne Ord øwe Per Riggel-

sens Keest'. En Sajd' øwer æ Hoj o' dæemæ basta, Hr. Pastor!"

Han kunde lige naa Brændevinsflasken med Fødderne, som han lod daske frem og tilbage, og gav den et Spark, saa den ringlede hen under Kakkelovnen.

„Men, Menneske, det er jo netop det, De ikke skal, gaa til Grunde. Jeg vil tage mig af Dem og sørge for Dem, saa De bliver et ordentligt Menneske igen."

„Hahaha, naa har æ høe de' mæ! Di ka' spae Dje Prærken, Hr. Pastor, o' la' mæ skøtt' mæ 'sjel. Hva' æ gør, komme inne nowe ve'. Skuld' æ fose mæ, skal æ Pikkelhat nok tej sæ a' mæ. Vi æ gammel Kæen', vi to."

Præsten stod raadvild.

„Vil De da ikke nok ind paa en bedre Levevej, Per Riggelsen?" spurgte han.

„Løwvej? Hva Sa — — —! Naa, æ maa vel itt' band', hvinner æ snakke mæ æ Præst. Løwvej, Hr. Pastor? Maa æ spørr' Dem om jen Ting, ha' Di nowe Sind' se innenfor, hvondt en har 'et, hvinner en fø'st jen Gaang, to Gaang', tre Gaang' o' saa fremdeles æ kommen 'aa æ Strafregiste, de' ha' Di vel itt'?"

„Fortæl mig en Gang, Per Riggelsen, hvordan det gik til, at De første Gang blev straffet."

Per Riggelsen var altid villig til at fortælle. Han havde et vist Talent i den Retning, der var Skyld i, at han paa en Maade stod i Yndest hos en Del af Egnens Beboere. Ved sine Historier

bragte han Bud fra en Tilværelse, som kun de færreste kendte noget til.

„De' æ nemt te, Hr. Pastor, saa hvinner de' ka' interesse'e Dem, ka' æ gjern gøe Dem den Fonøjels'. De æ vel nower o' trerre, maaske omentrent fyrretyw' Aar sin. Æ vaar i Skomagerlær' ind' i æ By o' haj 'et saa vidt fejt godt. Æ Meste vaar en Tyran o' hans Kuen en arrig Skrabilken. De' gav Tæsk baade te Dow'e o' te' Na're o' lidt o' staa ve' mæ op' 'aa æ Daw. De' vaar et Hundeløwned, vaar 'et. Dæ gik et Aars Tid, dæ gik vel to. En Daw vaar æ Kjælling helt towle o' gøe æ Meste tummelumsk te se sjel. O' hven gik 'et ue øwe? Øwe mæ natyrlevis. Saa bløv æ pindø dvalsk o' løf op 'aa æ Lowt o' staak en Stik te æ Kjællings Spaan'. De' vaa javn itt' min Mening, te de heel skuld' ryg' i æ Luft; men de' futtet a' illyvel, o' om Awtene saae æ velfo'vae op' ve' gammel Kæsten Blaafinger i æ Gaf bag æ Kjirk. Han haj førr' vaat Farre, skal æ sej Dem, de' haj Kæsten. Dæefo' koldt' di ham no Kæsten Blaafinger. Ja, no er 'et bygt om o' for Resten bløwn en møj ansele Kasten. De' vaa min føest Begyndels', Hr. Pastor, hvinner de' ka' interesse'e Dem.“

„Og hvordan gik det saa videre, Per Riggelsen?“

„Ja, hvondt gik 'et! Æ fik ni Maaneders Fængsel. Kæsten rejst' mæ mæ Synne op den Daw, da æ Dom vaa follen. De vaar en forfærdele stoe Bygning. Ja, Di ha' maaske vaat dæ, æ men' i æ By. Æ græe, som æ alle ha'

grædt, da æ soj Farvel te Kæsten. Han haj vaat som en Fae imod mæ. Dæ vaa Jærngitter o' Skaarre og jærnbeslown Dørr' øwe de' hele. Æ hows inno, som de' haj vaat i Daw, den føest Nat. Æ loj 'aa min Madras mæ æ Dæk' øwe mæ. De' vaa Vinter mæ haard Frost o' Maanskin urrenfor. Æ Lej vaa haardt, o' æ Dæk vaa tynd. Æ loj o' kund' itt' sow, fo' æ tændt' 'aa di Gammel dæhjem' i Kjærhytt'. Hvondt mon di haj 'et? Æ bevert a' Kuld'. Æ Maan' fold' ind gjømmel æ Vinne o' tejn' æ hele Karm mæ Sprosse o' Jærnstænge 'aa den jen' Væg. I æ Cell' ve' æ Si' a' snorket æ Bisse o' Bosse, saa de' vaa helt uhyggele, o' æ Sne føg op' mod æ Vinne, o' æ Storm hviin' om æ Fængsels Hjørne, o' æ loj o' tændt' osse 'aa di ni Maaneder o' gaangert dem mæ 30 o' 31 fo' o' faa Tal 'aa æ Daw', o' æ tøtt', de' vild' alle faa Æen'.

Naa, æ Tid gik. Æ lææ o' law' Flaskhylstre o' fik manne Bekæen'. De' vaa saamind osse pæn' Folks Bøen iblandt dem: Gaardmænd, Købmænd, Skrywere, Skuespillere o' Studenter, o' Kammerater vaa vi old'. Di viist' mæ dje Konst', lææ mæ o' smuggel Brændvin o' Skraatobak ind. De' gøe mæ undt fo' hvæ jen a' di Gammel, dæ kom ue, hvinner han haj ueteen. Æ tøtt', di passet slet itt' ind i den Verden dæ urrenfor. Naa, somm' kom igjen, o' anne bløw væk', now'e traaf' æ sin londt længe Synne 'aa i æ Knejpe o' 'aa æ Landvej'. O' sin fornyrr' vi æ Bekæenskab.

Æ Trææ ue i æ Fængselsgaard støj nagen o'

stritte' mæ æ Green' fuld' a' Sne, da æ kom ind. De' vaar itt' o' se, te di fo'annert dem fra Daw te Daw; men omsie fik di smaa Knop', o' æ Knop' bløw te Blaj'. Londt om læng' kom æ Sommer. Æ Træe vaa grøen, o' sin bløw di igjen mee' mørk' o' begynd o' falm' o' fold' a'. O' ve' den Tid, da en igjen kund' begynd' o' tæl' æ Green', støj æ en køen Daw urrenfor æ Fængsel o' kund' rejs' hjem som fri Mand.

Ja, hvinner en sirre indmuret, som æ gøe, komme saarren Betragtninge a sæ sjel.

Æ kom hjem te min Forælle. Min Moe vaa bløwn gammel, tøtt' æ. Hun græe, da hun saa mæ o' tow godt imoe mæ. Min Fae vild' knap nok sej Godaw te mæ. De kund' æ itt' hold ue, o' saa gik æ stiltien min Vej, slow Følle st mæ gammel Kammerater o' rejst' gjømmel Tyskland o' Østrig. Skidt gik 'et. Inne vild' ha' mæ i Arbejd'; men æ Kachot støj oldtid aafen te o' tej imoe jen. Dæ vaar 'et da varm, hvinner de' urrenfo knøg o' føg, o' æ Tæe manne Gaang' vaa ve' o' frys' jen a' æ Førre."

„Blev De ikke Soldat?" spurgte Præsten.

„Jo, de' ka' di band' 'aa, Hr. Pastor, æ gøe. I 69 vaar 'et. Æ Somme derette begyndt' æ Kri' mæ Frankrig."

Og Per Riggelsen fortalte:

„Per Riggelsen, æ do den Mand, de' vil mæ æ Tyskere? soj di te mæ. Ja, kan æ bae blyw fri, saa er æ den Mand, de' nok skal kom væk, svar' æ.

Saa gik æ jo min Vej Nørre a' — o' kom te

Has'le. 'Aa den annen Si' a' æ By bløw æ town a' to Gendarmer. Æ saae 'aa en Stenstak, o' jen a' æ Gendarmer kom bagfra.

Ha Di Papirer? spue han 'aa Tysk.

Nej, hva' skuld' æ ha' Papirer te, svar' æ o' soj, æ ha' da vel Lov te o' rejs' ne'e te Kolding te min Farbro', der æ Malermeste.

Men dæe hjolp inne Kjærremoe. Æ maatt' følle mæ tebag' te æ By, o' saa traadt' di mæ fra Vagten hen te Majoren, o' æ vee' Fa'en itt', hvorhen. Dæ vaar inne, dæ vild' ha' mæ, indte vi kom ue te æ Landværnsmajor, som den Gaang boj i Volstrup. Han spue, hvinner æ skuld' ind te Soldat. De vaa javn Mikkelsdaw, o' æ soj, som sandt vaa, den 4. Oktober. Dæemæ haj æ 5 Daw' Respit. Men de' er inne anne, sandt o' sej, dæ haj gøe mæ undt ind æ Hjemtyskere. Sin kom æ jo te Rendsborre som „usikker". Dæe loj æ, te æ Kri' brækket løs.

Vi bløw jo fø'st fo'lajdt mæ æ Tog te Hamborre, dæefra mæ en Damper øwe te Harborre. Fra Harborre drow vi te Frankfurt am Main. Dæe støj vi a' æ Tog, o' saa kan æ godt sej, te vi ha' flakket om, te di begyndt aa knalle ve' Wørth. Dæe kom vi itt' mæ, men den 18. Avgust ve' Gravelotte. Ve' Mars la Tour vaar æ rigte mæ. Hva' Dato kan æ itt' hows. De' vaar om Awtene, da kom vi i Bivak. Saa kom der en Husar ri'en o' meldt', te dæe o' dæe støj en fransk Pulvervuen. De' vaar op' ve' en Skov, men om æ Skov vaar ettesøgt, de vidst han itt'.

De bløw jo meldt, natyrlevis, te æ Oberstløjt-

nant. Ja, saa kom den Befal' fra æ Oberstløjtnant, te inne maatt' hint' æ Vuen, da æ Skov itt' vaar ettesøgt.

Da ligge vi dæe oldsammel i æ Bivak, o' de' gik jo, ka' Di nok tænk', vi snapset jo, hehe, te den jen' bløw natyrlevis me'e fuld ind den annen, natyrlevis. Saa komme di te mæ o' seje, æ vaa da vel itt' bang'. Saa sejer æ Nej, de' er æ itt'. Ja, om æ saa kund' vow' mæ ve' o' hint' den hæe Pulvervuen? Æ svae, te hvinner di vild' sajl' min Hæest' o' ligg' æ Tøj 'aa, saa vild' æ nok prøw' 'et, hvo' fuld æ vaa. Æ vaa jo osse saa fuld, te æ itt' kund' se æ Øre 'aa æ Hæest'!

Saa rej æ ue a' æ Bivak. De vaa saarren en lille hal' Mil op te æ Skov. De gik jo langsom i Skridt æ heel Vej. Æ vidst jo nok, hvo' 'en støj. O' saa kom æ da derop o' stubbet æ Hæest' ind imod æ Stjert, for æ vaa' itt' sikker 'aa, te æ kund' kom op igjen, i Fald æ haj stowen a', o' de' haj bløwen galt. Men æ maatt' a' illywel. Ilaw æ haj æ Hammelreef' 'aa, saa vild' æ sætt' æ Koffel 'aa, men dem vaar 'et inne a', o' saa vaar æ jo ild' deran. Men sin kom æ i Tanker om, te æ haj' i æ Sajl et linnen Bind, som vi brugt', hvinner vi bløw saaret. De tow æ o' bandt i æ Æen' a' æ Stjert o' om æ Hals 'aa æ Hæest' i Stej for æ Koffel. O' sin krøwel æ op 'aa æ Beeste. De gik indda. Men den Blisse gav et Vrinsk a' sæ o' vild' itt' a' Stej. Sin sejer æ: Per, ta' no fat! O' saa lystret den, o' vi kom i Gaang. Men som æ haj rejn et Par Skridt, da begyndt' di blaa Bier olleree' o' sum' om æ Øre.

Den føest æ fik, den traaf' æ Pikkelhat, saa den fold' a' o' ne'e 'aa æ Hest. Da æ saatt' æ Hjælm 'aa igjen, kom æ Ørn te o' sirr' baglæns. Æ Kulle di klasket no ebag ette mæ, saa de' vaa rent tumbe. Saa rask er æ alle kommen øwer æ Bund som den Nat.

O' dæemæ kom æ jo lyk'le o' vel tebag' te æ Bivak mæ æ Vuen. Om Morne komme de' en Løjtnant o' revide'e æ Vagt. Han kund' jo straks se, de' vaar en Pulvervuen fo' manne. O' sin soj han, te den, de' haj hint' æ Pulvervuen, skuld' træd' frem. Da haj æ loj mæ hen ve' min Kammerater ve' æ Eel, o' vi haj olleree' begyndt igjen o' drik' a' æ Flaske. Saa kom han hen ebag ve' mæ, som æ loj dæe ve' æ Eel, o' gav mæ et Spark i æ Agdeæen' o' spue mæ, hva' æ lee' a'. Æ svar' o' soj, te æ lee' a' den Pulvervuen, fo' den vaa vist kommen løfen a' sæ sjel, soj æ. Men han svar' o' soj igjen, te æ vaa vist osse kommen løfen a' mæ sjel hæe op te Frankrig. Nej, soj æ, fo' hvinner æ haj maatt' raj mæ sjel, vaar æ bløwn hjem. Ja, hvinner vi itt' vild' bekend', vild' han gaa løs 'aa æ Hæest', soj han. Saa kom han igjen o' raafft: Nro. 3! De' vaa mæ. Om de' vaa min' Hæest'? Ja, soj æ, de' vaa min'. Mæ de' samm' spue han, om æ haj hint' æ Pulvervuen. Saa svar' æ o' soj Nej, de haj min' Hæest' gøe, fo' æ haj itt' kund' trækk' 'en.

Dæ kom saa sin' Boj fra æ Major, te han vild' snak' mæ. Han foe haardt 'aa mæ, fo' de vaa jo fo'bøjen, æ maatt' itt' haj gør 'et. Da æ Uvæe vaa drown øwe, spue han mæ, om æ vild'

ha' en Sejdel Øl, o' da æ haj faat' den, om æ vild' ha' jen te. De vaa snae fo' galt, o' en Handfuld Cigarer fik æ osse. La' mæ sej de' mæ.

Ette den Tid saa ha' di alle funnen 'aa o' bind' mæ te æ Hjul. Fo' 27 Gaang ha' di bunnen mæ an før den Tid, itt' andt fo', ind te æ haj drukken mæ fuld. Den Gaang, æ bløw permitteret, haj æ Major sørret fo', te de' bløw samlet nowe Skillinge sammel te mæ, te æ kund' drej hjem fo'.

Dæ kund' blyw en hel Kael ue a' mæ, soj han æ Kaptajn. Men de' bløw 'et no itt'. Fo' et hal' Aar ette, te æ vaa kommen hjem fra Frankrig, saae æ i Rendsborre Tugthus. Dæe vaar æ i tre Aar. Æ haj slown en meklenborsk Godsforvalter hal' fordærret. Han vaar en Skurk, vaa han, o' de' vaar ærle fo'teen. Men den Tid i Rendsborre vaa no illywel den væest."

Saaledes lød Per Riggelsens Fortælling, der greb Præsten saa stærkt. Han sad inde med et rigt Følelsesliv, og det var første Gang, at denne Side af et Menneskes Tilværelse var rykket saa nært ind paa ham. Henrik Frees følte Medynk med den gamle, af Skæbnen saa ilde medhandlede Mand, der tog halvt overlegent paa Livets Tilskikkelse. Præsten syntes at have faaet Indblik i en hel ny Verden, hvor alle de Ting, han saa tit i sine Prædikener havde benyttet som færdige Begreber, var nøgtern og forfærdelig Virkelighed. Hans Tanker kom da til at dvæle ved Mogens Rasmussen, den lille fedtede Høker, der var Aarsag til denne Opdagelse. Hvilket andet Kendskab til Livet ejede ikke dette af sine Medmennesker

foragtede Individ end hin smaatskaarne Kræmmer og han selv med. Henrik Frees følte ligefrem en vis Ærbødighed for Per Riggelsen og hans Skæbne.

Han greb pludselig den gamles Haand.

„Jeg skal sørge for, at De bliver et andet Menneske,“ sagde han til ham. „De skal faa Arbejde og kunne se Deres Udkomme.“ Og saa bad han Per Riggelsen om næste Dag at møde i Præstegaarden.

„Vi ka' jo prøw' 'aa 'et, Hr. Pastor,“ lød Mandens Svar, „men æ fæer vist itt' Lov te 'et fo' den der.“ Per Riggelsen pegede med den ene Strømpesokke hen mod Flasken under Kakkelovnen. „Den æ bløwn min Øwemand, o' dæeve' æ itt' nowe o' gøe.“

Næste Morgen mødte Manden fra Kærhytten ogsaa virkelig i Præstegaarden. Han blev sat i Arbejde i Haven, og det skred godt fra Haanden. Han holdt sig ædru og faamælt. Mogens Rasmussen fulgte Begivenhedens Gang og roste den som sit og Præstens Værk, mens Folk interesseret lyttede til Fremstillingen og udtalte Tvivl om, hvor længe det vilde gaa godt. Men Mogens Rasmussen forsikrede højt og dyrt, at den ny Præst var en hel Karl, der kendte Verden, og som nok skulde vide at sætte Skik paa mangt og meget i Sognet, der ikke var, som det burde være.

Hele Ugen igennem holdt Per Riggelsen trofast ud ved Arbejdet i Præstegaardshaven. Det lod virkelig til, at han havde fattet det faste Forsæt at ville blive et andet Menneske.

Men den følgende Søndag, da Folk kom fra

Kirke, var der Opløb af Gadeungdommen uden for Præstegaarden. I Midten stod Per Riggelsen, ravende og bandende. Drengene hujede og sjovede omkring ham, og unge og gamle stod nysgerrigt lyttende i Gadedørene. Det havde de jo forudsagt allesammen, at det var til ingen Verdens Nytte at ville lave om paa Per Riggelsen. Han var og blev et Menneske, der hørte hjemme i Forbedringshuset. Præsten kom og gik forbi og lod, som om han ikke saa det, skønt Synet skar ham i Hjertet. Fra Gadedørene lød der sagte, ondskabsfulde Bemærkninger.

Et Par Dage senere blev Per Riggelsen kørt lænket til Amtsretsfængslet i Købstaden. Han var gaaet ind i Godsejerens Skov og havde jaget der uden at bryde sig om Fredningstid og Jagtkort. Da han blev overrasket af Skovrideren, havde han, beruset som han var, sendt ham en Kugle i Møde. Den ramte heldigvis ikke. Men dermed syntes Per Riggelsens Skæbne atter for de næste tre-fire Aar at være knyttet til Rendsborg Tugthus.

Saaledes endte den unge Mands første Forsøg som social Præst.

VI

Vesterhavet ved Slesvigs Kyst har intet af Østersøens blaa Farve og Ynde. Graat og tvært vælter det to Gange i Døgnet sine Vande ind

mod Stranden for atter efter en Stunds Forløb at drage dem tilbage til Dybet.

Vesterhavet er Menneskets Fjende.

Om Eftersommeren og i Maanederne ind mod Jul hører Beboerne i Landsbyerne langs med Kysten dets vrede Rullen, der lyder som en fjern Torden. Og kommer Vandet med Sydveststorm op over Diget, dvæler Kystboens Tanke med Gru ved Sømandens Skæbne ude paa det skummende Hav.

Men ved Sommertide, naar Solen staar højt, og Himlen er blaa, leger Kystens Børn Tagfat med den vældige, vrede Nabo. Med opsmøgede Benklæder løber de hen over Vadernes fede Dynd, ud mod Bølgerne, lader dem skvulpe mod Fødderne, naar de sagte buldrende vælter sig ind mod Land fra Dybet derude. Drengene fanger Fladfiskene, der lægger sig i deres Spor, og kappes med Bølgelinien ind mod Stranden.

Eller de staar oppe paa de tomme Varfer, der fordum bar store Gaarde, ja hele Landsbyer, og skuer ud over den vide Vandflade og Marsksletten, der ligger som et uhyre spraglet Tæppe. Da fortæller de hverandre, hvad de har hørt de gamle derhjemme berette om Fortidens Tildragelser, om Stormfloden, der i Efteraarsnatten i al sin Vælde brød ind over Landskabet, kastede Gaardene omkuld, skyllede Tømmeret bort og lagde Landsbyerne øde. Torden, Hagl, Stormens Hyl og Udslag af Menneskenes Rædsel blandede sig til et uhyggeligt Virvar, mens Bølgerne brødes med de sidste Spar-

rer, paa hvilke Gaardens Beboere havde søgt Frelse.

Eller Drengene gaar nede ved Kysten og sanker Vragstumper og lader Fantasien lege med det strandede Gods. De bygger i Tankerne af Tømmeret store Skuder, der sejler til England og Amerika, men som saa undervejs i en Stormnat synker i Havet med Mand og Mus.

Hvor er da den Dreng, der ikke har været opfyldt af al den betagende Rædsel, Havets Vælde uvilkaarligt indgyder dem, der har hørt dets Historie fortælle! Hvor er den Purk, der ikke herude er bleven greben af en sælsom dragende Magt ud over den ubekendte graa Flade, langt, langt ud, forbi Smaasejlerne paa Vaderne, forbi de langstrakte Øer med Sandklitterne, langt, langt ud i den vide Verden til Eventyr paa vilde, fremmede Kyster! Og Følelsen sætter sig fast i Drengens Sind. Den følger ham ved Dag og ved Nat. Han drømmer om Togt til ukendte Verdensdele og alle deres Herligheder. Og en skøn Dag træder han frem for Fa'er og Mo'er og siger, at han vil være Sømand ligesom sine Forfædre, der maaske fandt Døden derude, eller hvis Ben dækkes af en gammel graa Sandsten med udvisket Indskrift paa Byens Kirkegaard. Fa'er og Mo'er forstaar Barnets Tankegang og ræddes ved Kravet, skønt de vidste, at det vilde komme.

Eller Drengene løber ved Lavvande ud over Vaderne for at finde gamle Egestubbe i Havbunden, Resterne af de store Skove, der fordum klædte alt Landet, saa langt man kunde øjne, men som

nu er Havets Rov, til Tider et sydende, skummende, brusende Hav, hvis Rullen er som Samklangen af de Røster, der for et Aartusind tilbage lød herude under de knudrede Eges Kroner. Børnene kender Fortællingerne om Landsbyerne med Gaarde og Kirker, der her er blevet opslugt af det graadige Hav. Fiskerne har fortalt, hvorledes man ved Efteraarstide kan høre Klokkerne klinge i Dybet, og de lytter efter Lyden, mens de løber ud mod Bølgeliniens Fraade, der bugtende skyder sig ind mod dem.

De lærer at elske dette snavsede, grumsede, urolige, graadige Hav ved Vaar, ved Vinter og om Sommeren med, naar Solhvervet synes at have dæmpet dets Vrede, og i Mørket, naar Nymaanen udøver sin mægtige, ufattelige Magt over det. De elsker dette Hav, fordi det ved sin mærkelige Naturkraft har præget deres Sind, og deres Hu staar til alt det ubekendte, som det bringer Bud fra derude, fra en Verden, der er dem fremmed, men som Fantasien maner frem i utallige straalende Farver, saa levende, som var det Virkelighed og ikke Barnesindets Eventyr.

Saaledes havde ogsaa Henrik Frees som Dreng tumlet sig bag Varferne og blandt Vragstumperne ved Vesterhavskysten. Hans modtagelige Sjæl fyldtes med alle de Forestillinger, som er Havets Arv til Slægten. Saa kom ogsaa den Dag, da han frembar sit Ønske om at komme derud i den ubekendte, dragende Eventyrverden. Hans Fader, den gamle Bonde, kendte Ættens Attraa. Han selv havde for mange Aar siden følt de samme

Længsler. Men Slægtens Fornuft havde sejret over dem. Alligevel vidste den gamle, at han bar en Del af Skylden til Sønnens Ønske. Var det ikke ham selv, den ædruelig tænkende, ellers saa sindige Bonde, der om Vinteraftenen havde fortalt Drengen om Forfædrenes Bedrifter, om de henfarne Slægter, der allesammen var gaaet denne Vej til det ubekendte og kommen hjem efter sælsomme Oplevelser, der i Genfortællinger gik i Arv fra Slægt til Slægt, kommen hjem med Guld, Gods og rig Erfaring, enkelte af dem. Andre laa begravet paa fremmede Kirkegaarde, uden Mindestøtte. Kun i Efterkommernes Sagn levede Mindet om dem. Mens nogle af dem var bleven sænket over Bord i Dybet, havde der atter været andre, hvis Endeligt aldrig var kommet til de efterlevendes Kendskab. Deres Skæbne gemte Havet som en dyb Hemmelighed, der ingen Sinde skulde blive røbet.

Men Bondens Forestilling parredes med Synet af barkede Hænder, med Minder om Modgang og Møje og Viden om daarlige Fragter. Sølivet var ikke som i gamle Dage. Derfor maatte Sønnens Attraa holdes i Ave. Den gamle var stor, stærk og af en ubøjelig Villie.

Han gjorde Stadsvognen i Stand, spændte det blissede Øg og den brune Hest for og kørte med Drengen ind gennem Landet til Østkysten. Det tog en hel Dag, før de naaede Maalet, Købstaden ved Fjordvigen. Her blev Henrik sat i Latinskolen og fik andet at tænke paa. Han sled i de engelske og romanske Gloser og det tyske Sprog.

Men Vesterhavet, dets Rullen og Sagn glemte han aldrig helt. Derfor kunde han i Fritimerne gaa omkring ved Fjorden som søgende efter Varferne med den vide Udsigt og efter Vragstumperne fra sønderslaaede Skuder. Han fandt ingen af Delene. Fjorden laa stille og blaa. Bøgen skyggede over den hvide Skrænt. Bølgerne skvulpede sagtelig mod de glatte Smaasten i Sandet. Dette var intet Hav. Han savnede Sagnene.

Da Henrik Frees voksede til, traadte det daglige Slid med Eksamenslæsning i Forgrunden. Saa kom Studenteraarene Syd paa, og de mangfoldige Brydninger, Barndommens Minder laa gemt inderst inde i ham. Vel var de falmet lidt under andre Indtryk; men de laa der og kunde vækkes til Live paany, maaske i anden Skikkelse, i andre Længsler.

I deres Sted traadte en ubestemt Higen og Stræben efter at udnytte Kræfterne, de Kræfter, han havde taget i Arv efter Fortidens Sømandsslægter der Vester ude.

Nu var han bleven Præst her ved Fjorden i et Sogn, hvortil ingen Slægtstradition knyttede ham, men hvor han følte, at han maatte skabe noget nyt. Og der var Styrke i den unge Mands Villie og Stræben. Halvt ubevidst for ham selv laa der noget i hans Væsen, der tog Sigte paa en hel anden Tradition for Slægten, som han skulde blive Banebryder for. Det var denne ubestemte Tanke, der arbejdede og gærede i ham, mens han søgte at fæstne den til en bestemt Virksomhed.

VII

En Eftermiddag hen paa Højsommeren var Pastor Frees til Strandsted Sogn paa Hjemrejsen fra en Præstekonference i Kredsbyen. Han sad i en Tredieklasses Kupe i Toget og gennemgik i Tankerne Dagens Forhandlinger. En Kollega havde holdt Foredrag om den lutherske Mission i Kina. Derefter var Emnet blevet drøftet vidt og bredt. Afslutningen dannede en god Middag paa et af Byens Hoteller.

Toget holdt ved en Landsbystation. En ældre Mand, mager og spids, med en noget rødlig, tynd Næse, en godtkøbs, fedtet, blød Hat paa Hovedet, snævre, glinsende, sorte Benklæder og et tjavset, tyndt og graasprængt Fuldskæg, kom ind ad Døren. Præsten bed uvilkaarlig Mærke i ham. Manden saa sig omkring i Kupeen med et indsmigrende Ansigtsudtryk, satte en tarvelig, sort Rejsekoffert, der holdtes sammen ved Hjælp af et Stykke Strik, ind under Bænken og gjorde Mine til at tage Plads. Saa viste Konduktøren sig.

„Ja, jeg har skudt over et Stykke Vej," sagde den sidst ankomme rejsende, idet han fremviste Billetten. „Jeg stod jo af i Bastrup, skal jeg sige Dem. Der har jeg et Par Bekendte, og saa tog jeg det derfra til Fods — — —"

Konduktøren klippede Billetten og gik sin Vej uden at ænse den gamles Forklaring. Manden saa paa sine medrejsende, som søgte han blandt dem at finde større Interesse for sine Oplevelser. Men

da ingen ytrede Lyst til at trække fra, satte han sig ved Vinduet og lod Blikket udtryksløst glide hen over Landskabet.

Det var en Vogn af nyere Konstruktion, som de bruges paa de preussiske Sekundærbaner. Indgangen var for Enden. Den ene Halvdel dannede Tredieklasse, den anden Fjerdeklasse.

Døren fra den anden Afdeling af Vognen blev slaaet op, og der kom en lidt kroget Skikkelse til Syne i Aabningen, en Bondetype med et selvsikkert Ansigtsudtryk og nogen afmaalt Værdighed i Holdningen. Hans Gaard var mindst 80,000 Mark værd. Det kunde man godt se paa ham. En kold Cigarstump sad i den ene Mundvig.

„Naa, jeg var nok kommen i fejl Stald,“ begyndte han. „Det var Fjerdeklasse derinde. Den holder jeg ikke af at køre i.“

„Nej!“ samtykkede den gamle forstaaende, mens den selvsikre tog Plads lige over for ham og begyndte at suge paa sin Cigar for at prøve, om der endnu var Ild i den. Efter et Par frugtesløse Drag overbeviste han sig om, at den var gaaet ud.

Pastor Frees sad rolig i sit Hjørne og iagttog.

Den gamle tog en Svovlstik op af en Messingdaase, lettede det ene Ben lidt fra Sædet, bøjede Knæet en Smule, saa de snævre Benklæder strammedes end mere. Saa strøg han Stikken i et langt, rask Sæt hen over Laarsiden. Fosforen tændte, Svovlet boblede og brændte med grønliggul Flamme, og der mærkedes én skarp Lugt, som bed i Næsehinden. Saa fængede Træet.

„Værsgod!“ sagde han og bød den anden Tændstikken.

„Tak skal du ha'.“

Et Par mørkegraa Røglinier bølgede ud af Mundvigen paa den selvsikre.

Det var Indledningen til følgende Samtale. Den gamle begyndte med en noget spæd Stemme, der stod i Modsætning til hans medrejsendes grove Bas.

„Ja, jeg har været en lille Tur i Haderslev Amt. Jeg er ellers fra Sønderby.“

„Tyktes jeg det ikke nok. Saa har vi set hinanden før.“

„Det kan nok være.“

„Jeg bor nu i Vilslund.“

„Naa det gør du.“

„Ja, Høkeren i Sønderby har købt eget Hus.“

„Ja, han har købt Stedet.“

„Han er født i Vilslund; jeg har kendt ham som Dreng. Men de gamle lever nu i Bønderup. Han er vel ellers en skikkelig Karl?“

„Ja, saamænd er han saa.“

„Det er ellers, som om der ingen Forslag var i de Skillinger i vor Tid. Hans Gregersen i Smedeby har i Gaar meldt sig fallit paa Amtsretten. Det gi'er endda et lille Rap til den ene og den anden.“

„Gør 'et det?“

„Det vil ogsaa blive galt i de store Byer nu, siden vi har faaet den ny Told. Det gi'er Socialister.“

„Hm, ja en ved ikke, hvad det skal ende med.“

„Der er nu ogsaa de mange Foreninger, hvad skal de til! De sluger Skillinger allesammen. Vi gaar en daarlig Tid i Møde.“

„Nej, det er bedst at blive ved det, man har lært.“

„Ja, jeg gaar nu aldrig hen til deres Møder.“

„Det gør jeg heller ikke.“

„Goodtemplarne kan være gode nok, men jeg holder ikke af dem. Den Tvang, skal jeg sige dig, er mig imod. Hvorfor skal man ikke have Lov til at drikke en lille Punch!“

„Ja, naar det sker i Skikkelighed.“

„Naa, de kan jo blive skikkelige Folk ved det. Der er nu en Arbejdsmand i vor By, han er bleven et ordentligt Menneske. Men den Tvang!“

„Det siger jeg med.“

„Og saa alle de mange Underligheder, de har for i deres Forsamlinger, de er ikke efter mit Hoved. De er overflødige.“

„Ja, det skuld' en tykkes.“

Pavse.

„Ja, det skuld' en tykkes,“ gentog den gamle.

„Men saa er det ogsaa det, jeg har imod dem,“ vedblev den anden, „at de sluger Skillinger. Saa er der de Folk i Mundering, der kommer fra Ribe. Hvad er det nu, de hedder?“

„Ja, dem!“

„Hvad er det nu, de kalder sig?“

„Ja, hvad er det nu? Vor Frelsers Hær! Er det ikke saadan?“

„Jo, jeg tror det. Det er ikke til at forstaa, hvad de lever af, de Folk. De har jo ingen Fortjeneste, og det sluger Skillinger at rejse. Men de gør jo meget godt i de store Byer."

„Det har jeg læst; jeg fatter det ikke!"

Atter Pavse.

„Det var i Haderslev Amt, du sagde, du havde været. Du har maaske været ude paa Kohandelen?" —

„Nej, jeg har været henne for at se til min Søn."

„Ja, det er godt, naar det gaar Folks Børn godt; men det er galt, naar det gaar dem skidt."

„Han er nu Præst, min Søn."

„Ja, det er en god Bestilling. Er Lønnen nogenlunde?"

„Der er en Reguleringssum af 7500 Mark; men saa er der en aarlig Afgift af 1500 Mark til hans Forgængers, Pastor Truelsens Enke. Det var ham, der druknede."

„Ja, det var ellers en dejlig Mand. Han kunde nok gøre et muntert Selskab med."

Toget standsede ved den Station, hvor Pastor Frees skulde staa af. Han havde endnu en Fodtur paa en Mils Vej ind gennem Skovene til Strandsted.

Var det nordslesvigske Typer, tænkte han, mens han fulgte Landevejen, der bugtede sig ind mod Fjorden, Præsterne, han havde været sammen med paa Konferencen, og de to Bønder i Kupeen? Saa Gennemsnittet saaledes ud? Og hvorledes skulde da det aandelige Niveau kunne hæves?

Vilde han selv være i Stand til at udrette noget i denne Henseende, eller vilde det være det klogeste at resignere, som Kaptajn Hissel havde raadet ham til? Nej, ti Gange hellere spille Fallit med sine Bestræbelser! En Ting gik samtidig op for den unge Præst: Han maatte lægge sig efter at lære Mennesker at kende. Forsøget med Per Riggelsen var en god Lærestreg, og Oplevelserne i Dag havde givet ham en gavnlig Dukkert. Hvor mærkeligt var det i Grunden, at man i Aaringer kunde færdes blandt et Menneskeslag uden at tænke over dets daglige Tilværelse. Der var meget at lære. Saa randt Foredraget og Forhandlingen om Missionen i Kina ham atter i Hu. Han maatte le. Jo, det var alligevel et tidssvarende Emne dette: Missionen blandt Haarpiskens Folk. Tankens Ironi æggede den stærke Villie i Henrik Frees, og han gik hurtigt ned mod Præstegaarden. Han vilde skrive en Artikel til det udbredte, frisindede tyske Kirkeblad, han holdt. Den skulde handle om Haarpisken med Dagens Erfaring som Indhold.

Denne Beslutning var Udbyttet af Deltagelsen i Præstekonferencen.

VIII

Da Præsten kom hjem, fortalte hans gamle Husholderske, at der for et Par Timer siden havde været Bud efter ham nede fra Bøgholm, Herregaarden ved Stranden. I et af Arbejderhusene dernede laa en gammel Kone og var ved at dø. Hun havde bedt om at blive taget til Alters.

Pastor Frees kendte ikke den døende; men han skyndte sig med at iføre sig sit Præsteornat og gik kort efter ad Stien over Bakkerne ned mod Bøgholm.

Godsejer Peters havde nedrevet den gamle Herregaardsbygning og opført et nyt Slot af røde Mursten i Stedet for. Den stolte, knejsende Bygning omgaves af en rummelig Park, der grænsede ned til Østersøen. Fra det lille Taarn ved den østlige Ende maatte der være en henrivende Udsigt over Kystlandskabet, den langstrakte Ø, der laa lige ud for denne Del af Strandsted Sogn, og over Sundet mellem Fastlandet og Øen.

Slottet og dets Omgivelser fængslede uvilkaarligt Øjet. Men hvilken Modsætning frembød der sig ikke for den, der havde Forstaaelse for slige Ting, naar man var kommen forbi Bøgholm og traf paa Arbejdernes By! Husene dannede tilsammen en lille Gade, som de laa der til begge Sider af den sandede Vej, der førte ned til Stranden, lave, straatækte Hytter, graa Usselhed, smaa Vinduer, farveløse Døre, forsømte Smaahaver med nogle Kaalplanter og et Par Blomster-

bede. Her boede henved en Snes Familier. Et talrigt Afkom tumlede sig i Sandet paa Vejen, en Slægt for sig. Her fødtes de, her sled og slæbte de, her døde de. For de fleste var den store Verden aldeles ukendt. En Del af Mændene havde vel set noget af det, der foregik uden for, naar de var bleven indkaldt til Soldat. Men Kasernen gav ingen Livserfaring. Det Syn, de unge Arbejdere her fik paa Livet, egnede sig ikke til at kaste et lysere Skær over Tilværelsen. Efter to til tre Aars Forløb vendte de tilbage til Bøgholms Jorder, giftede sig og ynglede, som det tit er Regel hos fattige Folk.

I Hytten længst nede ved Stranden laa den gamle for Døden. Børnene viste Præsten Vejen. De kendte allesammen Sidsels Bolig og vidste, at hun skulde dø. Det havde Mødrene fortalt.

Pastor Frees traadte ind gennem den lave Dør. Aftensolen kastede sit sidste Skær hen over det tarvelige Bohave. Der hang et gammelt, gyldent Billede af den korsfæstede Kristus paa den ene Væg med Tekst i grønne Bogstaver. Det var Fadervor paa Tysk. Korset lyste i Aftenskæret.

I den indlukkede Seng laa den døende. Lejet var redt med friske Lagener. Deres skarpe Lugt fra Vadsken slog den indtrædende i Møde. Paa en Stol ved Siden af Sengen sad en ung Pige. Hun stod op og gav Præsten Haand.

„Det er snart forbi," hviskede hun, idet hun bøjede sig over den gamle.

Pastor Frees gav sig i Færd med Tilberedelsen.

„Det er for sent. Hun er allerede bevidstløs og kender ikke mere nogen," sagde den unge Pige.

Præsten gik hen til Lejet. Der laa den gamle Kone med foldede Hænder paa det hvide Lagen. Kinderne var indfaldne og Øjelaagene næsten lukket. Rynkerne traadte skarpt frem. Endnu syntes hun at aande svagt. De to unge stod stille lyttende foran Sengen. Ingen af dem sagde et Ord. Man hørte kun Børnene støje ude paa Vejen. En Tid lang stod de saaledes. Saa gik der en Trækning gennem det gamle Legeme. Der kom et Par Bobler frem mellem Læberne, og derpaa blev det atter stille.

„Det var Døden," sagde den unge Pige.

Præsten nikkede og gik med sagte Trin hen til det lille Vindue og saa ud. Solen var gaaet ned, og Mørket faldt paa.

Efter et Øjebliks Forløb vendte Pastor Frees tilbage til Sengen. Den unge Pige havde bredt et frisk hvidt Lagen over Liget. Han tog hendes Haand og trykkede den for at bevidne hende sin Medfølelse, og fordi han følte, han skulde foretage noget.

„Deres Moder har det godt nu," sagde han.

Hun havde uvilkaarligt rakt ham Haanden.

„Det var ikke min Moder," hviskede hun. „Jeg har kun plejet hende paa det sidste, fordi vi fik at vide, at Konerne her i Husene ikke kunde overkomme det for Arbejdet paa Gaarden

i denne travle Tid. Saa syntes Fader og jeg, at det var Synd, at det gamle Skind skulde ligge her alene og overladt til sig selv. Det havde hun ikke fortjent.“

„Men hvem er De da?“

„Mit Navn er Ellen Ture; det er min Fader, der bor derovre bag Skoven ved Sundet, Hans Andersen Ture hedder han. Men nu vil jeg sige Nabokonerne Besked, saa faar de klæde Liget; de forstaar det bedre.“

Dermed forsvandt den unge Pige let og hurtigt ud af Døren. Pastor Frees fulgte bagefter og lukkede for Yderdøren ved at dreje Nøglen i Hængelaasen om.

Henrik Frees kendte Hans Andersen Ture af Omtale og Udseende. Han vidste, at det var en af de mest selvstændige Bønder paa Egnen, men tillige en Mand, der ikke gik paa Akkord med noget som helst af det, der hed Statsindretning. Tureslægten hørte til de ældste i Sognet. Før Omvæltningen havde den haft en Førerstilling. Ejerne havde været Sognefogeder og Sandemænd. Og Hans Andersen Ture var endnu noget af en Sognehøvding, de velstillede Bønders Tillidsmand i mange offentlige Sager ligesom Fester Hissel. Det var et mærkeligt Tilfælde, at hans Datter netop her skulde mødes med Statspræsten ved den gamle Kvindes Dødsleje.

Præsten tog Vejen op mod Slottet, bankede paa hos Forvalteren og bad om Tilladelse til at faa Kirkens Kalk gemt der, indtil Postvognen fra Gaarden kunde tage den med til Præstegaarden,

naar Posten hentedes fra Strandsted, som det plejede at være Skik hver Aften.

Da han kom ud igen, saa han Ellen Ture i graa Støvkappe komme nede fra Arbejderhusene. Han blev staaende og ventede paa hende.

„Undskyld, Frøken Ture, tillader De, at jeg følger Dem op over Bakkerne. Jeg vilde gerne høre lidt nærmere om den døde,“ begyndte han.

„Værsgod, Hr. Pastor.“

„Hørte hun her til Godset?“ spurgte han.

„Nej, gamle Sidsel har aldrig været afhængig af nogen.“

„Vil De ikke nok fortælle mig hendes Historie?“

„Den er baade lang og kort, Hr. Pastor. Men jeg skal fortælle den i faa Ord. Sidsels Mand faldt den 18' April paa Dybbøl. Hun har aldrig kunnet glemme ham, mærkeligt nok. De blev gift en tre—fire Aar før Krigen og havde to Drenge, da Faderen maatte af Sted. Han tjente for Resten hos min Fader, der paa den Tid for faa Aar siden havde overtaget Gaarden. Efter Mandens Død købte Fader Huset dernede. Saa har hun gaaet os til Haande, saa længe hun havde Helbred dertil. For øvrigt tjente hun Udkommet ved at spinde og væve for Folk. Sønnerne er begge i Amerika. De rejste for ikke at blive Soldat. Det er alt. Hvordan hun har slidt gennem de mange Aar under trange Kaar, kommer ikke Historien ved.“

„Hvordan fandt De paa at sende Bud efter

mig, De, som ellers ikke holder Dem til Statskirken?"

„Det var heller ikke mig, der sendte Bud, Hr. Pastor. Gamle Sidsel ønskede det selv ved Middagstid, da hun endnu var ved Bevidsthed, og saa føjede jeg hende. Hvorfra ved De ellers, at vi ikke holder af Statskirken?"

„Det har Folk fortalt mig."

„Det er ogsaa rigtigt. Men det kan De naturligvis ikke forstaa."

„Jeg respekterer enhver Overbevisning, Frøken Ture."

„Ja, det gør De naturligvis, Hr. Pastor. Som dannet Mand vil De jo ikke kunne sige andet. Men De vil da vel ogsaa bekæmpe denne Overbevisning?"

„Maaske, det vil sige, naar jeg føler, at den hviler paa et fejlagtigt Grundlag."

„Hvorledes vil De bære Dem ad dermed?"

„Det skal Tiden vise."

„Vi er altsaa erklærede Fjender, Hr. Pastor," sagde Ellen Ture og smilede.

„Nej, Frøken Ture, ærlige Modstandere."

„Hahaha." Den unge Pige kunde ikke lade være med at le.

„Det kan jo blive morsomt," sagde hun.

„Det er sørgeligt," svarede Pastor Frees alvorligt. „De og Deres Slægt hører til de mest indflydelsesrige i Sognet."

„Det kan være kedeligt for Dem som Præst. Men De er jo en ung Mand, der nok maa ønske lidt Kamp."

„Det gør jeg ogsaa, Frøken Ture. Men undskyld mit Spørgsmaal: Hvor har De faaet Deres Undervisning? De er ikke som de øvrige unge i Sognet.“

„Hahaha, Hr. Pastor, De vil da ikke have, at jeg skal med i Deres Ungdomsforening. Jeg tror ikke, De vilde faa Glæde af mig. Hvor jeg har gaaet i Skole? I Strandsted naturligvis, senere efter min Konfirmation et Par Aar i København. Forhaabentlig mærkes det ikke altfor meget. Jeg er nemlig en slet og ret Bondepige.“

„Jeg kender nok Bønderne, Frøken. Jeg er selv en Bondes Søn fra Vesteregnen.“

„Og saa er De bleven Statspræst?“

„Ja, hvad skulde jeg ellers have været?“

„Bonde, naturligvis, Hr. Pastor. Jeg mener under vore Forhold. Nu har De studeret og er bleven fremmed over for Dem selv.“

„Fremmed?“

„Ja, thi ellers kunde De jo da ikke røgte Statens Ærinde.“

„Og De er nok en af de saakaldte sønderjydske Piger, som Drachmann synger om!“

„De kender Drachmann! Jeg troede ikke, at Tyskerne vidste noget om ham!“

„Poesi har intet med Politik at bestille. Jeg driver i det hele taget ikke Politik i den Forstand, De tror.“

„Nej, for saa maatte De ogsaa skamme Dem.“

„Hvorfor da det?“

„Naar De som nordslesvigsk Bondesøn kunde være bleven tysksindet.“

„De vil forstaa, at jeg modsiger Dem, Frøken. Naar nu hele min Uddannelse har været tysk, al min Læsning, hele mit Studium — —“

„Saa vilde De være et Menneske, jeg kunde føle Deltagelse for, netop fordi De er bleven Præst i Nordslesvig.“

„Jeg maa sige Dem, Frøken Ture, en saadan Overlegenhed har jeg aldrig truffet paa heroppe.“

„Det er maaske ogsaa dumt af en ung Pige at tale med en Præst om sligt. Men det var Dem selv, der begyndte. Hvis De er ked af Emnet, vil jeg ogsaa hellere tale om noget andet.“

Hun standsede et Øjeblik og lod Blikket svæve ud over Sundet og Skovene. Henrik Frees lod Øjnene hvile paa Skikkelsen ved sin Side. Stor og stærk saa hun ud, Legemets Former tegnedes i kraftige Linier. De kunde maaske have været mere fine, men netop det stærke svarede til hele hendes Natur, syntes han. Der laa noget af Racens Præg over hende, af det sunde, faste, villiestærke, baade over Sjæl og Legeme. En Maler vilde aldrig have kunnet male dette Ansigt saaledes, at Billedet kom til at ligne. Henrik Frees følte, at Villien, at Livet vilde mangle i enhver Gengivelse. Ja, han vidste ikke selv, hvad det var, der tiltalte ham, der fængslede ham, der gjorde, at han i aandelig Henseende maatte bøje sig for denne Kvinde, han, den energiske Mand, der ellers følte sig saa stærk. Var det Overbevisningens Kraft, var det Selvsikkerheden i Dommene, i hendes Udtalelser, der lød som noget

uomtvisteligt givet, der ikke rummede Tvivlens Muligheder.

Skovene mod Vest laa som en langstrakt mørk Bjærgaas. Deres øverste Linie tegnede sig skarpt mod den matrøde, klare Sommeraftens Himmel. Man hørte Køer og Heste bevæge sig i Lavningerne mellem Bankerne. En Flagermus svirrede fra Tid til anden hen over Fodstien. Og neden for til modsat Side skimtede man det smalle Sund. En Dampbaad sejlede hurtigt hen gennem Vandfladen. Den skelnedes kun ved den røde Lanterne, der gled forbi de enkelte Buske, som stod nærmest Skrænten. Maanens Skive hævede sig langsomt op af de danske Farvande længst mod Øst. Kæmpestor og ildrød var den, og det tog sig ud, som den blev mindre og mindre, jo højere den steg.

Der laa en velgørende Ro over hele Landskabet. Hvor er det Menneske, der ikke paavirkes af denne Natur, hvad enten Solen ved Middagstid spiller i alle dens mange Farver hen over Fjorden, Kløvermarkerne og de frodige Kornagre, eller naar Stormen ved Efteraarstide kommer farende ind mellem Bøgens Stammer og fremkalder den mærkelige, sørgmodige Tuden, der har skabt saa mange af Egnens Sagn, eller det er Maanen, der en stille Sommeraften lægger sit blege, dæmpede Skær over al Naturens talrige Farvetoner, som vilde den afblege det hele Billede, for at det kan opfattes i et eneste Indtryk, samles i kun een Forestilling om idyllisk, bero-

ligende Fred, der sænker sig over Sindet med al sin velgørende, fortryllende Magt.

De to unge Mennesker stod betaget af Tusmørkets Idyl, tavse efter en Samtale, der havde affødt adskillige Tanker.

„De elsker Deres Egn, Frøken Ture, ikke sandt?“ spurgte Præsten.

„Hvor kunde jeg vel andet, skønt det daglige Syn gør, at man sløves. Det er vanskeligt stadig at holde Øjet opladt for alt det, man ser. Men det fatter De vel ikke, Hr. Pastor?“

„Jeg holder mere af Vesteregnen, dens Slette og Havet. Der er mere Karakter.“

„Og De mener maaske, at Menneskene der ude ogsaa har mere Karakter.“

„En mere ensartet Karakter, Frøken Ture. Det kan saare godt ligge i Landskabets ensformige Præg.“

„De er vist noget af en Sværmer, Hr. Pastor. Jeg tror ikke, det er sundt at tale saa meget om Naturen. Man kan godt holde af den, uden at det er nødvendigt, at man absolut skal klæde sine Indtryk i Ord. Billedet bliver dog altfor blegt alligevel.“

„Det er heller ikke Talen, det gælder om, det er Sansen for Farverne, for Harmonien eller Disharmonien, for Kræfternes og Farvernes Sammenspil, der er det afgørende, Frøken. Bevidst eller ubevidst sætter det sit Stempel paa de Mennesker, der færdes inden for en bestemt Naturs Omgivelser.“

„Det er vel sandt. Jeg har aldrig tænkt over det, fordi jeg er bange for at fordybe mig i den Slags Ting, der kan klæde en Præst godt, men en Bondepige saare ilde. Men derovre ligger min Faders Gaard. God Nat, Hr. Pastor. De skulde en Gang ved Lejlighed se indenfor. Eller er De maaske bange for os, Hr. Pastor?"

„Nej, tværtimod, Frøken. Jeg vil gerne tage mod Indbydelsen."

„Saa paa Gensyn, Hr. Pastor, God Nat."

„God Nat."

Ellen Ture forsvandt i Tusmørket.

IX

En Maaneds Tid senere sad Henrik Frees en Aften i sin gamle Præstegaards Arbejdsværelse, i Færd med at skrive til en Ven og Landsmand, der opholdt sig i Berlin. Vennen var Kunstmaler og havde allerede vakt nogen Opmærksomhed ved et Par nordslesvigske Interiører, som han havde haft udstillet i Münchens Glaspalads. Medens Præsten som Student levede i Berlin, var de to blevet Kammerater og havde stadig søgt hinandens Selskab. De var begge i den Alder, da Hemmeligheder, selv de dybeste, er fælles Eje blandt Venner.

„Jeg har aldrig fuldt ud kunnet forstaa dig," skrev Henrik Frees. „Din Opfattelse af vore hjem-

lige Forhold var i mangt og meget hidtil ufattelig for mig. Men jeg synes, oprigtigt talt, at der i saa Henseende er foregaaet en Forandring med mig selv. Om det er Embedet eller Alderen, der fører det med sig, formaar jeg ikke at bedømme. Man lærer saa mange Personligheder at kende, lærer at se paa dem gennem de forskellige Situationer. Lad mig sige det rent ud, jeg begynder at begribe, at jeg selv er beslægtet med den Type, jeg lever iblandt, med dens Tanker og Livssyn, ja med selve Naturen, skønt den tidligere ofte er forekommet mig fremmed. Maaske det netop er derfor, at jeg bedre end andre er i Stand til at værdsætte Befolkningens Dyder og Lyder. Jo mere jeg fordyber mig i Typen, des mere Indblik faar jeg i Menneskenaturen. Kanhænde Du vil sige, det er en Selvfølge; men denne Indvending slaar alligevel ikke til. Thi Fordybelsen kan være ensidig, og i saa Tilfælde lægger man altid kun Mærke til en og samme Ytring af Folkekarakteren. Og den er dog saa mangesidig. Du spørger maaske, om jeg har begyndt at slaa af paa Idealerne. Nej, ingenlunde! Men Idealernes Forudsætning har skiftet Karakter. Saa meget har jeg lært, at der er langt til det Maal, jeg har sat mig.

Her er en ung Bondepige. Ja, jeg ser dit Ansigtsudtryk og kender hele din Tankerække. Naturligvis, hvorfor skulde jeg ikke gaa hen og stifte Parti, jeg, ordineret Sognepræst til Strandsted Menighed! Du ler og mener at være erfaren Mand paa dette Omraade; jeg kender alle dine

Historier. Du foragter Kvinden. Det er jo netop den Ulykke, der ligger saa nær for Kunstneren i den store By. Altsaa, her er en Bondepige. Stor, stærk og rødmusset! hører jeg dig sige. Nej, kære Ven, jeg taaler slet ingen Spydigheder. Jeg ved selv ikke, hvorledes jeg skal skildre hende. Hun er slet ikke som Flertallet, slet ikke. Hendes Fader hører til mine Modstandere i Sognet; han bekæmper Statskirken og hylder Frimenighedstanken, fordi han i Statsinstitutionen ser en Fare for Befolkningens Aandsliv.

I Parantes bemærket: der er noget saare alvorligt heroppe, en national Politik, som jeg ogsaa har opdaget og hegynder at interessere mig for.

Jeg kan ikke andet end beundre hin Bondemand, saa selvstændig er han. For Resten kan vi godt tale sammen, kun ikke om Kirken. Datteren har Racens Træk. Der er Sundhed paa Legeme og Sjæl o. s. v.“

Der kom hurtigt Svar fra Vennen:

„Kære Henrik, jeg maatte være en grumme daarlig Psykolog, hvis jeg ikke gennemskuede dig ved Hjælp af dine noget nervøse Sætninger. Du vil intet røbe og røber dog alt. Jeg vil slet ikke være spydig denne Gang, men blot ønske dig til Lykke. Det er muligt, at en Kunstnernatur i sin Opfattelse af Mennesker bliver mere raffineret end en Landsbypræst. Det vilde heller ikke være godt, hvis det var anderledes. Du er en trofast og ærlig Sjæl; men Du ved jo ogsaa, hvor tit jeg har drevet Løjer med dine Idealer, med Præsten

i dig. Du er slet ikke skabt til at bindes og bastes af Statsindretningens overleverede, ufejlbarlige Dogmer og faste Former. Du duer lige saa lidt til at beklæde en preussisk Præsts Embede i Nordslesvig, som du vilde have egnet dig til at optage en politisk Gerning her i Hovedstaden. Du er Hjertemenneske, Stemningsmenneske, Følelsesmenneske. Ganske vist har du Villie; men du vil aldrig finde den rette Overensstemmelse mellem Villie og Ideal, fordi disse Idealer ligger uden for din Virkekreds. I det mindste har det hidtil været saaledes.

Maaske det nu er lykkedes dig at finde et Menneske, der kan retlede dig og lave lidt om paa dine Idealer og Tanker. Jeg er næsten tilbøjelig til at tro det. Og da vil du kunne ledes paa den Vej, der af Naturen er lagt for dig. Blot frygter jeg for, at det vil komme til en Brydning med den falske Præstefølelse i dig. Prøv at lægge den til Side. Du vil dermed aflægge en Del af dit Væsen, det, der ikke er dit eget, og du vil blive dig selv, min kære, ejegode Henrik. Der er jo Runer, som ingen kan raade, siges der. Saaledes er Skæbnens Veje. Kun naar man er i Overensstemmelse med sin egen Natur, vil man kunne udrette noget. Du ejer Betingelserne dertil. Har du ikke selv tit sagt, du burde have været Sømand eller Bonde. Hvis det var sket, vilde dit Væsen ikke være blevet farvet af det fremmede. Men jeg tror alligevel, at denne din oprindelige Natur vil sejre en Gang.

Ja, nota bene: der er virkelig noget meget alvorligt, som hedder Politik i Nordslesvig. Du vil heller ikke undgaa at komme i Forhold til den. Det er nemlig Pulsslagene, som beviser, at der endnu er Liv i Folkelegemet!"

X

„Utroligt langsomt virker Udviklingens Love blandt det brede Lag. Er den moderne Kultur med dens mangfoldige Udslag kun et Gode, der ejes af en Overklasse, og er denne i Stand til at føre Tidsstrømningerne ind i et Farvand, hvoraf hele det store Samfund kan hente Fornyelse og Styrke? Eller eksisterer Civilisation og Oplysning kun paa Papiret? Naar man sidder som Sjælesørger for en afsidesliggende Menighed, fristes man til at opstille disse Spørgsmaal og at give et Svar, der maa være yderst sørgeligt for den, der gerne vil fremme Samfundslivets Trivsel.

Det forekommer mig, at Præstestanden har mistet sin Indflydelse paa Befolkningen. Man vil sige, at Aarsagen er den, at Vantro og Afkristning breder sig. Denne Anskuelse kan jeg ikke godkende. Kristendommens uendelige, sædelige, overjordiske Magt er den samme i Dag som for nitten Hundrede Aar siden. Den formaar

endnu som den Gang at gennemsyre vort Samfundsliv — hvis dens Tjenere bliver anderledes! For allerstørste Delen savner de den Opfattelse af deres Opgaver, som man maatte ønske dem. Nogle arbejder desuden paa Grundlag af en vrang Anskuelse. Skylden ligger deri, at de ikke er i Stand til at bryde med et forældet Livssyn, der ganske vist er mageligt, fordi det ikke kræver ny Tanker, men derfor ogsaa skæbnesvangert, da det ikke kan holde Skridt med vor Tids store kulturelle Strømninger. Kirkens Salt mister sin Kraft, naar det behandles med Udygtighed, og Kirkens Mænd bærer selv Ansvaret. Det er paa Tide, at den gamle Haarpisk bliver skaaren af."

Saaledes lød Begyndelsessætningen til den Artikel om Haarpisken, som Henrik Frees fik optaget i et liberalt, kirkeligt Ugeskrift. Indledningen efterfulgtes af en bidende Kritik af Præstestanden, som efter Forfatterens Mening stod uagtpaagivende over for Tidens Strøm. Med ungdommelig Frimodighed svang den unge Mand Tugtens Ris over sine Kollegaer og foresatte, hensynsløst, udæskende.

Afhandlingen slugtes af Dagbladene som Sensationsstof. Den forsynedes med Kommentarer og blev sat under Debat i Arbejdernes Organer, der modtog den som et Tegn paa Kirkens Affældighed. Præsterne var oprørte. Skolelærerne glædede sig i Stilhed. Deres Presse udnyttede den paa deres Vis. Tankerne havde vakt den tilsigtede Virkning. Henrik Frees var sig fuldt ud bevidst, at Stormen kun var Indledningen til et større

Uvejr, der maatte bryde løs. Men han haabede, at det ogsaa vilde rense Luften, give Impulser og skabe en frisk og gavnlig Luftning. Han vidste, at der var unge Præster, der tænkte som han. Men han havde gjort fejl Regning og ikke taget Hensyn til de gamle Præstegaardes Hygge og Indtægter, som ingen let vilde udsætte sig for at miste. Hans Natur var ikke reflekterende nok til at tage disse Omstændigheder under Overvejelse. Uvejret kom; men det gik ud over ham selv.

En Søndag ind under Jul stod han paa Prædikestolen i sin gamle Kirke. Han havde just begyndt sin Tale, da Døren gik op og en myndig, høj Skikkelse med Kalot paa Hovedet og et langt hvidt Skæg traadte ind og tog Plads lige over for Prædikestolen. Det var hans foresatte, Provst Kulmbach. Henrik Frees kendte af Omtale Provstens Maade at overraske Præsterne paa. Men han vidste tillige, at den Slags Overraskelser i Reglen efterfulgtes af et eller andet ubehageligt.

Et Øjeblik var det, som Tankegangen blev helt borte for ham. Saa vendte han Blikket ned mod Kvindernes Rækker. Her sad Ellen Ture med spændt Opmærksomhed i hvert Træk. Hun syntes at ville maale hans Kraft i denne Situation. Deres Blikke mødtes et Sekund, og Præsten betoges af en Følelse, som om ogsaa deres Tanker var de samme i dette Øjeblik, da alle Tilhørernes Blikke var henvendt paa ham. Villien fæstnedes, og Kraften svigtede ikke. Den steg næsten til Overmod, da han mærkede Tankerne myldre frem og følte sig som deres Behersker. Hans

Talestrøm kom rolig og bestemt, mens hans Øjne stadig søgte den unge Piges Plads. Hun bøjede Hovedet og lod Blikket hvile paa Salmebogen med Sølvspændet.

Ellen Ture var ellers ikke kommen i Statskirken i mange Aar. Men hun havde lovet Præsten, at hvis han vilde besøge Turegaarden, skulde hun til Gengæld ogsaa møde i Kirken for at høre ham. Og de havde begge holdt Ord.

Efter Gudstjenesten fulgtes Provsten med Præsten til Præstegaardens Arbejdsværelse.

„De har skrevet denne Artikel, Hr. Pastor!" sagde Provst Kulmbach, idet han tog det paagældende Blad frem af Frakkelommen.

„Ja, Hr. Provst!"

„Og De godkender endnu dens Indhold?"

„Fuldt ud, Hr. Provst!"

„Hm, det havde jeg ikke ventet, da vi præsenterede Dem til Kaldet."

„Jeg er overbevist om, at mine Ord er Sandhed fra Ende til anden."

„Hvor gammel er De?"

„28 Aar."

„Det er i en noget tidlig Alder, De har sat Dem til Doms over Deres og mine Kaldsfæller."

„Alderen er efter min Mening ligegyldig, Hr. Provst."

„Ikke saa ganske, Hr. Pastor. Der er nemlig en Ting, der hører med til Alderen. Det er Erfaring. Den Omstændighed har De overset, fordi De ikke selv ejer den."

„Naar denne Omstændighed imidlertid er Kendsgerning."

„Det er De, Pastor Frees, ude af Stand til at fastslaa. Jeg, der har været tredive Aar i Embedet, kender dette Sogn og denne Egn. De derimod har ladet Dem lede af et overfladisk Syn og Deres Ungdoms Tilskyndelse. Det er den eneste Undskyldning for Deres — Formastelighed."

„Hr. Provst!"

„Hr. Pastor?"

„Jeg viger ikke en Tøddel fra det, jeg har skrevet."

„Og jeg opfordrer Dem herved paa Konsistoriets Vegne til at genkalde Artiklens Indhold i en Form, som vil blive godkendt af mig, før den trykkes."

„Aldrig!"

„Saa, hm!"

„Hvad saa, Hr. Provst?"

„Saa meddeler jeg Dem herved, at der fra i Dag bliver indledet en Disciplinærundersøgelse mod Dem af Konsistoriet. Følgerne kender De."

„Embedsfortabelse maaske?"

„Det er det sidste Skridt!"

„Meget rigtig, Hr. Provst; thi dermed er Deres Myndighed over mig til Ende."

„Men jeg beder Dem betænke, unge Mand — — —"

„Jeg tænker allerede min Del, Hr. Provst."

„Og hvad tænker De?"

„Undskyld, at jeg ikke holder af at røbe mine Tanker."

„De synes ellers ikke at lægge Skjul paa, hvad der ligger Dem paa Sinde."

„Da De opfordrer mig dertil, skal jeg sige det. Jeg kom uvilkaarlig til at tænke paa Deres Kaldsfælle i Ibsens „Brand"."

„Saa slog min Tankegang ikke fejl, Pastor Frees. De er en Sværmer, der føler en Brand-Natur i sig. Jeg har før truffet den Slags unge Præster. Det taber sig altsammen."

Provsten slog pludselig om og begyndte i en mere venlig Tone paa at overtale Henrik Frees til at genkalde sine Ord. Afhandlingen var kommen Kirkemyndighederne aldeles uventet. Men man vilde regne ham hans Ungdom til Gode. Den Iver og Nidkærhed, som Ordene bar Vidnesbyrd om, kunde maaske vende sig til Fordel for Kirken, naar en Del Aar var gaaet. Præsten fastholdt imidlertid sin Vægring, og hans foresatte indsaa, at yderligere Forhandling vilde være forgæves. Han lod Vognen spænde for og forlod Præstegaarden, meget utilfreds med Udfaldet af sin Mission.

Efter flere Forhør modtog Pastor Frees hen paa Vinteren en i skarpe Ord holdt Irettesættelse fra Konsistoriet. De velærværdige Kirkens Mænd havde dog, da Tildragelsen nu var ved at gaa i Glemme uden at afstedkomme større Fare for Kirkens Ro og Trivsel, vist Overbærenhed med ham og hengivet sig til Haabet om, at en Fordybelse i Embedsgerningens Arbejde og Alvor for Fremtiden vilde føre ham til Erkendelse af hans Fejltagelse. Skulde dette mod Forventning ikke ske,

vilde Konsistoriet se sig nødsaget til at henstille til Præsten at søge et andet Embede, som vilde blive nærmere bestemt. I Tilfælde af Vægring var Embedsfortabelse det eneste Middel, som den gejstlige Disciplinærdomstol raadede over.

Henrik Frees greb Dokumentet og kastede det hen ad Bordet. Saa tog han et Bind af Ibsens Værker ned fra Boghylden og læste Brands Samtale med Provsten.

Selv om Haarpisken ikke falder denne Gang, har det dog givet et forsvarligt Ryk i den, som vil mærkes, tænkte han. Han følte en vis Stolthed over Reprimanden og tog den atter frem for at more sig over Stilen. Det var, syntes han, som de lærde Herrer selv havde villet konstatere Haarpiskens Tilværelse.

XI

Der var Oprør i Mogens Rasmussens Købmandsbod. Den lille Høker løb ilter frem og tilbage bag Disken, ildrød i Hovedet af Bevægelse. Sindsstemningens Bølgegang stod malet i alle hans Træk. Det var knap nok, at Kunderne kunde blive ekspederet, saa ophidset var han.

„Det kan sandt for Dyden ikke gaa an! Aldrig i Verden! Har man da hørt Mage, at en Præst vil blande sig i slige Ting? Nej, det gaar sandt for Dyden for vidt, gør det! Har du hørt det,

Hans Peter Festersen? Det med Præsten. Ja, hvad siger du, sammenkalde Folk til Møde, gaa ind i ordentlige Folks Forretning, tage mig Brødet ud af Munden, han, som jeg ikke har gjort andet end godt fra den Stund, han kom hertil? Den Onde lyne mig har jeg saa! Ja, nu bander jeg, for nu er jeg vred. Sandt for Dyden er jeg saa!"

„Hvad er der i Vejen med Præsten, Mogens? Jeg mente, I var Perlevenner," spurgte Hans Peter Festersen.

„Naa saa, du har ikke hørt det endnu! Nej, hvor man kan tage fejl af Folk. Man skal tage sig i Vare, de er ikke mere til at stole paa. Ikke sandt, Hans Peter?"

„Jo!" samtykkede Bonden.

„De er den Onde lyne mig forfalskede nu til Dags lige som Kaffen og Smørret, er de. Ser man sig ikke for, bliver man taget ved Næsen."

„Hvad er det da med Præsten, Mogens? Har han snydt dig?"

„Snydt mig, narret mig, bedraget mig, mig, der har vejledet ham og staaet ham bi fra første Færd. Har du ikke hørt, at han i Gaar har haft de Strandsted Bønder og Haandværkere samlet for at tale med dem om Oprettelsen af en Forbrugsforening! Ja, hvad siger du, en Præst og en Forbrugsforening! Hahaha! Saadant et ungt Menneske vil forstaa sig paa sligt, ødelægge mig i Bund og Grund vil han, fordi jeg vilde tale ham til Fornuft. Det kan da ikke gaa saadan at buse paa over for sine foresatte, som han gør. Det er Takken, jeg har for det."

„Ja, det er jo Verdens Løn, Mogens. Hvad giver du ellers for Uld nu i Foraaret?“

„Uld?“

„Ja, du plejer jo at tage mod den.“

„Jeg vil hverken eje eller have den. Hvem køber Uld nu til Dags. Den er ikke til at komme af med. Nej, Forfalskning alle Vegne, baade Klæder og Mennesker. Vil du en Gang se, hvad han vover at byde Folk. Se her!“

Høkeren tog et Stykke Papir frem fra Bordskuffen. Der var fedtede Fingermærker paa begge Sider. Han begyndte at læse:

„Vedtægter for Strandsted Sogns og Omegns Forbrugsforening.

§ 1. Foreningens Formaal er at opnaa Besparelse for dens Medlemmer ved Indkøb af Livsfornødenheder og disses Fordeling eller Udsalg i et for Foreningens Regning oprettet Udsalgssted.“

„Det er Ordene, det er Planen, det er Takken, jeg har for mit Arbejde i Kirkens Tjeneste! Hvor mange Timer har jeg ikke spildt ved at sidde der ovre i Præstegaarden og hjælpe ham til Rette. Og det skal belønnes saaledes! Har jeg ikke været en redelig Mand, har jeg bedraget eller snydt nogen Kunde i de mange Aar? Jeg spørger dig, Hans Peter Festersen! Svar, min Ven, synes du, jeg har fortjent saaledes at blive ruineret?“

„Men Planen er maaske ikke saa helt tosset, Mogens?“

„Tosset? Et Stykke af Daarekisten er det. Sandt for Dyden er det saa! Du vil da kunne forstaa, Hans Peter Festersen, at en Præst ikke

kan være nogen Høker. Hvad har han Forstand paa at handle og prutte med Grossererne, at vælge og vrage, at benytte Konjunkturen! Lad ham passe sin Prædikestol, det er nok det bedste. Ja, jeg taler ikke for mig selv. Jeg taler i hele Sognets Interesse. Og han vil være et kristent Menneske! En Jøde er han, en Farisæer, der er kommen her til under Falskhedens bedaarende Klædebon! At Folk kan være saa dumme!"

„De er altsaa gaaet med?"

„Vist er de gaaet med, allesammen. Han besnærer dem jo, som han har besnæret mig ved sin Tale."

„Naa, naa, Mogens, giv dig tilfreds. Du er jo en holden Mand og har Raad til at opgive Forretningen."

„Raad! Jeg? Det kan blive min Død, siger jeg. Skam og Forbitrelse over Skuffelsen og den sorte Utak! Jeg føler det i mine Lemmer, jeg har ikke sovet i tre Nætter. Det skal et Menneske holde ud? Og saa skal jeg maaske endda udsætte mig for, at den Mand, der har lagt mig i Graven, holder Talen over min Kiste. Men det skal den Onde lyne mig blive Løgn, Hans Peter, saa sandt jeg hedder Mogens Rasmussen."

Han skiftede pludselig Stemme, da en lille Fyr kom ind med en stor Kurv over Armen.

„Hvad skal du ha', lille Frans? Naa, du har Recepten med. Det er rigtigt. Ja, nu kan du jo snart komme i Skole. Hvad? Naa til Paaske. Ja, det kan ellers blive Sjov. En Tut Sukkergodt? Værsgod. Smag kun paa den. Eller synes

du ikke om den? Naa ja, det vidste jeg jo nok. Du er jo en hel Knop. Har Mo'er det godt? — Og Fa'er? Sig, at i Morgen Aften kommer jeg over og faar en L'hombre. Men glem det ikke, saa er du en stor Dreng."

Saa vendte han sig igen til Bonden, der stod henne ved den ene Ende af Disken og stoppede sin Randers Pibe af Høkerens Kasse, der altid var fyldt til Kundernes Afbenyttelse.

„Men det vil ogsaa tage en Ende med Forskrækkelse, siger jeg, Hans Peter, ja, hvad siger du? Staar der ikke i selve Bibelen, at ingen kan tjene to Herrer. Man kan ikke baade forstaa sig paa Guds Ord og Sirup og Fedt og amerikanske Skinker. Ikke sandt? Har jeg ikke Ret?"

„Det kan der være noget i, Mogens, ja der kan. Men Ulden vil du altsaa ikke have?"

„Ja, vi kan jo tales ved om den. Hvad mener du saa, du skulde have for den?" —

„Aa, jeg tænker jo, du kan give som i Fjor de 68 Penning."

„68 Penning! Aldrig i Verden. Jeg vil ikke lyve. Men den Hamborgrejsende var her i Forgaars og bød mig selv 62 Penning. Saa vil du da nok kunne forstaa, hvilken Ende det vilde tage."

„Naa, lille Frans, det var din Seddel: 4 Pund Farin, 5 Pund Svesker, 1 Tut Kardemomme, 1 Stang Vanille, for 20 Penning Kanel, 1 Kræmmerhus stødt Kanel af den bedste. Ja, det er rigtigt. Mo'er ved nok, at hun altid staar sig ved

at give det Par Skilling mere ud. Det er en dygtig Kone. Og saa var det Kontrabogen. Ja, der ligger den, sikken dygtig Dreng du er, lille Frans!"

„Men det var det, jeg vilde sige, Hans Peter Festersen, at det gaar Fanden i Vold, gør det. Du skal faa at se, om et Aars Tid er hele Forbrugsforeningen røget i Luften. Og saa staar han der; men han faar ligge, som han selv har redet, den Onde lyne mig, faar han saa. Med os to er det forbi, er det!"

Dørklokken ringede, og et Par rødmussede Smaapiger traadte ind.

„Goddag, Goddag, Smaapiger. Det var Ret, I er ikke bange for en Smule Regn. Var det den Spegepølse, Fa'er var inde at spørge om. Ja, det kunde jeg jo gætte. I skal straks faa den. Et Øjeblik! Sæt jer ned saa længe."

Han henvendte sig atter til Bonden:

„Men det er nu det samme, Hans Peter, jeg vil jo nok skille dig af med den Uld. Du ved jo, jeg er ikke bange for at gøre gamle Kunder en Tjeneste. Skal vi saa sige 60 Penning, men saa heller ikke en Rød mere. Jeg har kun Tab ved det, kun Tab! Den skal ligge og tørres. Den svinder ind. Jeg gør det kun — som sagt — for at skille dig af med den. Det er ingen Profit. Men hvor er der i det hele taget i vor Tid Profit? Det gaar tilbage med Forretningslivet, Hans Peter. I Bønder kan sagtens. I har faaet den store Told. Det er os, det gaar ud over."

XII

Pastor Frees havde i det første Aar, han tilbragte i Strandsted Sogn, lært at slaa af paa sine Idealer og at bedømme Menneskene anderledes, end den unge teologiske Kandidat, der kom fra Berlin til Nordslesvig, saa paa Tilstandene. Gode Egenskaber, men ogsaa Egennytte, Ærgerrighed, Glimrelyst, Havesyge, Snobbethed var traadt ham i Møde i forskellig Forteelse. Klogere paa Mennesker var han bleven, og dybere naaede Forstaaelsen for Befolkningens Natur. Jo mere Tiden gik, øgedes Erfaringen, og den aabnede Øjnene paa den unge Præst for mange Sider af Folkelivet, som hidtil havde været skjult for hans Blik. Selvsikker, stolende paa egen Villie og paa Styrken i sine Forsæt var han kommen til Sognet. Modet svigtede ham ingenlunde; men som hans Opfattelse gik dybere, fik han ogsaa et mere praktisk Greb paa Tingene. Ellen Ture havde mindet ham om, at Racens Natur ogsaa maatte findes i ham. Han fandt den ogsaa i sit Indre ved at ransage sig selv, og han syntes derved at være naaet et Skridt nærmere til Klartsyn over for Folk og Forhold.

Projektet med Forbrugsforeningen havde virkelig været en heldig Ide. Ved denne vandt han en Del af Bønderne, som han ikke havde kunnet faa i Tale gennem sin Præstegerning. De opsøgte ham i Præstegaarden, spurgte sig til Raads hos ham og begyndte at værdsætte den ny Præsts

gode Villie. Samtidig var han imidlertid gaaet Glip af mange af de Næringsdrivendes Velvillie, som han før havde ejet. Forbrugsforeningen betragtede de som en skadelig Indretning, og nægtes kunde det heller ikke, at det nærmest var Landmændene og Smaafolkene, der høstede Fordel deraf. Den Ungdomsforening, Pastor Frees havde faaet dannet kort efter sin Embedstiltrædelse, var bleven opløst som Følge af Præstens Indgriben i de økonomiske Forhold; thi der var mange, der syntes som Mogens Rasmussen, at det vilde have været bedre, hvis Præsten havde holdt sig udelukkende til sin Embedsgerning i Stedet for at blande sig i Ting, som ikke vedrørte Kaldet som Sjælesørger. Konsistoriets Irettesættelse sivede ud i Sognet. Mogens Rasmussen sørgede for Udbredelsen og forsynede den med Forklaring. De mere adstadige Sogneboere holdt med Provsten og dadlede Præstens Optræden. Det var jo uhørt, at en saa ung Mand saadan vilde sætte sig op mod sine foresatte. Man havde aldrig kendt Mage. Men de trøstede sig med, han skulde nok komme til at løbe Hornene af sig.

Indre Mission var han for verdslig, Grundtvigianerne for fremmed i Tankegang og Godsejer Peters for demokratisk. Arbejderne betragtede ham dels med en vis Ligegyldighed, dels med Mistillid. Ingen var han rigtig efter Hovedet.

Indre Missions Udbredelse havde Pastor Frees ikke været Mand for at hemme. Han hverken angreb eller forsvarede den; han kendte den næppe og tillagde den ej heller nogen større Betydning.

Den var efter hans Mening Udslaget af en ganske naturlig Proces. Den havde helt selvfølgelig faaet Tag i de mest enfoldige og mindre velstillede i Sognet, de Mennesker, hos hvem der var en uklar Higen til Stede efter en Trøst under Livets Modgang. Det var de svageste og villieløse, som længtes efter noget, hvortil de kunde klamre sig under den daglige Kamp. Indre Mission var da kommen med sin Lære om Bod, Genfødelse og Forsoning i den enkle Form, der maatte gribe de Sjæle, hvis Rørelser var mindst sammensatte. Den egentlige Bondebefolkning vilde denne Bevægelse næppe faa fat i; thi dertil holdt Sindene for lidt af Forsagelse. Det laa paa en vis Maade i den fede Jordbund, der avlede de Egenskaber, der førte til Selvbevidsthed og Overlegenhed.

Ungdommens Krav og Tanken om Forsagelse for udelukkende at vie sig sit Krav brødes i Præstens Sind. Der kom en underlig higende, søgende, gærende, urolig Tid for Pastor Frees. Hans utrættelige Virkelyst kastede ham ind i de forskelligste Foretagender, kirkelige og verdslige. Kræfterne voksede med Erfaringerne, der var baade gode og daarlige.

Uden selv ret at vide det grebes han af en forunderlig Længsel efter noget, der skulde udfylde en tom Plads i hans Tilværelse. Han følte, hvorledes Tankerne mere og mere fængsledes af den Kvindenatur, der var traadt ham i Møde i Ellen Ture. Længselen var bleven til en dragende Magt. Var han forelsket? — Hvor tit stillede Henrik Frees ikke dette Spørgsmaal til sig selv! Hvor

fordybede han sig ikke i disse Tanker! Ingen Sinde havde en Kvinde saadan paavirket hans Sind som denne unge Pige. Naar han om Søndagen besteg Prædikestolen, søgte hans første Blik den Plads, hvor hun plejede at sidde. Opdagede han hendes Skikkelse der nede, var det, som om hans Ord fik en hel anden Klang og Undergrund, som om de kun var rettet til hende, og naar hun udeblev, kredsede Tankerne om Aarsagerne til hendes Fraværelse. Han spurgte sig selv, om dette ikke var forargeligt, men formaaede dog ikke at frigøre sig for den Magt, hendes Person havde faaet over ham.

Burde han ikke opbyde al sin Villie for at bryde med denne Tilbøjelighed, som kunde føre ham ud i et Uføre, der maaske vilde blive skæbnesvangert for hans Livssyn og Fremtidsplaner! Hvad hjalp det, at han foresatte sig det. Magten var større end Villien, Ungdommens Krav stærkere end de udtænkte, virkelighedsløse Idealer. Det nyttede ikke at gøre Modstand. Ellen Ture stod for ham hvert Øjeblik, han læste hendes Tanker og følte beslægtede Strenge røre sig i det Indre. De klang saa helt anderledes end dem, Hverdagens Begivenheder fik til at tone. Henrik Frees syntes derved at opdage en ny Side af sin egen Natur. Gamle Billeder oprulledes for ham ved hendes Tale. Den vakte Tanker om Hjemmet og de aandelige Værdier, man der havde levet paa i hans Ungdom. I lyse og forklarede Drømme stod de tit for hans Sind. Præsten fornam selv, at det var, som om noget dybt inde i hans Natur var

blevet berørt ved at lære denne unge Pige at kende, noget, der var rodfæstet i hans Karakter, men som havde ligget gemt under alt det ny, som hans Uddannelse havde ført med sig. Var ikke noget af hans oprindelige Tankeliv blevet forsømt! Havde Barneaarenes Drømme og Fantasi ikke trængt til Røgt og Pleje, og vilde hans Karakter ikke under denne Indflydelse have udviklet sig mere harmonisk! Disse Tanker opstod jævnlig hos ham, og jo hyppigere de kom, des tydeligere traadte de gamle Billeder fra Hjemmet i Forgrunden.

De fik Næring, hver Gang han satte sin Fod inden for Bøndernes og Arbejdernes Hjem. Folks Talemaader, deres Tankesæt, Udstyrelsen af deres Gaarde og Huse mindede ham om Barndomsalderens første Indtryk. Han huskede saa nøje de mindste Enkeltheder, Bornholmeruret i Hjørnet, Bilæggerovnen, de gamle danske Kongebilleder, Skibene under Loftet, det blaa Panelværk, de tunge Egetræskister og Blomsterne i Vinduet.

Særlig Turegaarden var for den unge Præst et Sted, hvor Minderne betog ham. Der laa noget af en gennemført, ejendommelig Bygdekultur over den. Og Beboerne selv var Talsmænd for denne Kultur, helstøbte Skikkelser som Hans Andersen Ture og hans Datter, der ikke kendte til at gaa paa Akkord med noget som helst.

Naar han sad her og hørte den gamle Ture fortælle, forekom han sig selv som en hel anden. Ture var ingen indesluttet Natur. Han kendte Menneskene, men var vant til at tage haardt paa dem og stille store Krav. I sine unge Aar var

han bleven sendt til Avstralien som saa mange andre Bondesønner fra Egnen. Her havde han levet blandt de mærkeligste Folk og lært Kampen for Tilværelsen at kende i al sin Strenghed. Hvor levende kunde han ikke skildre Livet i Minerne og Frihedsbevægelserne i Halvtredserne i den fjerne Verdensdel! Og pludselig forandrede han Skuepladsen for sine Skildringer. Aarene mellem Krigene, denne mærkelige, gærende Tidsperiode, drog gennem Genfortællinger hen for Præstens Fantasi saa levende, som stod han selv midt i Bevægelserne. Da genopstod de Personer, hvis Gravstøtter han kun kendte, og lyslevende blev deres Færd, lystig og sørgelig deres Skæbne. Men Hans Andersen Ture levede ikke paa den svundne Tid. Nøjagtigt iagttagende fulgte han Udviklingen. „Thi ellers gaar vi til Grunde," sagde han. „Og det vilde Skamfærd være en Skændsel for os, hvis vi ikke kunde bevare os selv, Hr. Pastor. Vort Folk er for godt til at dø. Det sker ej heller, saa længe vi kan tage Kraft af Fortiden og følge med Nutiden. Livsformerne skifter, Slægterne dør; men det ny opstaar og lever paa det tit ukendte Grundlag af Sæd og Skik, der er nedarvet. Skæres denne Traad over, Hr. Pastor, gaar Racen til Grunde. Jeg er ingen Filosof. Det er en Erfaring, jeg har gjort ved at leve og følge med. De er jo selv Kød af vort Kød og maa kunne fatte det."

Da vidste Henrik Frees, at han fandt Forstaaelse for sine Minder og Drømme. Han fortalte om Vesteregnens Slette og dens Befolkning,

om det graa Vesterhav og dets Vrede ved Efteraarstide, om Bondens Arbejde og daglige Færd.

Det var da, som forstod han nu først selv rigtig sin egen Hjemstavn, sine egne Forældre. Hvor tydeligt stod ikke Billedet af hans Fader for ham. Henrik Frees fortalte om deres Køreture ved Foraarstide hen over Marken eller til Slægtninge i Nabobyen. Undervejs havde den gamle fortalt Egnens Historie. Hist ovre i Hededalen var det, at Dronning Margrete slog Lejr under sin lange Kamp for Sønderjylland. Den lille graa Kirke med det mærkelige Træloft Øst for Landevejen, lige neden for Bakkeskraaningen, var bleven bygget efter hendes Befaling. Længere mod Syd ragede Spiret af den gamle Klosterkirke frem af Landskabet. I dens Indre gemtes bag et gitret Aflukke Helgenben og en gammel haandskreven Bibel fra Munketiden, som kun de lærde kunde granske. Langt ude mod Vest skimtedes Havet. Men naar Talen faldt paa det, blev den gamle tavs. Nu forstod han Faderens Tankegang. Aa, at han havde levet! Hvor vilde han have gengældt den gamle det Tankeindhold, han som en sjælden Arv havde givet Barnet, mens de færdedes over Sletten. Bar og barsk ser Egnen ud for den uindviede. Død og dorsk kunde Befolkningen synes at være, men kun for den, der ikke ejer Nøglen til dens rige indre Liv, Forstaaelse for dens Levesæt og Viden om dens Fortid.

Hvilken Poesi laa der ikke over dette Landskab, naar Martssolen fra en blaa Himmel kastede sine første Straaler hen over Sletternes dampende,

vaade Plovmarker, over Grøfterne, hvor de første gule Vaarblomster spirede frem, over Sandet paa den gamle Landevej, der snoede sig i underlige Bugtninger fra Landsby til Landsby. Og Lærken slog sin rene Trille gennem den skarpe, skærende Foraarsluft. Faderen kendte enhver Mark, forklarede Navnenes Oprindelse, Bækkenes Løb ud mod Havet. Han gav Drengen Oplysning om Stednavnene og Landets Udskiftning, Gaardenes Beliggenhed og deres Beboeres Ejendommelighed.

Der sad i den store omlukkede Gaard med de hvide Porte Digterinden Anna, Egnens mærkværdigste Personlighed, Præstedatteren, Bondekonen, stout og fin, Genstand for Egnens Ærbødighed. Som Barn havde den store Svejtser Lavater lagt sine Hænder paa den sovendes Hoved, mens hun laa i Vuggen. Det vidste Faderen, og han kendte uden ad hendes Sange, enkelte med Melodi, de Sange, hun skrev i den store politiske Brydningstid ved Aarhundredets Midte, og de simple, vemodige Vers, der var opstaaet i Efteraarsaftener, naar hun sad ved sin surrende Rok, mens Stormen fra Vesterhavet for hen over Sletten, slog mod de hvide Porte, rev i Taget og sang sin pibende Lyd gennem Havens Grene.

At det dog først nu, for sent, skulde gaa op for Sønnen, hvilket Tankevæld den gamle havde ejet! Det var Egnen, Turegaarden som det mest typiske, og dens Beboere, der lod Præsten gennemleve de svundne Aar, se sin egen Barndom og Hjemstavn i en ny Skikkelse, og som gav ham Forstaaelse af hans egen Landsdel og af sig selv.

Han blev mere og mere veltalende, som Billedernes Tal øgedes og steg op fra Mindernes Kilde, og Ellen Ture sad som tavs Tilhører. Hendes Nærværelse bidrog saa meget til, at Fortællingen fik Farve, og naar han mærkede, hvor spændt hun lyttede til hans Ord, eller at hendes Ansigtsudtryk røbede Forstaaelse, da syntes han at læse hendes lønligste Tanker. Hun selv var en Kvinde, der var fremgaaet af dette Land. Dets Farve, dets Præg betog dem begge. De var beslægtet gennem dets Poesi. Der var Dybde i deres Følelser. Præsten i den unge Mand forsvandt, og han underkastede sig fuldstændig den vidunderlige Magt, som udøvedes over ham. Jo, han elskede Ellen Ture, fordi hun var opvokset i dette Land med de samme Følelser som han. Det var den store Løndom i deres Elskov, som ingen af dem røbede, som tværtimod hver af dem til Tider søgte at bekæmpe, men som var større end alle deres Kræfter; thi den var som en Arv fra Ætten.

XIII

Det bankede sent og haardt paa Døren til Præstens Studereværelse. En stor, bredskuldret Bondekarl kom til Syne i Døraabningen og hilste hurtigt og stakaandet paa Henrik Frees, der sad bøjet over en Bog, i Færd med Forberedelsen til Prædikenen næste Dag.

„Hr. Pastor," sagde han. „Det er galt fat med Stine Svenskers; jeg skulde hilse fra Hans Andersen Ture, om De ikke straks kunde se derned. Hun skriger og støjer som en vild, og der skal tre Karle til at holde hende i Sengen. Man har sendt Bud efter Dr. Gregersen; men der kan gaa en Time, før han kommer. Maaske Pastoren kunde hitte paa Raad, det er jo Religion, der er gaaet hende til Hovedet. Snedker Knudsens er der ogsaa; de beder og synger, og det er et syndigt Hus, da Frederik Svensker er fuld og bander og truer med at kaste dem alle paa Døren."

Henrik Frees tog sin Slængkappe og fulgte Karlen. Han kendte Sammenhængen. Frederik Johansson, eller Frederik Svensker, som han kaldtes, var Arbejdsmand paa Bøgholm, dum af Slid og fordrukken. Hele hans Fortjeneste gik til Kaffepunch, og Konen havde i sin Græmsel fundet Hvile og Trøst hos Indre Mission. Dens Tilhængere havde taget sig kærligt af hende; men deres Forkyndelse var over hendes Forstand og havde forvirret den stakkels Kones Tankesæt, saa hun i den sidste Tid var bleven helt forstyrret. Det var et ulykkeligt Hjem.

Efter et Kvarters Gang naaede Præsten og Karlen ned til Frederik Svenskers Arbejderbolig ved Skovbrynet mellem Byen og Herregaarden. Udefra hørtes den syge Kones Hyl, Missionsfolkenes Salmesang og Mandens Banden og Skænden.

Der blev et Øjebliks Tavshed, da Præsten traadte ind. Sangen ophørte. Den berusede søgte at stille sig i Positur. Kun den syge stønnede

og hvinede fra Sengen, hvor hun arbejdede paa at slide sig ud af flere mandstærke Bønderkarles faste Tag. Henrik Frees gik hen til Sengen, og de nærmeststaaende veg lidt til Side for at gøre Plads.

„Ja, det har vi ud af al den Snak om Religion og Helvede," hikkede Manden henne fra Bordet. „Hvad vilde hun — æ — hø — hm — hik — ogsaa i det Slæng. Stik af, Snedker Knudsen, siger jeg dig, — — eller jeg skal, tag mig Djævelen — æ — hø — hik — plante dig min Næve lige paa Agurken, du Forfører."

Snedkeren tog til Genmæle.

„Du skulde ikke male den Onde paa Væggen, Frederik. Det er din Synd, der hjemsøges paa din Familie. Nu kan du naturligvis ikke se det. Men det er Himlens Straf, der er kommen over dig og dine, fordi du har forbitret din Kones Tilværelse, forpestet den ved din ugudelige Vandel, skabt et Helvede for hende paa Jorden. Himlen lader sig ikke spotte, du forblindede. Din Kone var paa Vej til at finde sin Frelser; nu ligger hun der og teer sig som et besat Umælende, fordi du vilde hemme Herrens Villie. Hans Haand hviler haardt paa dig. Ihukom din Synd — —"

„Ad Helvede med dig, din Ligkistemager — æ — hø — hik. Ud af mit Hus, siger jeg for sidste Gang!"

„Hold inde!" bød Præsten. „Her hjælper hverken Præken eller Banden. Den syge trænger til Lægens Bistand. Vi maa se at berolige hende, indtil Doktoren kan være her."

„Hr. Pastor," sagde Snedkeren og nærmede sig Sengen. „Jeg mener dog, at Guds Ord aldrig er spildt. Vor Sang vil sænke Ro over det forvildede Sind."

„Aa Gud hjælpe os allesammen. Koen er død. Hvad vil du, lille August, Brød? Din Fader har drukket alle vore Skillinger op. Du maa sulte, vi maa sulte allesammen. Men i Morgen skal jeg gaa ned til Forvalteren og faa Forskud. Hahaha, han nægter mig det ikke. Nej, han ved nok, hvad jeg kan fortælle. Saa skal I faa Brød. Aa, vi er alle fordømte, alle med hverandre, fordømte til Helvedes Pine! Hvad sagde Forvalteren? Hahaha! Hvad var det, han lovede mig? Tys! Ja, jeg skal ikke sige det; jeg skal være tavs. Frederik vilde slaa ham ihjel, vilde han."

„Der, der kan I, kan I selv høre," hikkede den berusede. „Der kan I, tag mig tusind — —"

„Stop op!" sagde Præsten strengt.

Den syge Kone væltede sig i Sengen og søgte at komme ud paa Gulvet. Da Modstanden var for stærk, greb hun sig i Haaret, der i lange Tjavser hang ned over det blege, fortrukne Ansigt, og begyndte halvt at skrige, halvt at synge Begyndelsen til en Salme, der gik over i en gammel Gadevise.

„Lad os bede for hende," sagde Snedker Knudsen og faldt paa Knæ foran Lejet med foldede Hænder.

„Gem Deres Bøn, indtil De er kommen hjem, Snedker Knudsen. Vorherre kræver nu noget andet af os."

„Er det Præsten, der taler?“ spurgte Snedkeren og rejste sig.

„Ja, det er mig, Sognets Præst. Jeg tror, De og Deres er og har været i Vejen her. Det er bedst, De gaar.“

Henrik Frees var bleven ophidset ved det gribende Syn af den stakkels Kvinde, den berusede Mand, de pjaltede Smaasenge, hvor tre--fire Børn laa og krøb ængstelig sammen, mens en Del af Nabokonerne stod forlegne og bladede i Salmebogen.

Men Snedkeren følte sig dybt krænket i Udøvelsen af en Handling, som han fandt var en højere Pligt end noget jordisk Bud.

„Det havde jeg ikke troet, at en Præst vilde forbyde mig at bede en Bøn ved et fortvivlet Menneskes Leje. Vil De være en Herrens Tjener! Er det en Sjælehyrde værdigt!“

„Gaa, Snedker Knudsen, siger jeg Dem. Den stakkels Kone skal have Ro. Gaa og tag med Dem alle foruden Konen, der maa blive hos Børnene, og Karlene her. De vil ellers komme til at bære hele Ansvaret for, hvad der kan ske.“

„Nej, Ansvaret hviler paa Dem, unge Mand, et tungt, alvorligt Ansvar. Har Herren ikke selv lagt sin Haand paa de syges og fortvivledes Hoved og bedt for dem og helbredet dem ved sin Henvendelse til den himmelske Fader.“ — —

Han blev afbrudt i sin Talestrøm ved, at Lægen traadte ind, en gammel, jovialt udseende, graaskægget Mand. Doktoren hilste kort paa de tilstedeværende, tog Lampen fra Bordet og iagttog

den med Fortvivlelsens Kraft kæmpende Kvinde, der vaandede sig i ubestemt Smerte. Alle omkring dem tav. Man hørte kun den syges Klynken, Jamren og Hyl, der skiftede fra Øjeblik til Øjeblik.

„Hvor længe har hun ligget saaledes?“ spurgte han.

En af Nabokonerne henne fra Bordet svarede:

„Det er paa tredie Døgn, siden det begyndte; men hun har jo længe været sær.“

„Det vilde være heldigt, hvis alle overflødige Personer forlod Sygeværelset,“ sagde Dr. Gregersen. „Det er en alvorlig Sygdom, og ingen af Dem er til Nytte; jeg har draget Omsorg for, at en Sygeplejerske kommer til Stede.“

„Ja, De kan ogsaa gaa,“ henvendte han sig til Karlene, der havde været behjælpelige med at holde den syge i Sengen. „Hun vil snart være rolig.“

Lægen tog et Sovepulver og tilberedte det til den syge, mens Kvinderne først bød Godnat og gik, bag efter dem Mændene, sidst Snedker Knudsen.

Henrik Frees blev ene tilbage med Lægen og den syge. Henne ved Vinduet sad den drukne og snorksov med Hatten nede over Ørene, Benene udstrakte og Armene hængende slappe nedefter.

„Det er ingen Nytte til, at De bliver, Hr. Pastor,“ sagde Doktoren. „Hun kommer dog ikke mere til Bevidsthed, saa vidt jeg kan skønne.“

I det samme aabnedes Døren, og Ellen Ture traadte ind med et stort sort Shawl over Hovedet til Beskyttelse mod Nattens Kulde.

De to Mænd hilste sagte paa den unge Pige, der straks gav sig i Færd med at pusle ved den syge.

„Ja, De maa undskylde, Frøken Ture, at jeg forstyrrede Deres Søvn," sagde Lægen. „Men jeg kunde ikke tænke mig nogen bedre Sygeplejerske. Arbejderkonerne duer ikke dertil. De forsømmer i slige Tilfælde den syge af lutter Sentimentalitet. Derfor tog jeg imod Deres Hjælp, da Deres Fader tilbød mig den. — Jeg plejer nemlig at spænde fra paa Turegaarden, naar jeg kommer i Nærheden," forklarede Lægen over for Præsten. „Det er saadan en Slags Frihavn for mig."

„Jeg er glad for Deres Tillid, Hr. Doktor. Derfor lystrede jeg gerne," svarede Ellen Ture.

„Det vidste jeg nok," sagde Dr. Gregersen. „Det er jo ikke første Gang, vi to er truffet sammen ved et Sygeleje."

Henrik Frees mærkede, at hans Nærværelse var overflødig. Han tog sin Kappe og gik.

XIV

Næste Morgen modtog Præsten fra Turegaarden Besked om, at den syge Kone hen paa Natten var afgaaet ved Døden af Hjernebetændelse.

Henrik Frees gennemgik i Tankerne Begivenhederne i den fattige Arbejderbolig. Han var dybt rystet ved Mindet om det sørgelige Syn, han havde

været Vidne til. Der gik en Harme gennem hans Sind ved Mindet om al den Ynkelighed, der efter hans Mening havde afstedkommet denne Tildragelse og været Skyld i Konens Død. Det var første Gang, han var kommen til at staa Ansigt til Ansigt med Indre Mission. Forudsætningen for dens Tilstedeværelse og Virksomhed kendte han ikke. Den vilde heller ikke være gaaet op for ham. Han betragtede Bevægelsen som en aldeles forfejlet aandelig Forteelse. En dybere psykologisk Forstaaelse gik han fuldstændig Glip af. I hans Opfattelse blev den til eet med det Vrængebillede, der Aftenen i Forvejen var traadt ham i Møde i al sin Uhygge. Han øjnede en Fare for hele det kirkelige Livs Trivsel i Sognet i Indre Missions Arbejde, og hans impulsive Natur drev ham til uden megen Omtanke og Overvejelse straks at tage fat paa dens Bekæmpelse.

Det var en klar blaa Søndagmorgen i September. Klokken begyndte at kalde til Gudstjeneste. Pastor Frees stod i sit Studereværelse og gennemgik endnu en Gang Hovedpunkterne i sin Prædiken. Mindet fra Aftenen i Forvejen vendte dog stadig tilbage og forstyrrede hans Tanker. Var det ikke som et Fingerpeg fra en højere Magt, der var blevet givet ham! Burde han ikke straks benytte det! Her vilde en Tordentale være paa sin Plads. Den turde maaske sætte Sindene i Oprør; men den maatte tillige aabne Mængdens Øjne for Faren ved Indre Mission. Gaves der i det hele taget noget bedre Billede til Skræk og Advarsel end det, han selv for faa Timer siden

havde staaet som Vidne til, og hvad skulde der vel være i Vejen for, at han brugte det med al dets Uhygge! Det var kun hans gode Ret at bekæmpe Daarskab og aandelig Gift, der gik paa Erobring blandt Menighedens Medlemmer, og som bevisligt havde afstedkommet en saa sørgelig Begivenhed. Om en halv Time skulde Gudstjenesten begynde. Hurtigt samlede han Tankerne til et Angreb mod Indre Mission, som han vilde flette ind i sin Prædiken.

Saa stod han stille og saa over mod Kirken, hvor Menigheden allerede begyndte at samles.

Strandsted Sognekirke var en gammel, hvidkalket Bygning med Blytag og et temmelig højt spidst Taarn. Den laa ikke langt fra Fjorden. I Krigens Tid havde man fra Glughullerne holdt Udkig mod Søsiden. Der var en ypperlig Udsigt der oppe fra en Sommerdag ud over det frodige Landskab med Landsbyer, Marker, levende Hegn, Bøgeskovene og den blaa Fjord. Rundt omkring Gudshuset laa Kirkegaarden. Den var velholdt, og Gravstenene gav et talende Vidnesbyrd om den Velstand, der herskede i Sognet.

Bag Korrundingen hævede sig en gammel Eg. Om den gik der det Sagn, at naar Træet en Gang faldt, vilde Kirken brænde. Thi Egen var plantet af Kirkens Bygherre for fem Hundrede Aar siden, en af de stolte Junkere til Bøgholm, og det var blevet spaaet ham, at saa længe Træet grønnedes, skulde Kirken staa uskadt og Menigheden trives. Den opfattedes derfor som et Symbol paa det aandelige Livs Standpunkt i Sognet og var navn-

lig Genstand for de ældres Ærefrygt. Endnu grønnedes hver Vaar Kvistene paa den gamle knudrede Stamme, under hvis Krone Generation efter Generation havde samlet sig Søndag Morgen og drøftet Egnens Begivenheder. Men Saftstrømningerne i Træet havde for hvert Aar, der gik, vanskeligere ved at trænge opad, og man forudsaa, at det ikke vilde vare ret længe, før Egen vilde visne. De unge troede ikke paa Sagnet om Kirkens Undergang i Forbindelse med Træets Fald. Men mange af de gamle var fuldt overbevist om Egens symbolistiske Betydning, og de betragtede det som et Tegn paa, at Vantroen bredte sig, at de unge kunde tvivle paa Sagnets Paalidelighed. Selv Kirkeværgerne havde modsat sig en Plan, der var fremkommen ved Kaptajn Hissel, om at fælde Træet, da det kun var til Skade for Kirken og optog for megen Plads. Det hørte nu en Gang med til Kirkegaardens Præg, og derfor fik det Lov til at staa.

Søndag Morgen gik Folk omkring paa Kirkegaarden og tilsaa Gravene, ordnede lidt ved Blomsterne her og der, mønstrede de ny Gravstene og Indskrifterne, der var bleven anbragt, siden de sidst havde været der. For hver Søndag, der kom, fik de hedengangne deres Eftermæle paa ny, saa langt Hukommelsen naaede tilbage. Ved de ældre Grave med de aflange, flade Ligsten spillede Genfortællinger deres Rolle. Henne i det ene Hjørne laa en velplejet Høj med en simpel Marmorplade. Under den hvilede en dansk Dragon. Han var falden i otte og fyrre paa Landsbygaden

for Kuglerne fra en Deling slesvig-holstenske Jægere, der havde overrumplet ham. For Beboerne var det en hellig Pligt at holde Graven i god Stand. End levede i Sognet et Par af de gamle Veteraner, der havde deltaget i Treaarskrigen. For dem var denne Grav et betydningsfuldt Bindeled mellem sig og en Tid, som kun de færreste kunde mindes. Men den søndagsklædte Ungdom stod beundrende omkring dem og hørte paa Fortællingerne fra disse mærkelige Aar. Da var det værd at leve, sagde de gamle; i Mindet tog de svundne Begivenheder sig saa ganske anderledes ud, end de havde været i Virkeligheden.

Nu ringede Kirkeklokken for sidste Gang. Henrik Frees iførte sig Præstekjolen, forlod Studereværelset og gik gennem Haven over paa Kirkegaarden. Folk veg ærbødigt til Side og hilste paa Præsten. Saa fulgte de bag efter ham ind i Kirken, hvor Degnen allerede havde begyndt Forspillet til Indledningssalmen. Snart tonede Sangen i tunge, lidt drævende, ulige Toner mod de klamme Vægge og Rundbuer. Præsten forrettede Altertjenesten og besteg Prædikestolen med de gamle sære Udskæringer, som alle der inde kendte fra Barnsben, og over hvis Betydning de saa tit forgæves havde grundet, naar Tankerne ikke mere kunde samles om Dagens Tekst og Talerens Ord. Thi den, der seks Dage om Ugen fra Morgen til Aften gaar bag efter Ploven eller med Leen, har vanskeligt ved paa den syvende Dag, naar Lemmerne er mødige, og Aanden sløv, at følge den

ene Tankeudvikling efter den anden en hel Time igennem.

Men i Dag var det noget andet. Der var ikke en eneste blandt Tilhørerne, som ikke fulgte med. Præsten syntes helt at forbigaa Udlægningen af Teksten for at tale om Sognets Anliggender. Og det, der ligger en nærmest, holder Folk altid mest af at høre, selv om det end ikke er behageligt. Pastor Frees skildrede i strenge Ord det aandelige Dødvande, der herskede paa Egnen. Han gik skarpt i Rette med den Sløvheds Tilstand, der var raadende hos største Delen, Vanekristendommen, og den Vrangtydning af Evangeliet, som han kaldte det, der i de senere Aar havde fundet Indgang hos en Del af Menigheden.

I denne Forbindelse kom han ind paa en Omtale af den fattige Kones Fortvivlelse og Død. Al Harken og Hosten forsvandt fra Kirkens Rum. Der hørtes en sagte Snøften fra Kvindestaderne. Ellers var der lydløs Stilhed der inde, mens de haarde Ord over Indre Mission, baaren frem af en tydelig Understrøm af Harme, lød ind under de hvide Hvælvinger. Selv Degnen, der plejede at tage noget overlegent, forretningsmæssigt paa de mange Prædikener, han maatte høre Aar ud, Aar ind, var bleven opmærksom og hang lyttende med den ene Haand bag Øret ud over Orgelgaleriet.

„Vi staar langt tilbage her i Strandsted Sogn med Hensyn til den rene Opfattelse af Kristendommens sande Indhold," hed det. „Vi lever ved Begyndelsen af det tyvende Aarhundrede, og

man skulde fristes til at tro, vi stod endnu i det attende Aarhundredes Mørke. Bondestanden er bleven frigjort; den har opnaaet Selvstændighed og Velstand. Men Opfattelsen af Kristenlivet har ikke holdt Skridt med denne Udvikling. Fordi vi endnu i aandelig Forstand bunder i Trældomstidens Vankundighed og Overtro, er det, vi daglig kan opleve saa sørgelige Udslag af en vrang Opfattelse af Kristentroens Aand." .

Uden at nævne noget Navn skildrede Præsten i udførlige Træk det Billede, han for faa Timer siden havde været Vidne til. Hans Tale var til Slutning en Opfordring til alle om at være med i Kampen mod dette Vrangsyn paa Livet og dets Forhold til Menneskehedens Bestemmelse paa Jorden i det hele taget.

Da Præsten endelig tav, var det, som om Tilhørerne vilde indhente det forsømte. De hvide, strøgne Lommetørklæder kom i Gang hos Kvinderne. Mændene begyndte at spytte og rømme sig. Uroen druknede først i Salmesangen.

Om Eftermiddagen blev Prædikenen sat under Debat over hele Sognet. En Del gav Præsten Medhold i hans Fordømmelse af Indre Mission. At bede og synge kunde man ikke leve af. Det var jo aabenbart, at disse Folk over al deres Forsamlingsliv forsømte det daglige Erhverv. Og hvad var vi sat til her i Verden, naar vi ikke skulde passe det Arbejde, hvortil vi havde faaet Kræfterne! Andre syntes, at Talen havde været for streng. Indre Mission mente det alvorligt, selv om man ikke kunde samstemme med den.

Dens Tilhængere gjorde dog meget godt ved at besøge syge og fortvivlede. Pastor Frees kendte nok ikke rigtig Forholdene i Frederik Svenskers Hus. Man burde jo ikke sige noget ondt om de døde. Men Konen havde heller ikke været, som hun skulde. Hvilken Snak var der ikke gaaet om hende og Forvalteren paa Bøgholm. Man sagde nok, at Svenskeren drak, men hvem vidste, hvorfor han drak.

Helt anderledes alvorligt tog man paa Sagen i Snedker Knudsens Hus, der var propfuldt af Tilhængere. Efter Bøn og Sang tog Husets Ejer Ordet. Han begyndte med en Henvendelse til de forsamlede om ikke at vende deres Vrede mod Præsten. Det var jo nu en Gang saaledes i Verden, at Guds Folk stod som et Modsigelsens Tegn. Saaledes havde det altid været, saaledes vilde det vedblive at være. Maaske der nu vilde oprinde en Forfølgelsens Tid for de faa udkaarne; men da skulde det først vise sig, hvor Sandheden sad til Huse. Ingen burde udtale noget dømmende Ord; thi Hævnen hører mig til, siger Herren. Men Angrebet, det uhørte, der var sket, den sorte Utak, var dog en Lejlighed til at lade Blikket svæve tilbage og holde Opgør med den Gerning, der var udrettet i den Tid, Herrens Aand havde været virksom i Strandsted Sogn. De tidligere sørgelige Tilstande kendte alle, flere af egen Erfaring. Drik og anden Synd havde overalt været raadende i gamle Pastor Boesens Tid. Da var nogle faa bleven kaldet, og de havde saa kaldet andre. Deres Kalden var bleven hørt, deres Ar-

bejde i Herrens Vingaard havde baaret rigelig Frugt og Velsignelse. Det Angreb, der nu var rettet mod dem, burde kun yderligere bestyrke dem i at fortsætte ad denne tornefulde Vej. Hvad havde derimod den unge Præst, der følte sig sat som Dommer, udrettet i det Par Aar, han havde været Sognets Sjælesørger? Havde han givet Møde her i deres Forsamlinger, kendte han deres Arbejde og Forkyndelser, var han i det hele taget i Stand til at dømme? — Nej! Hele hans Færd havde været en Hasten fra det ene til det andet, en Famlen efter Støtte, en overfladisk Virksomhed, fordi han savnede Kaldet ovenfra, trods Øvrighedens Præstevielse og al sin Lærdom. Saa havde han blandet sig i verdslige Anliggender, givet sig i Færd med Ting, som hørte Verdens Børn til, mens Herrens Arbejde i Sognet var blevet ham fremmed, en ukendt Ting, som han nu vilde undergrave.

En efter en stod de op og vidnede mod Pastor Frees. Og efter lange Bønner og Salmer skiltes de tilstedeværende med en Følelse af, at nu var Prøvelsens Stund oprunden for dem.

Paa Septemberhimlen hang om Eftermiddagen mørke Skyer. Et Tordenvejr trak op over Østersøen og nærmede sig Fastlandet, mens de gik hjemefter.

XV

Kystlandskabet skifter hurtig Farve, naar et Uvejr trækker op. De mørkeblaa Skyer dækker større og større Partier af Himlen. Egnens Farvetoner bliver mørkere og mørkere. Korte, kolde Vindpust farer hen over Landskabet; Hegnenes Buske og Havens Grene ryster Løvet med en sælsom raslende Lyd; Landevejens Støv hvirvles op og kastes hen over Nøddehækkene, ind over Markerne, hvor Køerne og Ungkvæget aner Uraad og begynder at blive urolige. Fjordspejlets Krusninger forener sig til smaa Bølger, mens Vandet forandrer Udseende og bliver mørkere, som om de tunge Skyer genspejlede sig deri. Uvejrets Forløbere, lette graa Skymasser, drager hen over Himlen og danner som et Skærmbræt for Solen. Vinden hviner gennem Gader og Gyder i den lille Købstad ved Fjordens inderste Vig, og idet Solen forsvinder, taber Tagenes røde Skær deres tiltalende Præg.

Der glimter et Lyn i Horisonten. Et Par Minutter senere lyder en svag Rullen. Den kommer nærmere for hvert Glimt, der blænder Øjet. Borgerne og Bønderne lukker Vinduerne, der har staaet aabne, for at Eftersommerens Lummerhede kunde trække ud. Thi Træk skal være farlig i Tordenvejr; Skorstensilden slukkes.

Henrik Frees sad ene hjemme i sit lille Arbejdsværelse i Præstegaarden; han saa ud over Kysten og hørte paa Tordenens lange Drøn fra Havet.

De første tunge Regndraaber slog mod Vinduerne og randt ned ad Ruderne i lange, tykke Striber. Regnen var et Tegn paa, at Uvejret nærmede sig. Hanen paa Taarnspiret svajede hid og did for Kastevindene med en irriterende, skrigende Lyd, som var der ondt i Vente. Grellere og grellere blev Lynene. Enkelte stak lige ned i Havet, andre tegnede det Øjeblik, de stod paa, et helt Flammehav paa Himlen og lyste op i Værelset, saa de gamle, grøntbetrukne Møbler tog sig helt fremmede ud. Saa kom der igen et Mellemrum, da man hørte Vindens Stød, Regndraabernes Slag og Tagdryppets ensformige, hurtige Plasken.

Det er blevet Tusmørke næsten paa en Gang. Paa den ene Side ud mod Havet er Himlen et uigennemtrængeligt Mørke; til den anden Side tegner den sig i et skarpt Modsætningsforhold mere klart; her hviler endnu et Skær af Solens Aftenrøde over den lange Skovlinie mod Vest.

Vinden er voldsommere end forhen. Den kaster sig omkring Gaardens Længer og pusler ved Hjørnerne. For hvert Lyn, der glimter, tager Fjordens Vandmasser sig ud som et umaadeligt gloende Element, der størkner for Synet og bliver sort i samme Nu, Lynet forsvinder.

Tordenen ruller nu uafbrudt; der følger Lyn paa Lyn, skarpe og skærende. Vinduesruderne klirrer i de gamle Sprosser; Regnen falder i store Draaber tungt og lige til Jorden, danner smaa Beholdninger i Havens Lavninger og mellem Gaardens Brostene. Dryppet sprøjter et Par Tommer

i Vejret som Følge af Vægten. Tordenskyerne staar over Egnen.

Naturen har Magt over Menneskenes Sind. Den kan slaa med Rædsel, som den kan betage og skabe de dybeste harmoniske Stemninger. Ingen ved det bedre end Sømanden, Naturens mest fortrolige; hans Fantasi fremtryller vidunderlige Faktorer af Naturkræfternes Sammenspil, hvad enten de brydes i deres Vælde eller slumrer med Sol, Varme og Ynde over sig. Trods Viden og Selvbeherskelse ved Mennesket sig i Afhængighedsforhold til disse naturoprindelige Kræfter. Naar de rejser sig som i Vrede, gribes Sindene af Uhyggestemning.

Den unge Præst stod stille betaget af det storslaaede Syn. Hans følsomme Natur fostrede mange Tanker; de steg op og svandt, skiftede mellem Glæde over Skuespillets vældige Kraft og en sagte Skælven ved Tanken om dets Alvor.

Pludselig stod Værelset som i Lue, og i samme Nu hørtes et øredøvende, voldsomt Brag. Det var en af Præstegaardens gamle Popler, der splintredes.

Et Par Minutter blev det stille. Vinden mærkedes ikke mere; man hørte kun Regnens Plasken gennem Mørket.

Saa brød det løs igen. Det var, som om der stod Tordenbyger til alle Sider. Lynene kom tilsyneladende fra alle Kanter. Bragene skraldede og buldrede næsten uden Afbrydelse. Næppe var det ene hendøet, før det følgendes Rullen lod sig høre.

„Brand! Brand!“ raabtes der ude fra Landsbygaden, „Bra—a—a—nd!“ Raabet forstummede, og en uforstaaelig Mumlen af Stemmer naaede Præstens Øre. Et skrattende Taagehorn kaldte Brandvæsenet til Samling. Man kunde høre Folk i Træsko hurtig sjappe gennem Vejens Søle. Stemmerne kom nærmere. „Der er Bra—a–a—nd!“ rungede det ind i Præstegaardens Firkant. Længerne gav Genlyd. Uhyggeligt lød det.

Pastor Frees vilde aabne Døren ud mod Forstuen, der førte til Gaarden. Men før han naaede den, blev den reven op. Husholdersken stod i Aabningen, og et ildrødt Skær fyldte Værelset.

„Aa, Gud fri os!“ skreg hun. „Det har slaaet ned i Kirken. Taarnet brænder!“

Præsten for, uden at sige et Ord, forbi hende ud over Gaarden, gennem Haven til Kirkegaarden. En Del Mennesker løb raadvilde hen over Gravene og raabte og skreg i Munden paa hverandre.

„Hvor er Nøglen? Slaa Døren i Stykker! Frels Alteret!“ raabtes der. Man rev i den tunge, jærnbeslaaede Kirkedør. Et Par Mænd satte Ryggen imod den. Forgæves!

„Af Vejen!“ skreg andre. „Spiret kan styrte ned. Skynd Jer af Vejen!“

Der kom flere og flere. De raadvildes Skare voksede med hvert Øjeblik. Kvindernes Jamren blandede sig i Mændenes Raab og Skrig.

Ilden slikkede i Tunger ud gennem Taarnets Bly. Den havde fænget i det tørre, tykke, gamle Tømmer, der dannede Sparreværket, og ud fra Glughullerne væltede sig store Røgmasser. Luerne

kastede deres Skin hen over Kirken, Præstegaarden og de nærmeste Huse. Saa kom Mørket igen til alle Sider som en sort Mur. Den brændende Kirkebygning stod tegnet i skarpe Omrids. Murenes vædede Flader glinsede i Luernes Skær. Allikerne, der havde haft deres Tilhold i Taarnet, kredsede med vilde, raa Skrig omkring Bygningen, satte sig paa Rygningen, hævede sig igen, svang sig ud i Mørket og vendte tilbage med Forsøg paa atter at trænge ind gennem Glughullerne.

Ilden fik Magt. Den omspændte hele den øverste Del af Taarnet; det knagede og bragede, knitrede og sydede der inde, mens enkelte Bjælker faldt ned, og det smeltede Bly dryppede ud i Flammerne.

Hvert Minut kunde Spiret falde. Mylderet, der stadig voksede, vidste det og holdt sig ængsteligt ventende i Baggrunden.

Der gungrede Hestehov op ad Landsbygaden. Det var Sprøjten. De forsømte Hjul peb, mens de drejede sig om Akserne. Mandskabet rev Kirkegaardsporten op. Sprøjten skumplede op over de to Trappetrin ved Indgangen. Nu holdt den midt paa Stien. Et Par rødbrune, vælige Heste snøftede og sled i Seletøjet, urolige over Synet af de mange Skikkelser, der for hid og did i Skæret.

„Spænd Hestene fra! Hurtig! Slangerne frem! Der maa være en Brønd i Præstegaardens Gaardsplads!“ lød det med en rolig, bestemt Røst. Det var Fester Hissels.

Uden at være sig bevidst, hvad han egentlig gjorde, var Henrik Frees løben tilbage til Præste-

gaarden og kom farende med et Nøgleknippe i Haanden; thi endnu var Døren til Kirken ikke bleven aabnet. Ude af sig selv løb han hen imod Indgangen.

„Holdt, stop, Hr. Pastor!" bød Fester Hissel, der havde opdaget ham. „De bliver her!" Han greb Præsten i Armen og tvang ham tilbage. „Ingen Ubesindighed, unge Mand!" Kaptajnen rev Nøgleknippet ud af Præstens Haand og vendte sig til Mængden: „Tilbage, Folkens! Hvem der ikke hører til Mandskabet, maa forlade Kirkegaarden!" raabte han ud over Tilskuerne. De fleste adlød og skyndte sig over mod Kirkegaardsdiget.

Der lød atter Hestegalop fra Gaden, og et Par Sekunder senere holdt den preussiske Gendarm paa sin dampende og fnysende Hest ved Sprøjten. En Mand blev beordret til at føre Dyret bort, mens Ordenens Haandhæver straks begyndte at holde Mængden paa Afstand.

Pumperne sattes i Gang, og den første Vandstraale hvislede op ad Taarnet. Men al Umage var spildt; Straalen fra den gamle Sprøjte kunde ikke naa Ilden.

„Vi maa se at komme ind i Kirken!" sagde Fester Hissel og tog Nøgleknippet for at aabne Døren til en Sideindgang ved Koret. Et Par Mænd løb bag efter ham. Men lige før han naaede Døren, snublede Kaptajnen over en Genstand, han ikke havde lagt Mærke til. Hovedet faldt tungt mod den haarde, grusede Gang. Han blev bevidstløs liggende! Mændene bar ham tilbage og

overgav ham til andre, der bragte den tilskadekomne til Præstegaarden.

Paa Stedet, hvor han var falden, laa Grene og Stykker af en splintret Træstamme. Det var den gamle Eg, Symbolet, som ligeledes den Aften var segnet for Lynet.

Der opstod paa ny Raadvildhed. Rygtet om Træets Fald gav Overtroen og Rædslen Næring. Det uhyggelige Syn af den brændende Kirke bidrog sit dertil.

Gendarmen overtog Kommandoen og lod paa ny Sprøjten sætte i Gang. Pastor Frees havde stillet sig ved den ene Pumpestang og arbejdede, saa Sveden drev af ham.

Flammerne omspændte nu hele Taarnet, og man saa Røg trænge frem gennem Kirkens Blytag. Ilden maatte have fundet Vej til Loftet. Dermed var hele Bygningen prisgiven.

Straalerne rettedes derfor mod selve Kirken. Vandmasserne slog mod Taget uden at trænge igennem. De skyllede ned ad Blyets Skraaning, fyldte Tagrenden og væltede ud paa Gangen.

Blandt Mængden ved Kirkegaardsdiget stod Høkeren Mogens Rasmussen. „Det er Himlens Værk! Sandt for Dyden er det saa! Det er et Fingerpeg for os. Aa, den dejlige gamle Kirkebygning! Den kommer os dyrt til at staa. Vi faar det at føle, ja vi gør!“

„Og den gamle Eg er falden. Saa skulde jo Kirken brænde,“ svarede en Kvindestemme. „Man har ikke villet tro det. Men jeg siger altid, man skal ikke kaste Vrag paa de gamles Fortælling.

Aa se, hvor de tramper paa Søren Henriksens Grav der henne. Nu vælter de Stenen, aa, nej da!"

„Det er jo Sprøjten, der skal frem, for at de bedre kan naa Kirken," sagde en anden.

„Nu skulde Søren ellers have set op. Han var en gudsforgaaen Krop alle sine Dage," lød det fra den forrige Stemme.

„Lad de døde hvile i Fred, Karen Piper," sagde den anden. „Du burde skamme dig i Aften. Kan dette Syn ikke faa dig til at tie, saa — —"

„Det er Herrens Haand; den hviler tungt over os. Hvi har I ikke villet lytte til hans Røst!" kom det fra Diget. Der stod Snedker Knudsen med foldede Hænder og gjorde Mine til at holde en Formaningstale til de tilstedeværende, der havde klumpet sig sammen til en mørk Flok, som tog sig forunderligt ud i det lyse Skær fra Branden.

Da lød der et ubeskriveligt Brag, som overdøvede alt. Taarnets Sparreværk ramlede sammen med en Raslen og Skurren, der var sammensat af mange forskellige Lyde. Man hørte Kirkeklokken falde tungt mod Taarnets Hvælving, der gennembrødes af Vægten. Malmet slog med en Klang, der greb Mængden med Rædsel, mod Stengulvet i Vaabenhuset. De brændende Tømmerstumper fløj til alle Sider og bragede ned over Taget, dalede foran Kirkedøren, kastedes delvis ud over Kirkegaarden mellem Gravstenene. Brandværnets Mænd flygtede tilbage, og Slangen laa bedækket af det brændende Træ, der ødelagde den omtrent i samme Nu, det faldt.

Flammerne havde frit Raaderum.

Mængden stod rædselslagen i Afstand og saa tavs paa Ødelæggelsens Værk, midt i Flokken Henrik Frees, bleg som et Lig og ude af Stand til at mæle et Ord. Selv de mest behjertede vidste ikke, hvad de skulde sige.

„Er Kirkens Værdisager reddet?“ spurgte en Stemme.

„Og Alteret? Det prægtige, udskaarne Alter?“

„Det er jo ikke til at tænke paa at komme ind i Kirken!“ hed det. „Begge Døre er laaset.“

„Hvor er Nøglerne?“

„Ja, hvor er Nøglerne?“

„Hvem har Nøglerne? Hvem har Nøglerne?“ raabte flere.

Ingen svarede.

Men henne ved Kirkemuren saa man paa en Gang en Skikkelse bevæge sig skyndsomt hen forbi det Sted, hvor Egen var falden, videre frem mod Korrundingen. Man saa ham pusle ved Indgangen. Hængslerne knirkede, Døren slog op, og Skikkelsen forsvandt ind i Kirken.

En Del af Mændene satte af Sted hen mod Indgangen.

„Det er livsfarligt!“ raabtes der. Kvinderne skreg i Munden paa hverandre.

„Der kan ske en Ulykke, aa bliv dog her, saa bliv dog!“

Blandt de forreste var Henrik Frees. Han fulgte den ukendte Skikkelse ind i Kirken. Hvor Præsten kunde naa frem, vilde de andre ikke blive tilbage.

De raabte og arbejdede derinde, mens Flammerne fra den anden Side under idelig Knagen og Bragen fortsatte deres Ødelæggelsesværk, og Mængden stod ængsteligt lyttende i Kirkegaardshjørnet, og Ildskæret lyste højt mod Himlen.

Et Par Sprøjter fra Nabobyerne kom i susende Galop og blev hurtig sat i Gang. En Del af Kirketaget var allerede faldet sammen, og Straalerne rettedes nu mod Kirkens Loft. Mændene i Kirken beskyttedes endnu af de stærke Hvælvinger.

Der kom en til Syne med Kirkens Kalk. Han afleverede den til et Par fremstrakte Hænder og skyndte sig atter af Sted ind i Kirken.

Efter en lille Times Forløb var ogsaa det gamle Alter frelst og bragt ud paa Kirkegaarden. Nogle Kandelabre, Bøger, Krusifikset og Billeder fulgte efter. De behjertede Redningsmænd stod sveddryppende og med iturevne Klæder, men uskadte blandt de øvrige. Den mest ihærdige havde Præsten været.

Men hvem var det, der havde fundet Nøgleknippet, som Kaptajn Hissel tabte, da han snublede over den gamle Egs splintrede Stamme? Hvem var den Skikkelse, der havde aabnet Døren til Koret og derved frelst Kirkens Værdisager? —

Nu først gik det op for Mændene, der havde været med der inde. Under Arbejdet og Angsten havde de slet ikke fundet det forbavsende. Men nu spurgte de selv hverandre indbyrdes: Var det ikke Per Riggelsen? Per Riggelsen! Jo, vist

saa. De havde jo tydeligt set ham. — Han havde arbejdet med Dødsforagt. Hvor var han?

„Per Riggelsen!“ raabtes der; men ingen svarede.

Gendarmen løste hurtig Gaaden. Han havde samme Eftermiddag faaet Telegram om, at Per Riggelsen Dagen i Forvejen var undvegen fra Rendsborg Tugthus. Man saa ham ikke siden. Der var dog dem, der paastod, at han Dagen efter havde aflagt Besøg hos den syge Fester Hissel; andre fortalte, at Kaptajnen vistnok havde givet ham Penge til at rejse til Amerika for. Men hans mystiske Optræden bidrog meget til at styrke Mindet om denne mærkelige, uhyggelige Nat, da Kirken brændte.

XVI

Uvejret var ophørt. Men endnu hørte man Regnen strømme ned. Landskabet laa indhyllet i Bælgmørke. Alligevel faldt der den Nat ingen Søvn over Beboerne i Strandsted. Kirkens Brand vilde ikke lade Sindene komme til Ro.

I Præstegaardens Arbejdsværelse sad Henrik Frees med Armene paa Bordet og Hovedet kastet ned over dem. Hans lyse Haar var vædet af Sved og hang ud over Kinden. Frakken var graa af Snavs. Han rørte sig ikke. Lampeskæret faldt hen over ham og Bogrækkerne bag Bordet.

Tankerne arbejdede i den unge Mands Hjerne,

som han laa der: Kirken nedbrændt! Aa nej, den gamle Kirke! Det maatte være en styg Drøm; den dejlige, gamle Kirke en Brandtomt! Alle hans stolte Tanker, Forhaabninger og Planer laa sunket i Grus med den, syntes han. Og dog var det jo ikke andet end et Tilfælde. En Tordensky havde kastet et Lyn til Jorden. Det ramte det højeste Punkt paa Stedet, Kirkens Spir. Det maatte ramme det. Saaledes lød Fysikens Love. Men Lynet var kommet fra Himlen, vilde Indre Missionens Folk sige. Det var et Herrens Tegn. Som et saadant vilde man opfatte det. Det vidste han. Vanskeligere og vanskeligere var hans Stilling bleven i de to Aar, han havde virket i Sognet. Han saa det grant nu, da hans Tanker arbejdede under Indtrykket af Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Hele hans Virksomhed gled i store Træk forbi ham, som det er Tilfældet med den skibbrudne Sømand, der ser Døden for Øje. Han havde lidt aandeligt Skibbrud. Den Bevægelse, som det havde været hans Agt at kue, vilde faa frisk Vind i Sejlene, mens han selv laa som en slagen Mand. Thi Overtroen er stærk som den Magt, der ligger i Traditioner og nedarvede Skikke. Fortalte Sagnet ikke, at den gamle Eg var Symbolet paa Menighedens Trivsel? Nu laa den splintret af Lynet, sveden af Ilden og søndret i Stumper og Stykker. Himlen havde selv som i den gamle Pagts Dage udstrakt sin Vredes Haand og anrettet Ødelæggelsen. Henrik Frees vidste nok, hvilket Indtryk en saadan Begivenhed maatte gøre paa Sindene. Var der da

ingen ædrueligt tænkende Mennesker, der kunde og vilde bedømme Sagen fornuftigt? Jo, men saa kom Pengespørgsmaalet, de store Afgifter til den ny Kirkebygning. Og Menigheden var splittet. Frugterne kendtes i Indre Mission og Frimenigheden, Resten var sløv og ligegyldig og tænkte kun paa de store Kirkebyrder, der vilde komme. Og hvor var den Flok af trofaste Tilhængere, som han ved sin Præstegerning burde have samlet? Den savnedes. Var det ikke et Bevis for, at hans Arbejde havde været forfejlet? Vilde Dommen over ham ikke være retfærdig! Han havde ikke forstaaet sit Kald. Opgøret var kommet med Kirkens Brand, med et rent tilfældigt Udslag af en fysisk Naturlov.

Eller var det ikke noget Tilfælde! Hans Tanker fik en ny Retning. Var Tildragelsen sendt fra oven for at retlede hans Færd? Det var umuligt. Hans Forstand stillede sig i Opposition til en saadan Opfattelse. Saaledes vilde de overjordiske Magter ikke gribe ind. Vel var Skæbnen ikke tilfældig; den var meget mere bestemt ved faste Udviklingslove. Det lærte Filosofien; det sagde Forstanden. Aa nej, det var ikke muligt at tænke følgestrengt!

Mens Branden stod paa, havde kun Villien været raadende, den stærke Villie til at redde, hvad der kunde reddes. Derfor havde han som en Afsindig arbejdet inde i den brændende Kirkebygning for at frelse Alteret og de andre Værdisager. Hver Nerv havde været anspændt. Han havde ikke tænkt paa Faren, bare blindt fulgt

Villiens Indskydelse. Men nu kom Slappelsen over ham. Han sad der som en sønderknust Mand. Villien var dog ikke alt.

Hvilket straalende Billede af Præstegerningen foregøglede ikke hans Fantasi for ham, da han overtog dette Embede! Hvor usandt havde det ikke været! Han tænkte og tænkte. Den nøgne Virkelighed viste ham kun et Resultat, en aandelig Fallit. Hans Villie var vingeskudt, hans Mod stækket, et stort Arbejde gennem to Aar forgæves, forfejlet. Han kunde have grædt, saa elendig og forladt følte han sig.

Det var stille uden for. Kun fra Tid til anden lød der Stemmer fra Vagtmandskabet ved Brandstedet. Mændene havde naturligvis efter Skik og Brug hentet Drikkevarer fra Kroen for at faa Tiden til at gaa og for at jage Søvnen bort. Præsten kunde forestille sig de halvdrukne Skikkelser, der ravede omkring der ude paa Kirkegaarden i Nattens Mulm og Mørke og morede sig over daarlige Vittigheder. Det var lejede Folk, der fik deres Nattevaagen ved den nedbrændte Kirke godt betalt. Hvorfor skulde de ogsaa sørge over Branden! Den gav jo Udsigt til en vellønnet Sysselsættelse, til Brød i Efteraarets og Vinterens korte Dage, da det ellers skortede paa Arbejde.

Var det ikke Pengespørgsmaalet, der overalt stod i Forgrunden! Men havde Henrik Frees ikke just regnet med denne Omstændighed, da han fik oprettet Forbrugsforeningen. Den duede ikke, sagde Folk rigtignok. Fejlen stak i Administrationen og Ukendskab til Indkøb af Varer. Men det vilde de

naturligvis ikke tro. Og nu gik ogsaa dette Udslag af en redelig Villie til at hjælpe ud over ham, Ophavsmanden. Det hele sank sammen, sank i Grus som Kirkebygningen.

Det bankede paa Døren, og Præsten for op. Det maatte være en af Brandmandskabet, der vilde tale med ham. Hvem kunde ellers have Ærinde til ham i denne Nat!

„Kom ind!“ sagde han ligegyldigt.

Ellen Ture stod for ham. Han syntes slet ikke, det var mærkeligt. Hun var maaske den eneste, der vilde kunne forstaa ham.

„God Morgen, Pastor Frees, undskyld, at jeg forstyrrer Dem, men jeg har kæmpet længe med mig selv, før jeg besluttede mig til at gaa herop. Og jeg kom til det Resultat, at jeg maatte gaa, skønt det maaske er usømmeligt. Min Fader ved det ikke en Gang.

Præsten rakte hende tavs Haanden.

„Hjemme fra Gaarden har jeg iagttaget Branden, og saa var det, at Tankerne fik Magt over mig, saa jeg maatte tale med Dem.“

„For at maale min Styrke, Frøken. Hahaha! Ikke sandt?“

„Nej, Pastor Frees, for at tale helt roligt med Dem.“

Han tog tankeløst et Par Bøger og flyttede dem fra deres Plads paa Bordet.

„Der er ikke noget at tale om, Frøken.“

„Det tror jeg alligevel, der er. Naar jeg regner med Deres Karakter, ved jeg, at der er meget at tale med Dem om.“

„Maaske min Forflyttelse, Frøken?"

„Hvorfor det, Hr. Pastor?"

„Fordi hele mit Arbejde er spildt, min Person umulig her i Sognet?"

„Pastor Frees, jeg nærede større Tillid til Deres Villie."

„Hvad hjælper Mands Villie, naar man løber med Panden mod Muren; man kan i det højeste blive vanvittig derved, og det er jeg nær ved at blive, Frøken. Mit Opgør kan fremlægges i faa Ord: En splittet Menighed, en Præst uden Sognebørnenes Tillid, men derimod med sine Foresattes Mistillid, en nedbrændt Kirke, en Mur af Overtro og Fordom . . ."

„Saa bygger De Kirken paa ny paa en anden Grundvold og bryder Fordommen og Overtroen."

„Jeg kunde maaske blive antaget som Præst ved Deres Frimenighed, Frøken?" kom det spydigt.

„Det tror jeg ikke en Gang, Hr. Pastor, hvis De vil høre Sandheden."

„Der har jeg det altsaa af Deres egen Mund."

„Hvad vil De da?"

„Jeg ved det ikke."

„Saa vis dog, at De er Mand, Hr. Pastor."

Disse Ord af den unge Piges Mund syntes at ramme det tilsigtede Maal.

„Frøken Ture," sagde han. „De andre, alle de andre, vil tvivle om min Evne som Præst. Har jeg ogsaa svigtet Deres Tillid? Vil De sige mig det ærligt. De ved maaske ikke, hvor meget der afhænger af dette Svar."

„Jeg tvivler ikke paa Dem."

„Saa vil jeg optage Arbejdet paa ny for Deres Skyld."

„Nej, for Deres egen Skyld, Pastor Frees. Jeg er kun en ung Pige uden Livserfaring. Men jeg har min Dom, fordi jeg tror at kende Dem. Deres Selvtillid har maaske faaet et Knæk, nu da Vanskelighederne taarner sig op og gør Fremtiden til et uigennemtrængeligt Mørke. Men derved skal deres Villie spændes og øges, og De skal lære at kende Dem selv."

„Frøken Ture, jeg har været ved Fortvivlelsens Rand, fordi jeg følte min Ærgerrighed og personlige Stolthed krænket."

„Nej, fordi Deres Villie var underkastet Udviklingens Lov, om jeg maa bruge disse Ord, der maaske lyder noget højtidelig."

„De er en stolt Kvinde, Ellen Ture."

Han greb paa ny hendes Haand. Men hun unddrog sig ham og vendte sig mod Døren.

„Vil De for Deres egen Skyld love mig een Ting, Pastor Frees, vil De love mig ikke at give tabt?"

„Ja, for Deres Skyld, fordi De siger, at jeg endnu ikke har tabt Deres Tillid, saa vil jeg."

„Saa kan jeg gaa."

„Aa nej, bliv! — —"

„Det er upassende, at jeg bliver her længere. Hvad vilde Mandskabet der ovre sige, hvis nogen saa mig? Og min Fader? Men jeg kunde ikke andet."

Ellen Ture aabnede Døren og forsvandt, og

Pastor Frees kastede sig paa Sengen. Der sænkede sig Ro over hans Sind.

Næste Morgen gik han ned til Stranden ved Turegaarden. Han vidste, der vilde komme Folk for at tale med ham om Branden, Kirkeforstanderskabet, Øvrigheden, og han var ikke oplagt til at drøfte de Ting, de vilde have Rede paa. Det var jo dog ikke de Tanker, der syslede i hans Hjerne. Han tænkte paa det natlige Besøg, paa den unge Kvinde, der havde opsøgt ham. Han syntes, hun var som den gode Aand, der saa tit krydsede hans Vej, naar Villien var ved at briste. Og han elskede denne Kvinde saa dybt, saa inderligt, som Elskov i de unge Aar kan fange en Menneskesjæl.

Et Par Timers Søvn havde givet ham ny Kræfter. Solen stod allerede højt paa Himlen. Hist og her gik en Bonde og synede Sæden efter Regnen. Planternes Duft vederkvægede Sanserne. Der steg en Lugt af Tang op fra Strandkanten. Præsten gik ned over Skrænten til den haarde Sandbund, der hver Dag overskylledes af Bølgeslaget. Sundet laa stille, næsten dovent. Der kom smaa Fugleskarer fra Skoven paa Fastlandet. De fløj højt oppe og satte Flugten mod Øen hist ovre. Nattens Rædsel var glemt. Kvæget græssede fredeligt paa den vaade, friske Kløvermark. Et Par unge Heste galoperede ned ad en Bakkeskraaning.

Henrik Frees følte sine Tanker klaret. Det forekom ham, som var han vaagnet efter en ubehagelig Drøm. I Sollyset tog Virkeligheden sig ikke saa trist ud. Hans aandelige Sammenbrud

efter Branden skyldtes Slappelsen efter Sindsoprøret og fysisk Overanstrengelse. —

Ganske vist, Kirken var en Brandtomt, Menigheden splittet. Hans Arbejde maatte skønnes at have været forgæves. Der vilde komme store Vanskeligheder. Men var det andet end Brydningsaar, han havde gennemgaaet, en lutrende Erfaringsperiode, et Renselsesbad for vilde Idéer! Maaske det vilde være det klogeste at resignere, tage Bønderne paa Kornet og for øvrigt trække sig tilbage til sin fredelige, gamle Præstegaard. Udviklingen vilde gaa sin Gang, helt upaavirket af den enkeltes Villie. Det var spildt Umage at ville lede den ind i et teoretisk tænkt Spor. Livet udfoldede sig efter Love, der var stærkere end Enkeltmands Forsæt. Brydningerne var store og mangfoldige. Det laa i Tiden, i Forholdene, i Politiken, i Landsdelens mærkelige Stilling. Den ulyksalige Politik! Eller var den alligevel et Gode, fordi den medførte en Renselsesproces. Aa nej, Ulykken var jo den, at Landet var for lille til at have sin egen Kultur, syntes han, Folkeslaget for ubetydeligt til at kunne hævde sin Stilling. Tidens Krav gik i Retning af Udvidelse og Sammenslutning. Men til hvilken Side skulde Befolkningen gaa? Mod Syd til ny Kultur eller vedblive at hælde mod Nord som hidtil? Her stod man foran det brændende Spørgsmaal. Tysklands Aandsliv var stort og mægtigt. Han kendte det selv; han havde studeret dets Digtere og Vismænd. Men var det alligevel ikke noget fremmed, var

det alligevel ikke det, der bar Skylden til hans eget Uheld og Skibbrud? Racen var stærk og ubøjelig. Han selv var jo fremgaaet af denne Race. Havde den ikke historisk Ret til at være stolt af sin Stilling og sin Kamp! Hvis den blot kunde holde ud! Var der da Tegn, der tydede paa, at Livskraften bristede? Ingenlunde! De mange aandelige Brydninger leverede Beviset for, at Racen følte Levedygtigheden spire i sig. Men det aandelige Røre gik uden om Præstegaarden og Kirken. Pastor Bau i Uldal viste det. Han hævdede sin Anseelse ved at være Hesteopdrætter. Pastor Fromm i Nykirke var Typen paa Resignation, paa den gode Villie, der havde mistet sin Kraft, fordi Udviklingen havde brudt sig fejl om den og var gaaet sin egen Vej. Og nu sad han som en ensom forladt Særling. Og alle de andre Præster? Deres Betydning for Udviklingen var trods al god Villie uhyre ringe. Kun her og der levede en bondefødt Præst, der paa Grund af sin Afstamning havde større Indflydelse i Sognet. Men han selv var jo en Bondes Søn. Havde han da svigtet Racen og misforstaaet Udviklingen? Han syntes det næsten. Den Haarpisk, han havde skrevet om, og som havde voldt saa megen Fortræd, maatte altsaa have en anden Oprindelse, end han i Begyndelsen var tilbøjelig til at tro. Hele hans Livssyn og hans Gerning som Præst syntes at være forgæves.

Der faldt et Slør fra hans Øjne paa denne Morgentur, og Villien tog en hel anden Retning. Henrik Frees begyndte atter at føle sig stærk og

sund og med brændende Attraa til at tage fat paa ny. Han vilde agte paa Udviklingen og følge dens berettigede Krav.

Men denne Følelse trængtes dog i Baggrunden af en anden og stærkere. Det var Tanken om Ellen Ture. Over for hende følte han sig svag og uden den Villie, som han ellers mente at raade over. Hun havde i Nat set ham i hans dybeste Kvide, i Fortvivlelsens Stund. Maatte hun ikke, hun, den stærke Kvinde, foragte ham? Fattede hun de Brydninger, han havde maattet gennemgaa, og som endnu ikke var til Ende? Hvem var i Stand til at tolke en Kvindenatur! Den unge Præst følte sig dybt i hendes Gæld. Det var i hendes Selskab, Forstaaelsen for det ejendommelige Liv, der førtes her, var bleven genvakt i ham. Hun havde været i Stand til at faa Barndomsminderne og deres fortryllende Magt til at genopstaa i hans Indre og gribe hans Hu. „Vær dog en Mand," havde hun i Nat sagt til ham. Maatte hun ikke foragte et Menneske, der kunde tvivle om sig selv og synes, at hans egen Kraft var bristet? — Nej, hendes Ord havde vidnet om Medfølelse. Klangen i Stemmen bar Vidnesbyrd om, at hun delte hans Følelse. Var der da en Mulighed for, at han kunde komme til at eje hende, der stod saa stærk og helstøbt og delvis levede i en aandelig Atmosfære, der ikke var hans?

Kun et Øjeblik spørger Forstanden saaledes; thi Hjertets Ret er den stærkeste hos den unge Slægt. Kirken var brændt. Men hvad havde det

paa sig, naar han kunde gøre hendes Villie til sin, naa til samme selvbevidste Aandsstyrke og komme til at eje denne sjældne Kvinde.

XVII

Turegaardens Kløvermark strækker sig helt ned til Sundet. Intet Landskab er mere typisk dansk end dette, og ingen er af Følelse mere fribaaren Mand end han, der ejer denne Gaard og dette Land. Han er stolt af sin Kløvermark og af Bøgeskoven. Der hviler en sund Tradition over Slægten.

Nær Sundets graabrune Skrænt ligger en gammel Kæmpehøj. Nysgerrige Mennesker har for mange Aar siden krænket dens Fredhellighed; de har gravet og gransket dens Muld med gridske Blikke for at finde gammelt Guld i dens Indre. Men endnu staar den tomme Stensætning med den tunge Overligger, som det har været Menneskene for vanskeligt at rokke og for lidet indbringende at hugge i Stykker og sælge til Trappetrin, Brolægning eller Milepæle.

I Høstens Tid blomstrer nogle sparsomme Lyngbuske, der er plantet omkring Stenen. De tager sig besynderligt ud i Sammenligning med det grønne Græs paa Skraaningen, Stenenes Mos og graa Granit.

For hvert Skud af Tureslægten har denne Høj

spillet en Rolle i Minderne fra Barndomsdagene. Her førte de gamle dem hen, naar de vilde vise Slægtens yngste Gaardens Herlighed, de frodige Marker, Bøgeskoven, Skrænterne, Sundet og Havet, for at indprente dem Kærlighed til Stavnen. Naar de kom ud i Verden, og Tankerne dvælede ved Hjemmet, kunde de slet ikke undgaa i Erindringen at stille sig op ved Kæmpehøjen og se ud over Gaarden og Søen, og naar de vendte tilbage, søgte de her hen for at faa Helhedsindtrykket fornyet.

Ellen Ture elskede Kæmpehøjen ved Skrænten. Den var det Sted, der havde været Vidne til hendes Ungpige-Drømmes utøjlede Fantasibilleder. Hun syntes, der var noget fredlyst, helligt, hemmelighedsfuldt over denne Plet, som ingen andeu kunde maale sig med i Ynde og Ro. Naar Dagens Gerning var endt, tyede hun her ned og tænkte de Tanker, som enhver ung Pige tænker, drømte de Drømme, som fostres i hver ung Kvindes Sjæl, og som aldrig gaar i Opfyldelse, thi de skaber en Verden, hvor Modsætningen mellem godt og ondt ikke findes, hvor der altid er Magsvejr og Solskin som i de Fantasibilleder, Menneskene danner sig af henfarne Slægters Tider og Forhold.

Her sad om Aftenen mangen Gang Henrik Frees ved hendes Side. Han fandt her den Ro, som kvægede hans Sind og ledede hans Tanker ind i den enkelte Villies jævne Spor; han blev glad, naar han hørte hende fortælle. Hvad brød de to sig da om, hvad Folk fortalte, at man syn-

tes, det var upassende for en Præst at være ene sammen med en ung Pige, selv om det end var Ellen Ture. Unge Hjerter har en Ret, som udspringer af Menneskenaturens oprindelige Ophav. Og derfor er den ogsaa ukrænkelig.

Fra Kæmpehøjen ser man ned over en lille Bondeby ved Vigen. Her laa i Dalen et Par store Bøndergaarde og nogle Daglejerboliger, ved Stranden et Par Fiskerhytter. Sagnet fortalte, at det var den ældste By paa Kysten. Vikingerne havde holdt til her, efter dem Sørøverne i Middelalderens urolige Tider. Naar de fremmede Skippere styrede om Næsset, der skjulte Indskæringen, stod Sørøverne ud af Vigen og slæbte Skuden hjem som Bytte. Fra Kæmpehøjen holdt de Vagt over Farvandet.

Nede ved Stranden havde en bekendt dansk Maler tumlet sig som Barn. Han var en Smaamands Søn fra Vigen. Faderen havde været Snedker og Maler. Men Haandværket kastede ikke meget af sig, og Fiskeriet maatte tages til Hjælp for at skaffe Udkommet til Veje. Ellen Ture kendte hele hans Løbebane. Hendes Fader havde fortalt om den. Hjemme paa Turegaardens Storstuevæg hang en Kopi af et af Kunstnerens berømte Billeder. Bedstefaderen havde købt det, for han havde lært den store Maler at kende i København, efter at Snedkerens Søn fra Vigen var bleven Professor ved Akademiet. En brydsom Vej havde det været, før Kunstneren naaede saa vidt. Der ude paa Sundet neden for Kæmpehøjen havde han ligget i Fiskerbaaden og hjulpet

sin Fader at sætte Vaad ud og hale det op i Baaden for siden at sælge Fiskene. Om Dagen havde han staaet i Værkstedet, set Farverne blandes og selv faaet en lille Pensel. Et af hans første Billeder kom til at pryde Hjemmet. Det forestillede Faderens Baad, der laa der nede ved Stranden. Da han naaede Skelsalderen, kom han ud i Verden; han blev sat i Malerlære i Købstaden, arbejdede som Svend indtil sit tyvende Aar i slesvigske Købstæder. Ellen Tures Fader havde selv i sine unge Dage set en Disk i en Købmandsbod i Flensborg, som han, den unge Maler, havde dekoreret. Saa var han kommen til Hovedstaden. Formaaende Mænd havde taget sig af ham og forskaffet ham Understøttelse. Han blev optagen paa Akademiet og kom videre ud i Verden; thi her hjemme var der den Gang endnu ingen Malerkunst af Betydning. Den skulde først skabes ved Almuesønnen fra Vigen. Hans Vej førte ham til Paris. Det var i de bevægede Aar lige efter den store Revolution. Og den unge danske Kunstner fandt Sysselsættelse i Omvæltningstidens første Atelier, hos den berømte David, Revolutionsmanden, Jakobineren, Robespierres Ven, den store Louis David. I flere Aar arbejdede han her, hvor der var Lejlighed til at fordybe sig i den antike Kunst, at skatte den skønne Form og gribes af den rene Naturfølelse. David var den Gang Napoleons Hofmaler; han stod paa Højden af sin Kunst, og fra alle Lande strømmede Lærlinge til hans Atelier for at lede den ny Strømning ud over Evropa. Snedkerens Søn fra Vigen bar den til Dan-

mark. Men først tog han til Rom, hvor han i Thorvaldsen, ligeledes en dansk Fattigmands Søn, fandt en trofast Ven. Gennem denne Skole blev han Banebryder for den nationale Malerkunst i Danmark og Skaberen af det danske Sømaleri. Men Spiren dertil var lagt, da han som Barn færdedes ved Vigens Strand her neden for Højen, da han ledsagede sin Fader i Fiskerbaaden og legede i Skoven hist ovre. Som Brorson, som Evald, som A. D. Jørgensen havde han sin Rod i slesvigsk Jord og dens Natur. Op over Skoven ragede Spiret af et af Halvøens Kirketaarne. I denne Egn havde A. D. Jørgensen gaaet bag Ploven og drømt om Nordens Fortid og Fremtid, før hans brændende Villie fandt den Vej, der skulde lede hans Forskning og fostre de varme Udslag af Kærligheden til dette Land og dets Befolkning.

Det var slige Beretninger, der gjorde uudslettelige Indtryk paa den unge Præsts Sjæl, saa det gik op for ham, hvor stor den Fare havde været, der vilde fjerne ham fra hans egen Hjemstavn og hans Æt, og som havde ført ham ud i et Vildføre af Brydninger, før han fandt sig selv, sin egen Natur og sit Barndoms Jeg. Saa kunde han trykke den unge Piges Haand og gaa stille hjem for at slaa op i Brorsons gamle Salmebog med Sølvspændet, som han havde arvet efter sin Bedstemoder, fordi han blev Præst. Og saa forstod han de jævne Vers med deres Billeder, hentede fra den Egn, der var hans egen. Snedkerens Søn fra Vigen var ogsaa draget ud i Verden som han, gaaet i fremmedes Skole; men han

var kun bleven en stor Mand og havde kunnet frembringe skabende, storslaaet Kunst, fordi han ingen Sinde glemte Vigen og Fiskerbaaden og Bøgeskoven ved Sundet og Hjemlandets Digtning.

XVIII

Den gamle Pastor Fromm til Nykirke Menighed havde fremmede. I hans Studereværelse sad Pastor Frees. De to Teologer var fordybet i en meget alvorlig Samtale. Det hændte ellers sjældent, at nogen saa ind til den gamle. Han fik derfor heller ikke tit Lejlighed til at udvikle sine Tanker for andre. Menigheden forstod ikke hans dybsindige, langtrukne Prædikener. Kirkebesøget var daarligt, og man vænnedes desuden til at betragte Præsten som en halvgammel, sær Person, som Bondesnuheden drev Gæk med. Men han var nøjsom og beskeden og stillede ingen større Krav til Sogneboerne. Kirkeligt Liv savnedes i Menigheden, og man ønskede ingen Forandring.

Kun faa anede, hvilken Tankedybde den gamle raadede over.

En Bunke gulnede Bøger laa hulter til bulter paa Bordet. I Begyndelsen faldt det Henrik Frees noget vanskeligt at faa en Samtale i Gang med Pastor Fromm. Denne syntes at betragte sin unge Kaldsfælle med nogen Mistro. Det var jo ham, der havde angrebet hele Præstestanden. Det vid-

ste den gamle, og han havde ogsaa hørt, at den Strandsted Præst derfor var kommen til at staa i daarligt Omdømme hos Præsterne Landet over. Desuden var den gamle ikke vant til at ordne sine Tanker i Samtaleform.

Pastor Frees tog en Bog ud af Bunken og læste Titlen: „Der Messias, Carlsruhe, bey Christian Gottlieb Schmieder, 1775,“ altsaa Klopstocks berømte Værk i første Udgave. Han bladede videre og læste højt:

„Ode
an
Seine Majestät
Friedrich
den Fünften,
König von Dännemark
und Norwegen.“

Han fortsatte med Forordet:

„Der König von Dännemark hat dem Verfasser des Messias, der ein Deutscher ist, diejenige Musse gegeben, die ihm zu Vollendung seines Gedichts nöthig war“ — — —

„Ja, man finder vel sjældent denne Bog paa en ung Teologs Boghylde i vor Tid,“ sagde Pastor Fromm.

„Det kan De have Ret i, Pastor Fromm,“ svarede Henrik Frees. „Jeg er selv aldrig kommen videre end til Indledningssangen. Et Par af Klopstocks Oder kan jeg dog uden ad. Men det er alligevel mærkeligt at tænke sig, at disse Vers er

skrevet paa Sjælland under Indtrykkene af Bøgeskovene og Søerne paa den danske Ø."

„Jeg skal sige Dem, Pastor Frees, jeg er en gammel Holstener. Mine Idealer var opgivet, før De blev født. Men Tankerne er bleven tilbage ved Ungdommens Drømme. Over for den ny Tid staar jeg som en fremmed. Det har altid hørt til mine kæreste Beskæftigelser at sysle med Fortiden, særlig med Brydningerne mellem det 18. og 19. Aarhundrede. Dem kender vor Ungdom ikke."

„De mener Revolutionstiden og Reaktionen?"

„Nej, jeg mener netop Klopstock og hans Tid, og De har Ret i, at det er mærkeligt at tænke sig, at denne Digtning indirekte skyldes en dansk Konge. Men der kan jo nævnes andre store tyske Navne i denne Forbindelse. Der er Cramer, Gerstenberg, Basedow, Sturz, Stolberg, Voss, Boie, Hagedorn, Matthias Claudius, ja selv Schiller. Hvad vilde der være blevet af ham uden Støtte fra Danmark, uden Greverne Bernstorff og Schimmelmann. Jeg kan aldrig passere Tønder, uden at jeg maa gaa ned gennem Søndergade og staa stille uden for det Hus, hvor Gerstenberg fødtes. Den nordiske Digterkreds med sine mange tyske Navne har altid interesseret mig. Jeg forestiller mig det som en lykkelig Tid, da Dragonofficeren Gerstenberg boede ovre ved Lyngby Sø og samlede omkring sig alle Datidens betydeligste Aander. Hver Gang jeg staar foran det gamle Hus derude i Tønder, gribes jeg af samme Følelse, som naar jeg staar ved Klopstocks Grav i Otten-

sen. Det kan godt være, at det er en absurd Ide; men jeg synes — De vil huske, det er en gammel Holstener, der taler, — at vi nu til Dags alt for meget har skrevet hin Tid i Glemmebogen, naar vi drøfter Dansk og Tysk."

„De overser efter min Mening et meget væsentligt Led i Udviklingen, Pastor Fromm. Danmark har siden da tabt Hertugdømmerne, og der er opstaaet en ejendommelig dansk Digtning. Den Gang levede man dog nærmest af de Krummer, der faldt fra Tyskernes Bord."

„Ikke saa helt. Der var Kingo, Holberg, Wessel og Evald, blot for at nævne et Par Navne. Holberg skylder til Eksempel ikke Tyskland noget."

„Men Evald!"

„Maaske; thi Evald var Slesviger ved sin Opdragelse. Det blev en Lykke for ham, at Klopstock var hans samtidige, levede i Danmark og hørte til hans Velyndere. Men han blev først den store Digter, da han ved Valget af sine Emner tyede tilbage til Nordens Stortid. Gerstenberg skrev Tysk, og han er glemt. Evald skrev Dansk, og derved fik han sin store Betydning. Hvorfor er baade Baggesen og Øhlenschlæger saa middelmaadige som tyske Digtere? — Fordi deres Følelser bunder i dansk Aandsliv, og naar de skrev Tysk, har de været uden for deres Begrænsning, hvor de savnede Ord, Billeder og Jordbund for det, der gærede i deres Indre."

„De tillægger altsaa Hertugdømmerne en vis Betydning for Opblomstringen af det dansk-tyske Aandsliv ved Slutningen af det 18. Aarhundrede?"

„En stor Betydning, Pastor Frees. Men den politiske Kamp i det 19. Aarhundrede har stillet den i Skyggen. Nu brydes Aanderne paa anden Maade og med Vaaben, som ikke er efter mit Hoved. De vil imidlertid huske, at jeg sagde, at jeg allerede for lang Tid siden har baaret mine Idealer til Graven. Sørgepilene har vokset sig store i de mange Aar. Sangfuglene vil ikke bygge Rede i dem. Jeg skal sige Dem, i mine unge Dage følte jeg Digterblod i mine Aarer. Der var Frihedstrang i de unges Bryst. De skulde have set Studenterliv i Slutningen af Fyrrerne. Nu er det Stræbere, men ikke Studenter.“

„Er det ikke altid saaledes, at de ældre synes, at deres Ungdom har været den bedste?“

„Saaledes er det, og jeg indrømmer jo, at jeg er bleven bag efter. Det har flere Aarsager.“

Den gamle støttede Albuen til Bordet og lagde Hovedet i Haanden. Saaledes sad han en Tid lang hensunken i Tanker.

„Og hvad mener De saa om Nutidens Brydninger, Pastor Fromm?“ spurgte Henrik Frees.

„En gammel Mands Syn har næppe Vægt for Dem, der er ung og endnu ejer Deres Idealer.“

„Naar jeg alligevel sætter Pris paa at lære det at kende“ — —

„Saa har jeg ingen Grund til at skjule det. Præstens Gerning her i Nordslesvig er nu vanskeligere end nogen Sinde. I min Ungdom kendte man næppe Begrebet Nordslesvig, i det mindste ikke i politisk Betydning. Da gjaldt Kampen et

frit Slesvig-Holsten. Aa ja, det kom jo anderledes! Det var Drømme; men vi var mange, der kæmpede for at faa dem opfyldt. Og der var Begejstring i Kampen. Den 9. April 1848 stod jeg blandt de kielske Studenter i Ilden ved Bov, otte Dage senere sad jeg som Krigsfange paa „Dronning Marie“. Det blev et langt Fangenskab, og Efteraaret stundede til hin Eftermiddag, da vi som fri Mænd styrede ind paa Egernførde Fjord. Senere saa jeg Borgerne bygge Barrikader i Berlins Gader, og i Aaringer drev jeg omkring som en hjemløs Mand ved tyske Universiteter, som Huslærer hos pommerske Junkere, som tilfældig Medarbejder ved tyske Fremskridtsblade. Da lærte jeg at give Afkald paa mine Drømme. Saa kom Krigen 1864; man anviste mig Sysselsættelse som Medhjælper hos en preussisk Feltpræst, jeg kom herop og fik senere dette Embede. Noget stort har jeg ikke kunnet udrette; thi min Villie var brudt med mine Ungdomsforhaabninger om et frit Land og et selvstændigt Folk.“

„Men det var vor Tid, De vilde tale om, Hr. Pastor.“

„Lad mig sige vore Forhold. Hvad der gaar for sig ude i den store Verden, ved jeg ikke. Min Interesse naar ikke saa langt. Jeg holder ikke en Gang et Dagblad.“

„De sagde, at det var vanskeligt at være Præst i Nordslesvig. Vil De sige mig af hvilken Grund?“

„Fordi vi er kommen ind i et dødt Spor. Udviklingen har sin egen Vej, og den kan vi ikke følge.“

„Vi kunde jo dog til Eksempel være lydige Embedsmænd, følge Konsistoriets og Regeringens Anvisninger og overlade Ansvaret til dem."

„Saa vidt jeg kender Dem, Pastor Frees, vil De ikke gøre det. Men ganske vist, der er mange, der hylder denne Anskuelse. Det er jo det behageligste. Ser De, Sagen er den, at det er hverken Konsistoriet eller Regeringen, der leder Udviklingen, mens vi til Dels er nødsaget til at følge disse Myndigheders Anordninger og age som blinde Passagerer paa den gamle tunge Karosse. Her brydes to stærke Nationer i et gammelt Kulturland med stærke Tag. Og vort Land er for lille dertil. Den økonomiske Trivsel lider under det. De ser jo, hvorledes der sker Sammenbrud efter Sammenbrud, hvorledes Kulturbølgens fri Bevægelse hemmes, og hvorledes Sjælene vaander sig derved. Regeringen mener at skulle slaa Bom for ethvert kulturelt Udslag, der kommer Nord fra. Befolkningen vil ikke give Afkald derpaa, og dens Modstand er berettiget; den sætter sig til Modværge og faar Had til det, der kommer Syd fra. Saaledes bliver dette gamle Kulturland en skæbnesvanger Kløft mellem Nationerne."

„Og Kirkens Mænd skulde ikke kunne raade Bod paa Fejlen?"

„Prøv det, om De kan, De har jo Ungdommens Mod. Men jeg tror, De vil løbe Panden mod Muren. Folkemassen slutter sig sammen i sine Foreninger, der ligner kæmpende Hære. Det forsømte Aandsliv bærer Ukrudt i Stedet for de smukke Frugter, der kunde trives her, og som

tidligere er fremstaaet af denne Jordbund. Ja, De ser, jeg kommer her tilbage til Udgangspunktet, til den Tid, der er Genstand for min Syssel, da Dansk og Tysk ikke var saa store Modsætninger, men hver paa sin Maade og i Kraft af sin Ejendommelighed søgte at fremme den germanske Kultur. Vi Præster er fordømte til den Opgave at staa som tavse Tilskuere til Sørgespillet. Ja, jeg kan ikke finde nogen mere rammende Betegnelse. Men De ser med yngre Øjne paa Tiden og dens Bevægelser, Pastor Frees. Hvorledes er Deres egne Erfaringer?"

Henrik Frees fik ikke Tid til at svare, da Samtalen blev afbrudt ved, at en Vogn rullede ind i Præstegaarden. Der lød Hovslag paa Stenbroen, og man hørte Stemmer fra Gadedøren.

Det var Nabopræsten, Pastor Bau fra Uldal, der holdt for Døren, den berømte Hesteopdrætter og Handelsmand, en stor, hærdebred Skikkelse med sund Ansigtsfarve og et kraftigt lyst Fuldskæg.

„Goddag, Goddag, lærde Kollegaer," sagde han paa Dansk, da han traadte ind. Præsterne plejer ellers at tale Tysk indbyrdes. Men Pastor Bau holdt sig i Regelen til Befolkningens Modersmaal. Han var i det hele taget et Menneske, der var vel lidt som Følge af sin jævne og naturlige Optræden, hvorved han vandt Bønderne for sig.

„Det var Pokkers, saa teologisk det ser ud her inde," udbrød han, da Blikket faldt paa de Dynger af Bøger, der fyldte op i Værelset. Han

gav de to Præster Haanden og kastede sig tungt hen ad en gammel Chaiselong.

„Hvordan gaar det med Helbredet, Pastor Fromm, med Gigten og alle de andre onde Aander, der plejer at hjemsøge saadanne Bogmennesker?“

„Jo Tak, jeg maa endda ikke klage.“

„Nej, det ved Gud, det har De saamænd aldrig gjort, og jeg tror heller ikke, De vilde gøre det, selv om det faldt Bønderne ind at tage Halvdelen af Deres Indtægter fra Dem.“

„Og De, Kollega Frees, hvordan staar det til med Kirkebygningen?“

„Tegningen er under Udarbejdelse.“

„Naturligvis, det tager Tid for de gode Herrer Bureaukrater, før de faar Ridset smøret sammen. Og saa er der bag efter hundrede Ændringer. Det var alligevel en kedelig Brand. Men hvem kan afværge Ulykker! Det gjorde dog saa meget, at jeg fik vor Kirkebygning takseret et Par Tusind højere. Thi Formue ejer den ikke, og jeg ved nok, hvorledes det er at komme til Bønderne efter Skillinger. De gav saamænd gerne Afkald baade paa Præst og Degn, hvis det ikke var for gammel Skiks Skyld, at vi nu en Gang hører med til Sogneindretningen.“

Pastor Frees smilede. „De har ikke særlig god Tro til Deres Sogneboere, Hr. Kollega.“

„God Tro, Pastor Frees? Den allerbedste, unge Ven. Man skal bare forstaa at tage dem og behandle dem, som de er. Holder man en god Prædiken, passer sin Dont og fører sine Kirkebøger, siger de: Ja, det er nu en Gang hans Be-

stilling; det bliver han betalt for. Men kan man dupere dem i en Hestehandel, faar de en Pokkers Respekt. Saa tror de, at Præsten kan mere end sit Fadervor, som man siger. De har nu engang den Forestilling, at en Præst er et Menneske, der ikke har Forstand paa verdslige Sager, og er man derfor ikke sin egen Værge, bliver man flaaet. Er det ikke sandt, Pastor Fromm?"

„Ja, det er jo forskelligt, som man ta'r Folk. Jeg har maaske været for godmodig og ikke rigtig forstaaet dem."

„Det tror jeg med, Pastor Fromm, med al Respekt for Deres Lærdom. Deri er De et Hestehoved forud for alle vi andre. Men mit Ærinde var ellers at indbyde Dem til en Køretur, gamle Nabo. De kommer jo aldrig rigtig ud i Guds fri Natur. Det er ligefrem Synd, at De skal sidde her indmuret."

„Nej Tak, Pastor Bau, en anden Gang maaske. I Dag ser De jo, jeg har fremmede."

„Ja, den unge Mand tager vi selvfølgelig med."

„Aa nej Tak, Pastor Bau," bad den gamle afværgende. „En anden Gang, en anden Gang, hvis De vil være saa venlig. Men har Pastor Frees Lyst, maa han ikke tage Hensyn til mig. Han kan have godt af at se Deres Bønder ud fra Deres Synspunkt."

„Ja, jeg takker for Indbydelsen; jeg vil gerne tage en Tur med," svarede Pastor Frees.

„Men De maa dog med ud for at se mine ny Skimler; Stadsbæster, siger jeg Dem, Kollega. Jeg har selv købt dem paa Flensborg Marked el-

ler rettere: byttet mig til dem. De skulde se den Trav, de kan sætte op. Søren Kromand i Uldal, De ved, han handler ogsaa med Heste, bød mig i Gaar 1800 Mark for Dyrene."

De tre Præster fulgtes ud gennem den lange Gang til Ydredøren. I Gaarden stod Skimlerne og stampede utaalmodigt i Brostenene.

„Hvad mener De saa, Pastor Fromm. De ser, der er magelig Plads til tre. Er Synet ikke fristende?"

„Aa nej, lad mig gamle blive hjemme, en anden Gang, en anden Gang, kære Pastor Bau."

„Naa ja da. Meningen var god. Op med Dem i Sædet, Pastor Frees. Trr! kan I staa, Bæster."

Præsten fra Strandsted slængte Kappen over Agestolen og sprang op i Sædet. Pastor Bau greb i Lommen, raslede med nogle Smaamønter i den hule Haand og gav Karlen, der havde holdt Hestene, en halv Mark. Saa satte han sig ved Siden af sin unge Kollega. „Farvel da, Pastor Fromm, lad nu ikke Lærdommen tage Overhaand."

De to Mænd i Vognen hilste til Afsked. Køretøjets Ejer bøjede sig for over, greb Pisken, slog et Par Smæld hen over Hesteryggene, og Dyrene satte af Sted ned ad Landsbygaden.

„En pudsig gammel Fyr, vor kære Kollega, et skikkeligt Skind, men aldeles uduelig trods Lærdommen. Bønderne snyder ham paa alle Ender og Kanter. Ved De, hvori Fejlen stikker fra Begyndelsen af, min unge Ven?"

„Nej, jeg kender saa lidt til den gamle."

„Han har forsømt at gifte sig. Det er en Forsømmelse, der i ni og halvfems af hundrede Tilfælde hævner sig paa Mennesket. Men De er jo heller ikke gift. Naa, det kan jo komme endnu. Lad den gamle Særling være Dem et advarende Eksempel.“

Pastor Frees lo. „Jeg har det saamænd godt saadan, som jeg har det,“ svarede han.

„Ja, det siger de alle i Deres Alder. Men det er ikke helt oprigtigt. Hvis jeg ikke tager meget fejl, har jeg jo ogsaa hørt en Fugl synge saadan en lille Kærlighedssang der ovre fra Turegaarden. De faar vist en haard Kamp med den gamle; han er Frihedsmand. Men det er sandt, De er jo selv noget af en Reformator. Naa ja, De har Deres Ungdom og Deres Ideer og Krav at toppes med, jeg har mine Heste og Bønder. Hvordan gaar det for øvrigt med Deres Forbrugsforening?“

„Det gaar — —“

„Ja, det var en kedelig Historie med den Brand og den forbistrede Overtro. Jeg kommer jo ud blandt Folk og hører dem snakke. Sekterne og deres Lægprædikanter er nu en Gang vore Parasiter. Jeg taaler dem ikke i mit Sogn.“

„Hvad vilde De da stille op, hvis de pludselig holdt deres Indtog hos Dem.“

„Jeg skulde nok forbyde dem Haandværket fra første Færd af. Det gælder om at kvæle den Slags Ting i Fødselen. Jeg skulde tordne for dem, saa — — — — Naa, de ved ogsaa, at det ikke nytter inden for min Domæne. Man

maa holde Tømmen ret i Haanden. Det gælder baade over for Mennesker og Heste."

„Det var en morsom Sammenligning."

„Trr! Staa, Bæster!"

Pastor Bau gav et Ryk i Tømmerne, da de passerede en Bondemand, der kom gaaende ad Landevejen.

„Goddag, Goddag, Poul Ferdinand. Naa hvordan gik det med de blissede paa Tønder Marked?"

„Jeg solgte dem."

„Naa det gjorde De. Hvem blev den lykkelige Ejer af Krikkerne?"

„En Tysker. Han skulde tage dem med synlige og usynlige Fejl."

„Det var en klog Betingelse. Og hvor stor var Prisen?"

„1750 Mark."

„Naa, det vil jeg nok sige, det var de 150 for meget. Den nærmer var Krybbebider, den anden havde Spat. Var det en Jøde?"

„Ja, det var."

„Saa kan De være tilfreds, Poul Ferdinand. Farvel."

„Farvel, Hr. Pastor."

Skimlerne satte igen i Trav. Men da de var kommen godt i Gang, gav Præsten atter et Ryk i Tømmen. „Trr! Staa! Naa vil du lystre, Lise! Halløj, Ferdinand, Halløj!"

Bonden kom i sin vante Gang hen imod Vognen.

„Skal jeg have første Bud paa Føllet, naar det røde Øg foler?"

„Hvis vi kan enes om Prisen?"

„Det kan vi let, Poul Ferdinand.“

„Naa ja da, Hr. Pastor.“

„Det er et Ord, Poul Ferdinand. Farvel!“ Præsten smældede atter hen over Hesteryggene, og Skimlerne halede ud ad den brede, jævne Landevej.

„Hvad bliver det saa til med den Frimenighedskirke, man vil have bygget ovre i Deres Sogn, Pastor Frees?“ spurgte hans Ledsager.

„Den bliver vel bygget, som det er paatænkt.“

„Sikke Nykker! Kan De ikke forhindre det?“

„Nej, og det vilde jeg heller ikke.“

„Naa, nu har jeg aldrig hørt Mage. De elsker maaske den fri Konkurrence.“

„Jeg respekterer enhver fri Villiesytring.“

„Det er Snak, min ærede Ven. Og hele Projektet er Politik.“

„Saa er det da i det mindste et Tegn paa aandelig Interesse.“

„Hvad er aandelig Interesse, og hvad er Sandhed, som den gamle romerske Landshøvding sagde! Det er relative Begreber. Tror De ikke, at en rationel Hesteavl til Eksempel ligger mere i Befolkningens Interesse end alle nordslesvigske Frimenighedskirker tilsammen? Nu faar vi den ny Told, og saa bliver der noget at udrette paa dette Omraade. Vi maa nok kunne opdrætte en slesvigsk Hest, der kan staa Maal med den jydske, og saa tager vi Profitten. Trr! Staa, Bæster!“

Vognen holdt foran en Udflyttergaard paa Uldal Mark. Ejeren kom ud og hilste paa Præsterne.

„Aa, det var ikke andet end Regningen over Omkostningerne ved den fremmede Arbejdsmands Begravelse forleden, Hans Quist. De har den vel i Orden?“

„Jeg skal hente den,“ sagde Manden. „Men vil de Herrer ikke staa af og se inden for?“

„Nej Tak, Hans Quist, vi skal videre.“

Manden skyndte sig ind i Stuen og kom tilbage med Regningen.

„Ja, De faar nu ikke noget for Deres Ulejlighed, Hr. Pastor, sagde han. Der blev intet tilovers. Der kan De se.“

Han krøllede et snavset Stykke Papir op. „Magistraten der inde, hvor han hørte hjemme, vilde kun ud med 25 Mark. Kisten kostede 16 Mark, en Krans 1 Mark, Didrik Poulsen 4 Mark for at køre Liget — det var saamænd billigt, det var jo heller ikke for Fortjenestens Skyld, han gjorde det — Graveren 3 Mark, Degnen 1 Mark. Det blev 25, og han kom saamænd pænt i Jorden for de Penge. Det var en smuk Tale, De holdt, Hr. Pastor. Den skal De have Tak for.“

„Aa Snak, Hans Quist, her er ikke Tale om Tak. De fik jo heller ikke noget for, at De fulgte ham til Graven, De og de andre Fattigforstandere. Den Slags Ting hører med til Embedet.“

„Ja, naar jeg betænker det, Hr. Pastor. Min gamle Fader kostede saamænd 200 Mark at faa i Jorden, foruden Ligstenen.“

„Ja, ja, Hans Quist, der er jo Forskel paa Folks Kaar. Farvel, Hans Quist.“

„Farvel, Farvel, Hr. Pastor!“

„Pengespørgsmaalet er det første for Folk,“ sagde Pastor Bau. „Det er en psykologisk Kendsgerning, som vi Præster maa regne med. Aandelig Interesse er en smuk Talemaade; men den er vanskelig at arbejde med.

Med beriget Erfaring vendte Henrik Frees om Aftenen hjem til Strandsted Præstegaard. Hvilken Forskel paa de to Præstetyper: Pastor Fromm og Pastor Bau! Og hvem havde størst Indflydelse i Sognet. Utvivlsomt Pastor Bau. Det gav Anledning til ny Tanker.

XIX

I Uger havde man næsten ikke talt om andet end Rigsdagsvalget. Det var, som en elementær Bevægelse havde faaet Tag i alt Folket, gamle og unge, Kvinder og Børn.

I Skolen delte Ungdommen sig i to Partier og sloges om Tysk og Dansk, saa Blodet flød. I Mark og Mose drøftede Arbejdsmændene samme Emne, skønt paa en mere fredelig Maade. I Huse og Gaarde arbejdedes der for fuld Kraft, særlig blandt de lunkne og frygtagtige.

Dagbladenes Forsider var optaget af Kundgørelser om Valgmøder. Gæstgiverne sukkede; thi de fleste af dem vovede ikke at aabne deres Lokaler for Egnens Mænd af Frygt for Politiet. Men til Gengæld rejstes der rundt omkring i Landsbyerne

Telte, store og rummelige. Det Lærred, der ellers dækkede over Markedernes og Ringriderfesternes dansende Mylder, gav i disse Uger Ly for alvorlige Mænds og Kvinders Sammenkomster til politisk Drøftelse.

Lærken steg op mod den blaa Himmel og slog sin klare Trille, der gennem den tynde Teltvæg blandede sig med de forsamledes jævne danske Sange. Befolkningens medfødte Lune og Vid fandt rammende Udtryk for Situationen, naar Husdyrene paa Marken rundt omkring Teltet af instinktiv Forbavselse opløftede deres Røst og fra Tid til anden gav Anledning til, at Talestrømmen blev afbrudt af rungende, velgørende Latter. Den virkede befriende og smittende og øgede den Stemning, hvis Grundtone trods alt var den tunge Alvor.

Mens den indfødte Befolkning saaledes var nødsaget til paa Natmandsvis at samles i Telte under aaben Himmel, bænkede Embedsmændenes Skare sig omkring Krobordene. Alt det, der bar Uniform, fik Bud om at møde. Og de kom. Stemningen bares oppe af Medbør fra oven og Tanken om Levebrød, til Dels ogsaa af Overbevisningen om den tyske Kulturs store Mission blandt den fremmede Nation.

Hvor fredeligt Danske og Tyske end ellers til daglig kunde færdes sammen ved den tilvante Dont eller i selskabeligt Samkvem, gik Kampens Bølger højt i denne Tid, da Løsenet hed for eller imod denne Landsdels gamle Kultur. Resultaterne af et Aartusinds historiske og politiske Udvikling

brødes gennem Uger i den skarpeste Form fra Bygd til Bygd, fra Gaard til Gaard. Det var paa dansk Side, som stod hver enkelt i Marken for Bevarelsen af en ved Sprog, Sæder og Skikke hjemlet Kultur, rede til atter som saa ofte tilforn, blot i en noget anden Form at forsvare Fædrenes Arv. Mangen en, der til daglig syntes sløv og sløj, grebes af Stemningens brændende Ildhu og fik Overbevisningens hele Kraft, saa hans Sind i lange Tider ikke kendte andre Tanker end et heldigt Valgudfald.

Der gaves Landsbyer, hvor den bevidste Danskhed i Aaringer havde ligget i Dvale. Der fremstod nu unge Mænd og skabte nyt politisk Liv. De gamle tørrede Øjnene og saa forbavset omkring og rystede paa Hovedet. De grebes dog af Ungdommens Mod. Man saa iltre Oldinge gaa fra Hjem til Hjem med Stemmesedler. Syge og sengeliggende bad om Helsen blot for denne ene Dag, da Valget stod paa. Gaardens Røgt og Haandværkets Travlhed maatte forsømmes. Lidenskabens Magt kan til Tider være stærkere end Pengehensyn.

Ude i det store Tyskland stod den store Strid for og imod Tolden, for og imod Junkervælden, for Bevarelsen af de vestlige Provinsers storslaaede Industri og mod Pommerns Jorddrotter. Det var en historisk Afgørelsens Tid for et Rige i Udvikling. Gammelpreussens Tradition tog Livtag med Stortysklands Verdenspolitik.

Men i det lille Nordslesvig havde man ikke Sans for denne Brydning. Her var det ogsaa en

Kulturkamp, der blev udkæmpet. Men Bevægelsen havde sin Rod i Hjerterne, i gammel Kærlighed til det nedarvede, navnlig til dansk Sprog og Skik, og det blanke Værge, der lød saa malmstærkt i Vaabengnyet og gav Genlyd over hele Norden, var smedet i Hedenold i Sagn og Sange, i Sprog og Minder, i Nordens trange Tider.

Mod denne Bevægelse førte Stortyskland sin Embedshær i Marken, selvbevidst, dygtig og vel disciplineret, men uden Modstanderens moralske Mod.

Ingen Sinde havde Embedsvælden været stærkere. Den arbejdede med Højtryk. Alle dens Organer var i Funktion. Den underordnede Bestillingsmand er ikke politisk interesseret. Men han er lydig og uden mange Tanker, arbejdsom, brav og skikkelig, faamælt og barsk i sit Embede, godmodig og tilfreds i daglig Omgang. For ham staar Valget som en Slags Embedshandling. Hans knappe Lønning opøver ham i Sparsommelighed; de stigende Udgifter vil fordyre Livsfornødenhederne. Men han mukker ikke, skønt han ved, at den Regeringskandidat, han giver sin Stemme, ikke vil bidrage til at formindske de mange indirekte Skatter. Regeringen er hans Forsyn. Den foreskriver hans Arbejdstid, bestemmer hans Gerning, fastsætter hans Virkekreds. Den udbetaler ham hver Maaned hans faste Lønning, tager sig af ham og hans Familie, naar der tilstøder ham et Uheld, og den giver ham en beskeden, men tilstrækkelig Pension, naar han er bleven gammel og udslidt. Aar ud, Aar ind gaar hans Dag efter Skemaet fra oven. Funktionen er tilvant fra de

Aar, han som ung har tilbragt i Kasernen. Opposition er en ukendt Ting. Han er sig næppe bevidst, at han staar som Pioner for en Nation, der gaar paa Erobring. De politiske Dønninger foregaar langt borte fra ham og hans. De griber ikke ind i hans Liv, fængsler ikke hans Interesse. De hører ikke med til Skemaet. Han modtager sin Stemmeseddel i god Tid. Paa Valgdagen har han en Time eller to til at gaa til Lokalet, hvor Urnen med Ørnen findes. Han afleverer Seddelen, vender tilbage til sin Dont og samles om Aftenen med Kammeraterne ved det Bord, hvor den tyske Valgledelse giver frit Øl. Her opfriskes Soldatersangene. Humøret stiger et Par Grader. Nogle Timer gaar i behageligt Samvær, og saa lever han i fem Aar paa Mindet om denne Fravigelse fra sit Livs Skema.

Stout og støt gaar den uafhængige Borger og Bonde til Valg. Han gribes af den Stolthed, som kun den fri Mand kender. Navnet paa hans Stemmeseddel er en kort og fyndig Indsigelse mod al den Forurettelse, der er bleven hans Nation til Del. Det er ham ligegyldigt, enten Valget er offentligt eller hemmeligt. Hvorfor skulde han dølge sin Harme! Han betaler Skat og Skyld, lyder Lov og Ret og bryder sig for Resten fejl om, fra hvilken Kant Vinden blæser. Han er Drot paa sin egen Jord. Hans Hjem er helligt og ukrænkeligt. Der raader han selv over Tanker og Toner. Ældgammel Hævd giver dem Form og Retning. Men han ved, hvorledes den fremmede Kultur kæmper for ved Lempe, Løfter og Tvang at bringe

et nyt Tankeindhold inden for de fire Vægge, hvor Dannebrog endnu dækker den ene Væg i Storstuen. Det skal ej ske. Navnet paa hans Stemmeseddel er den tavse Protest.

Et lille Folkeslag i Udlændighed vaander sig under Magthavernes Villie. Brydningerne er mange. De finder Sted i Skole og Kirke, i Retssal, Kommune og Kredsdag. To Kulturer strides under ulige Kaar om Fremtid og fri Udfoldelse. Der er aaben Fejde. To beslægtede Nationer griber i deres Udløbere ind i hinanden og kæmper hver for sig for at tilintetgøre den andens Nærværelse paa et sprogligt begrænset Omraade. Den ene er Angriberen, den anden Forsvareren. Det er en historisk Udvikling, der foregaar under Kamp og Arbejde. Ingen kan overse Udfaldet, ingen tælle Saarene, ingen føle den Smerte, de volder. Fremtiden er en lukket Bog. Den ligger med syv Segl. Hvert kommende Slægtled rister Runer paa dens Blade, og mange er endnu tilbage, hvide og ubeskrevne. Hvad vil der komme til at staa paa dem? Et Folks politiske Død og Undergang eller Vidnesbyrd om Sejr ved Selvstændighedsfølelse? Ingen ved det.

Der er noget dybt sørgeligt i denne Kamp, fordi den paa begge Sider hviler paa samme Grundtanke: de germanske Stammers Levedygtighed. Brydningerne er et Udslag af denne Evne. Hvis Forsvaret pludselig ophørte, vilde det være et Tegn paa Svækkelse. Et forældet Tankesæt vil sætte Skel mellem Nationerne efter en Streg paa Kortet. Men Livsnerverne lader

haant ad Diplomaternes politiske Grænser. Kulturen bunder i Tradition og Sprog, og i Stedet for at bekæmpe hinanden burde man glæde sig over Tegnene paa Livskraften. Men ingen stiger op paa det højere Stade for ved det ny Aarhundredes Gry at byde Tvedragten ophøre, for at mane til Fred, for at de gærende Kræfter, Udslaget af samme Ophav, kan anvendes til Gavn for Grundtankens Udbredelse. Det er Historiens Blindhed, der medfører Farer og kan føre til Fordærvelse.

Gennem de beskrevne Blade i den tykke Bog, der melder om et Aartusinds Kamp mellem de to Nationer, gaar der et Suk. Det fostres af Aarhundreders Vildfarelser. Hvor længe skal der ødsles med Kræfter og Aand i utidig Strid? Hvor længe skal der slaas Saar, som smerter og avler Had? Skal denne Jord, der i tusind Aar har drukket den fagreste Ungdoms Blod hos to Frændefolk, ikke endelig blive mættet? Saaledes lyder Sukket fra det gamle Pergament. Smaa Aander, der er bleven trætte i Kampen, præker Sløvhedens Evangelium, der hedder Fordragelighed paa Selvopgivelsens Vilkaar. Døgndiplomaterne ved det grønne Bord skriver stimulerende Recepter, der virker ødelæggende.

Saa længe Frændekampen endnu er staaende, skal dens Typer tegnes. De er Vidner om Livskraft.

XX

Junisolen skinnede over Kløvermarkerne og Bøgeskovene. Landskabet laa i sin fejreste Grøde: Frodighed, Ynde og Varme, Blomsterflor og Kilderislen i Engene. Frugtbarheden vældede op af den fede Lerjord, og Bonden frydede sig ved Synet.

Paa Fester Hissels Gaard havde der i de sidste Dage hersket Travlhed. Der var blevet brygget og bagt og tumlet med Borde og Bænke. Kaptajnen, der atter var kommen til Kræfter efter Faldet hin Brandnat, saas alle Vegne. Intet undgik hans Opmærksomhed. Hans skarpe Sømandsøje opdagede hver Biting, der ikke var, som den burde være. Thi der ventedes mange Gæster til Gaarde. Uden for havde man rejst et stort nyt Telt. I dette vilde Kredsens danske Rigsdagskandidat samles med sine Vælgere, da der intet andet Lokale var at faa. Og Kaptajn Hissel havde ordnet det hele.

Nu begyndte Folk saa smaat at indfinde sig. Fra hele Egnen strømmede de ind i Fester Hissels Gaard, til Fods og til Vogns, Husmænd og Gaardmænd, stoute Bønder og fattige Arbejdere. Det var som en Festdag, og der var Helligdagsstemning over Gæsterne, der kom.

Alting var parat. Mødet var anmeldt. Mænd og Kvinder, unge og gamle, bænkede sig i Teltet. Forventningens Uro greb Forsamlingen. Da traadte Gendarmen frem, strunk og pligtbevidst, og forbød al Forhandling, da Teltet laa for nær ved Gaarden. Han skønnede, at der var Brandfare til Stede.

Og hans Pligt bød ham derfor at skride ind. Ordene var knappe, faa og bestemte. De adlødes præcist. Deltagerne gik ud af Teltet, og der fandt en kort Raadslagning Sted.

Derefter blev man Vidne til et Særsyn. Paa en Gang var al Raadvildhed forsvunden. Hundreder af resolute Mænd ilede til Arbejde. I et Øjeblik faldt Teltvæggene. Lærredet rulledes sammen og bares bort, ned i den blomstrende, grønne Eng ved Bækken neden for Bakken. Man sled i Rebene, løsnede Knuder, halede og firede. Teltaget gled ned og lagdes sammen i Stykker og bares ligeledes ned i Engen. Fire, fem stærke Karle arbejdede ved Stangen, der bar det hele, og een, to, een, to, — der var som Takt i Forehavendet — sank den langsomt, lagdes langs med Jorden, hævedes op paa de stærke Skuldre og bragtes ligeledes ned i Engen. Thi der maatte handles i Hast. Loven bød, at Mødet skulde aabnes senest en Time efter den anmeldte Tid. Der var intet Sekund at spilde. Men Villiesstyrken gav Arbejdet Fart.

Gendarmen stod stille midt i Gaarden og iagttog Flytningen, udeltagende, barsk. Ikke en Mine røbede, hvad han tænkte. Men nede fra Engen i Dalen lød der Latter og Munterhed op mod Gaarden. Fester Hissel ledede det hele saa roligt og fast, som om han stod paa sit gamle Skib og styrede ind i en Havn fuld af blinde Skær, hvor hvert Øjeblik er dyrebart og medfører Fare.

Ungpigerne hvinede og lo, legede og spøgte

blandt Blomsterne. En Del af dem, der havde været paa Højskole og lært Folkedanse, samledes under Sang til Spring i rytmisk Takt. De gamle Mænd og Kvinder lejrede sig omkring dem i Græsset og morede sig over Ungdommens Livsmod, mens de stærke Næver tumlede med Lærredsrullerne, firede i Rebene og rejste Stangen paa ny.

Det var et broget Billede: Engens Blomstertæppe, Bækken, der snoede sig gennem Lavningen, næsten gemt af Blomstermylderet og det lange Græs, de travle Mænd, de legende unge Piger og de gamle paa Grønsværen rundt omkring dem, Resoluthed og Munterhed, Skemt og Alvor.

En gammel Ungkarl paa de halvfjerds, der sidste Vinter havde siddet paa Højskolebænken, svang i opblussende Livslyst en af de unge Piger hen over Engen i Dans. De øvrige klappede i Hænderne. Den lidt blege Bissekræmmer fra Nykirke stod støttet til sin Krykke, bakkede afvekslende paa sin korte Pibe og lo af fuld Hals, saa det klukkede i ham. „Der er Søren spillemæ Slaw i Frikadillerne! Hva' seje do, Hans Lausen?" — „Æ seje, te der er Fanden rist' mæ Ræsong i den preussisk' Forsamlingslov, for no skal do se, hvondt de' skal gaa, de vaar jawn saarn, vi skuld' ha' 'et."

„Hiv o' hiv, o' hej!" sang Fiskerne ved Arbejdet, mens Stangen rejstes.

„Saa væver vi Vadmel," stemte Bødkeren fra Hvilhøj i, og saa lød det fra alle Sider:

„Saa væver vi Vadmel,
Saa slaar vi det sammen;
:|: Væve Vadmel, slaa det sammen,
Lad Skytterne gaa.“ :|:

Og under Legen henne ved Bækken sang de unge Piger:

„Længe nok har jeg Bondepige været,
Siddet paa Tærskel og spundet paa min Ten,
Længe nok har hun, tyske Frøken, blæret
Sig paa mit Højsæde og jeg gnavet Ben.
Nu vil jeg glad
Sidde, hvor hun sad;
Fremmest vil jeg gaa i de dansendes Rad.“

Saa stod Teltet rejst. Tiden var overholdt. Og snart sad de 400 Mennesker igen bænket omkring Bordene i Teltet paa Engen. Mødet aabnedes.

„Jeg er en simpel Bondemand,“ lød det ud over Engen. Den Gang var Sangen endnu ikke forbudt.

Det var maaske det mest ejendommelige Valgmøde, der nogen Sinde var blevet holdt inden for det tyske Riges Grænser. Den blomstrende Vaar rundt omkring, Kildens Rislen og her midt i alt dette frodige Foraarsgrønt det hvide Telt.

Stemningen var fortrinlig. Gendarmens Bud havde øget den. Og den steg for hver Taler, der fik Ordet. Hvilket Væld af Lune og hvilken Rigdom af Alvor hos disse Mennesker, der ellers gik saa rolig og stille omkring! Kredsens Rigsdagskandidat havde haft Ordet. Efter ham stod gamle Hans Rasmussen op og fortalte Minder fra 48. Nu var han kroget af Alderens Tryk. Men den Gang

kaldtes han for den stolteste Ungersvend i Sognet. Han syntes, det var, som om der i disse Uger gik et Pust fra hin Tid hen over Landet. Kampen var jo i Grunden ogsaa den samme nu som da. Den gamle talte for de unge, hvis Tilstedeværelse var Beviset for, at Slægtens Overbevisning og Kraft ikke var kuet. Skomageren fra Hvilhøj fortalte med tørt Vid om sine Genvordigheder med danske Svende, der havde maattet rømme Landet, fordi han, Mesteren, en Gang havde vovet at overskride Kongeaaen for at deltage i et Møde paa nørrejydsk Grund, hvor der blev holdt et Foredrag om Frihedsmanden Henrik Steffens, der i sin Tid nede paa de tyske Universiteter stod og opildnede Tysklands Ungdom til Kamp mod den franske Erobrer. Gaardejer Hans Tullesen fra Vigen fortalte en ypperlig Historie om en rødhovedet Tidsel paa sin Mark, der var bleven opdaget af Gendarmen. Denne havde meldt den til Amtsforstanderen, og Politimesteren idømte Manden en Bøde paa 10 Mark for den røde Tidsels Skyld, der havde vovet at knejse i den hede Sommertid, da den i Følge Landraadens Bud skulde have mistet Hovedet. Hans Tullesen havde krævet retslig Afgørelse, og saa var han for Tidselens Skyld kommen for Nævningeretten i Købstaden. Der var tilkaldt en stor Række Vidner, som maatte udtale sig om, hvor vidt Tidselens Ophav kunde skønnes at stamme fra den Tid, da Leen allerede burde være gaaet hen over dens Hoved, eller om det maatte antages, at den havde haft Kraft til at skyde op efter den Dag, da Tidselkrigen var forbi.

Der var faldet mange vægtige Udtalelser for og imod. Thi Vidnerne stod under Ed, og det gjaldt deres Himmerigs Part og Tugthusstraf, hvis de ikke holdt sig til Sandheden. Retten var til sidst kommen til den Anskuelse, at Tidselen havde knejst med Urette, og Hans Tullesen dømtes til at udrede de 10 Mark og Vidnerafgifter, der beløb sig til 57 Mark 79 Pg. med Retsomkostninger. Sagen gik videre. Tidselens Saga svulmede op til tykke Akter, der studeredes af Landretten og Statsadvokaten, af Overlandrettens vise Dommere og Overstatsadvokaturens Anklagemyndighed. Her endte det med, at Højesteret i Kongens Navn kendte for Ret at være, at Tiden for Tidselens Fremkomst ikke kunde fastslaas, hvorfor anklagede maatte frikendes og Sagens Omkostninger paalægges Statskassen. Det mere private Resultat af denne Tidselaffære var blevet, at Hans Tullesen havde meldt sig ind i alle danske Foreninger. En anden kunde en lang Historie om en Hund, der i en Afstand af 105,3 Meter havde bjæffet efter Gendarmen. En tredie, det var Mølleren fra Snurom, havde skrevet det danske Stednavn paa sin Vogn i Stedet for det tyske Snurrum. Hvilket medførte en Udgift til Retsomkostninger og Advokat af rigelig 40 Mark.

XXI

Rigsdagsvalget fandt Sted en Dag i Juni Maaned. Der laa Sol over Egnen. Sindene var i Bevægelse.

Fra Morgenstunden herskede der Travlhed i de mest oplyste Bønders Hjem. Enhver havde sin Opgave med at formaa sine lunkne Medborgere til at gaa til Valg.

Stadsvognen gjordes i Stand, og de rødblissede Bæster stod paa Ageren ved Huset, rede til at spændes for, naar Budet fra Valglokalet kom, at denne eller hin endnu savnedes.

Valget afholdtes i Strandsted Skole. Omkring Bordet sad Valgforstanderen og Bisidderne, tavse Mænd. Længere nede i Lokalet havde et Par yngre danske Vælgere taget Plads for at kontrollere Stemmeafgivningen.

Skønt der ikke fandtes mange Tysksindede i Strandsted, var dog de faa i travl Virksomhed. Navnlig Skolelæreren. Han var Formand for Krigerforeningen og Den tyske Forenings stedlige Afdeling, en ung Mand med lyst Overskæg, Meklenborger af Fødsel. Embedet førte paa en Maade Opgaven med sig. Hvor tit var det ikke blevet de unge Embedsmænd indpodet, at Arbejdet for Tyskhedens Fremgang var en Samvittighedssag, saa ingen, der stod i Statens Brød, maatte undslaa sig. Et Par Toldmænd og Gendarmen hjalp med at føre de tøvende Tyskere hen til Lokalet. Der var som sagt ikke mange, men der skulde i Dag

holdes Mandtal. Og alt det, der bar Uniform eller Embedshue, mødte og afgav sin Stemme.

Ved Indgangen havde en Arbejdsmand fra Bøgholm taget Opstilling. Han risikerede ikke blot sin Dagløn, men hele sit Arbejde, sagde man. Han var nemlig Socialismens Repræsentant. Man var ellers vant til, at Arbejdsmændene fra Bøgholm mødte med de Sedler, de havde faaet udleveret af Godsejeren. Men denne Gang skete der et Brud paa Tradition og Disciplin. Daglejerne dernede fra Godset, disse Mænd, der syntes sløvet af Slid og af Tanker om Udkommet, mødte i Flokkevis. De havde forladt deres Arbejde ved Middagstid og fik ved Skoledøren hver en Stemmeseddel udleveret af deres Kammerat. Det var første Gang, Socialismen her var bleven en alvorlig Faktor.

I Begyndelsen gik det roligt og fredeligt. Om Formiddagen kom Bønderne og afgav deres danske Stemme. De næringsdrivende mødte ogsaa Mand for Mand. Og dertil kom saa ved Middagstide Socialisterne fra Bøgholm. Man havde aldrig siden 1867 set saa stor Deltagelse.

Men Sindene var ogsaa blevet bearbejdet som aldrig tilforn. Man følte, at der skulde holdes Dom over et stort politisk System, der vilde lægge Baand paa Menneskeaandens fri Udfoldelse. I Aaringer havde Kampen staaet for og imod denne Politik. Nu var det Øjeblik kommet, da hver Mand fik Lejlighed til med sin Stemmeseddel at lægge sin Mening i Vægtskaalen.

Hen paa Eftermiddagen rullede Vognene med

de sløve og gamle Vælgere op foran Skoledøren. Der var blandt dem enkelte, som tidligere aldrig havde været at formaa til at afgive deres Stemme. I Dag mødte de. De maatte give efter for Bevægelsen. Der kom en fattig Væver med sin gamle blinde Fader ved Haanden. Man vidste, at den gamle havde ligget syg i lange Tider, men at han var staaet op for at vidne denne Dag. For mere end et halvt Aarhundrede siden havde han deltaget i Fredericiaslaget og kæmpet som en Helt. Ublide havde Danskhedens Kaar været i de mange Aar. Men trods Sygdom og Affældighed vilde han ikke svigte den Fane, han i sin Ungdom havde vovet Liv og Lemmer for. Og der kom den halte Skomager, der boede længst inde i Skoven, humpende paa sine to Krykker, et fattigt Skind, men en trofast Mand mod sin Fortid og Race.

Der var kun faa, som blev hjemme, nogle usle Stympere, der mente at maatte tage Hensyn til det ene eller det andet.

Op ad Dagen mødte Pastor Henrik Frees.

De unge Mænd, der førte Kontrol, var tvivlraadige om, hvilken Rubrik han hørte ind under. Vilde han stemme tysk! Det var jo sandsynligt, da han var Præst. Men man vidste til Gengæld ogsaa, at han var af god dansk Æt. Var det muligt, at han kunde lade haant ad den? Ingen fik det foreløbig at vide; thi Valget var jo hemmeligt. Mændene ved Valgbordet blev opmærksomme. De iagttog skarpt hans Bevægelser. Den unge Skolelærer gik hen mod sin foresatte med en Stemmeseddel i Haanden. Men Præsten afslog

den, gik ind i Aflukket og kom roligt og sikkert op ad Gulvet og afleverede sin Kuvert til Valgforstanderen, der lod den glide ned i Urnen til alle de øvrige.

Saa forsvandt Præsten, og andre gik den samme Gang.

Paa Slaget 7 om Aftenen fandt Optællingen Sted. Man var paa Forhaand saa nogenlunde klar over Resultatet. Men de mange socialistiske Stemmer fra Bøgholm blev dog en Overraskelse.

Før Midnat fik man at vide, at det i Valgkredsen vilde komme til Omvalg mellem den tyske Agrarkandidat og Socialdemokraten, som otte Dage senere virkelig bar Sejren hjem.

Mørket sænkede sig over Egnen. Det havde været en varm Dag i dobbelt Betydning. Den Kamp, der var udkæmpet i den nordslesvigske Kommune ved Fjorden, gav et Spejlbillede af den store Brydning, der i Dag havde fundet Sted over hele det store Kejserrige. Som man her havde holdt Mandtal over Tropperne, havde de enkelte Borgere rundt omkring i Stortyskland flokket sig om Valgurnen for ved deres Stemmer at give Udviklingen et Stød fremad eller tilbage.

Fra Turegaarden skinnede der Lys gennem alle Stuehusets Vinduer. Paa Vejen, der førte derop, og ad Stierne ind over Markerne, saa man Folk i smaa Flokke eller enkeltvis sætte Kursen mod Gaarden. Det var Egnens ledende Mænd, der samledes efter Slaget.

I det hele og store herskede der Tilfredshed over Udfaldet. Tallet fra forrige Valg var naaet,

og mere turde man foreløbig ikke vente. Saa havde man altsaa holdt Stillingen trods et Stormangreb gennem Aaringer. De angribende var slaaet tilbage. Valget havde vist, at saa godt som hver Mand var paa sin Post, hvor det gjaldt. At enkelte kunde blive sløve og sløje i en langvarig Kamp, forbavsede ikke. Det laa i Menneskenaturen. De svage blev svagere, de stærke stærkere.

I Turegaardens Storstue var der hensat lange Borde, dækkede med hvide Duge. Rundt omkring langs Væggene og inden for Bordene sad de Strandsted Mænd i Samtale. Der fortaltes Smaatræk fra Valget. Man lo og var fornøjet.

Det var Skik, at Sognets dygtigste skulde samles paa Turegaarden hver Aften efter et overstaaet Valg. Paa Væggene hang Billeder af Gaardens tidligere Ejere. Det var allerede den anden kæmpende Generation, der kom sammen her siden det store Brydningsaar 1864. Enkelte unge Mænd var der for første Gang; thi det hændte kun ved slige Lejligheder, at Turegaarden aabnedes for saa mange Gæster. Ellers plejede der at hvile en uforstyrret Ro over den store Gaard.

En Del unge Piger nede fra Byen var mødt for at gaa Ellen Ture til Haande med Anretningen. Bordene bugnede af Mad og Drikke.

Hans Andersen Ture sad selv til Bords. Det var ud paa Aftenen, og Stemningen steg for hver ny Meddelelse om Udfaldet uden for Sognet, der ved Bude bragtes op til Gaarden.

Da slog Gaardens Ejer paa sit Glas. Det var ikke hans Skik at sige mange Ord. Det var heller

ikke ret meget, han den Gang fik sagt. Men Talen havde Vægt ved den Overbevisning, hvoraf den var baaren, ved den dybe Stemme, ja ved selve Skikkelsen. Hans Andersen Ture var stor og bredskuldret. Den korte Frakke sad fast over Brystet. Hans graasprængte Fuldskæg dannede Rammen om et Ansigt med sjælden udpræget energiske Træk. De buskede Bryn tydede paa Villie.

„Vi er atter samlet, Folkens, som saa tit tilforn for efter endt Arbejde at tale om Resultatet. I vor gode Sags Navn vil jeg takke hver især for hans Gerning i disse Uger. Vi har igen haft Lejlighed til at vise Verden, at vi er levedygtige som Danske. For vi ældre, der har oplevet saa mangen Valgdag, er det en Glæde at se, at vor Ungdom holder sig til os, at den ikke har svigtet vort Sprog og de Idealer, som vi i vor Ungdom har kæmpet for. De unge bærer Fremtiden. De har med Dygtighed taget deres Arv i Eje. Vi vil derfor bringe de unge Mænd vor Tak for deres Arbejde. Naar om kort eller længere Tid vi gamle er gaaet bort, staar det til dem alene at holde denne Arv i Ære. Vi vil tømme vort Glas i det Haab, at vor Ungdom maa opdrage næste Slægtled i samme Tro, Haab og Kærlighed til, at Danskhedens Sag paa Slesvigs Jord er retfærdig, saa den maa være rede til at vove en Dyst for den i Ord og Gerning, naar det skal være saa, men altid paa Lovens Grund.“

Da Skaalen var drukken, sang man Plougs lille Sang: Staa fast, du lille Flok, staa fast!

Og nu gik det Slag i Slag med Taler og Sange, som det stod i Dagbladenes Beretninger fra Valgmøderne.

Intet Steds i danske Egne staar Folkets bedste Sange fra ældre og nyere Tid saadan i Hævd og Ære som Syd for Kongeaaen. Danskhedens Bevarelse skyldes ikke mindst dansk Digtkunst. Den har været et Værn i Kampen mod den fremmede Kultur, et Værge, der ikke lod sig besejre, fordi der gennem disse Ord og Toner gik en Klang af Malm, som en Røst fra Fortidens Stordaad, der manede til Udholdenhed, og som styrkede Stemningen og øgede Villien. Samtidig med de enkelte Landsdeles Nationaldragter er den gamle Form for Selskabelighed svunden. Naar Ungdommen nu kommer sammen, synger den. Og Samtalens Emne er Dagens vigtigste Spørgsmaal. Saaledes har en Menneskealders Kampaar ogsaa i denne Henseende sat sit Præg paa Folkeslagets Levesæt.

De unge Piger kom ind og tog Del i Sangen. Det var de samme Melodier, som de nynnede, naar de nogle Dage senere ved Midsommer samledes til Dans nede i Hjortfangskoven og til Fest i det grønne.

Et Par af de unge slog til Lyd for at tolke deres Tak for, hvad de havde lært i de gamles Skole. Ordene kom vel mangen Gang noget bagvendte, da de førtes frem i den Usikkerhedsfølelse, der præger den første Fremtræden. Men de fandt Bifald og gav mere Sikkerhed næste Gang.

Fester Hissel var der ogsaa. Han havde i

lang Tid siddet som i Eftertanke og ladet sin højre Haand glide ned gennem det lange hvide Skæg. Saa rejste han sig.

„Det er godt med Skaaler og Sange,“ sagde han. „Liv og Lune gør Arbejdet lettere. Men vi maa ikke i et lystigt Samvær som i Aften glemme, at Alvoren, den tunge Alvor, er der endnu. Det Slag, vi i Dag har slaaet, skal slaas atter og atter. Jeg ved som gammel Sømand, at har man end i Dag klaret den ene Brænding, kan Skuden i Morgen splintres i en ny, selv om den end er tømret nok saa stærkt. Hvad der kræves, er et vaagent Øje og en sikker Haand, et aabent Blik for alle Farer og en barket Næve om Rorpinden. Kampen gælder ikke blot denne Dag hvert femte Aar, naar vi stævnes til Rigsdagsvalg, men det daglige Arbejde i Hus og Hjem, i Sogn og Kommune.“

Her afbrødes Taleren ved, at Døren gik, og Pastor Frees traadte ind. Han blev staaende roligt længst nede ved Indgangen for ikke at forstyrre, men opdagede straks, at der stod som et Spørgsmaalstegn malet paa de fleste Ansigter.

„No har æ Katten spille mæ nok a' 'et, de' er jo æ Præst!“ sagde Søren Hjulmand. Han mente, at ingen kunde høre det, men regnede ikke med den Stilhed, der herskede i Stuen, og som gav Anledning til, at hans Bemærkning blev opfanget af alle de tilstedeværende.

Hans Andersen Ture rejste sig fra Bordet og bød Præsten Velkommen. Ellen førte ham hen til en Plads i Nærheden af Taleren.

Kaptajn Hissel fortsatte uden noget som helst Tegn paa, at Tankegangen var bleven afbrudt:

„Jeg siger, at vi mere end hidtil bør tage fat i Sogn og Kommune, drage de unge frem og lære dem, at Kampen staar om hvert Hjem, hver Gaard og hver Hytte. Den fremmede Kultur kommer som en Stormflod, der vil ødelægge vort Aandsliv. Den har hærget en Del, men endnu er der meget tilbage at bevare. Med hvert Sind, der sløves, hver Haand, der ikke øves i at skrive Dansk, hver Tunge, der ikke lærer at tale vort Modersmaal, mister vort Folk en Sjæl. Og vi har ikke Raad til at tabe nogen. Vi vil ikke træde nogen Mands Ret for nær, ikke krænke noget som helst Folks Udvikling, men vi vil ogsaa have vor egen naturlige Udfoldelse. Skaal, jeg drikker paa, at Kampens Alvor maa gaa op for alle.“

Ellen Ture stemte i med Sangen: Paa Søen, naar den skummer vred.

Alle saa hen til Præsten. Hvorledes vilde han stille sig? Det fik man snart at se. Henrik Frees rejste sig med de andre og tømte det Glas, Ellen havde sat hen foran ham. Han blev staaende og bad om Lov til at sige et Par Ord:

„Jeg kommer som selvbuden Gæst. De havde ikke ventet mig. Det er maaske et Særsyn, at en Statspræst deltager i et saadant Gilde. Jeg skal ogsaa villigt indrømme, at jeg ikke er gaaet hjemme fra med det Forsæt at havne her i Aften. Men jeg syntes, det var saa tomt hjemme i min Præstegaard. Jeg vidste, at Vælgerne efter Partier var samlet i disse Timer, Embedsmændene i Strand-

sted Gæstgivergaard, Arbejderne fra Bøgholm nede i Skrædderkroen ved Bakken, de alvorlige Danske her. Saa opstod der i mig det Spørgsmaal: Hvor hører du hen? I Embedsmændenes Kreds maaske? Nej, thi jeg har ikke stemt paa deres Kandidat."

„Bravo! Bravo!" lød det med et Par Stemmer.

Præsten fortsatte: „Jeg beder Dem om ikke at afbryde mig. Skulde jeg gaa til Arbejderne? Jeg kender deres Kaar. De er tit usle. Jeg kender deres Bestræbelser. De er mangen Gang berettiget. Men jeg har ikke kunnet stemme med dem, fordi en anden Stemme havde første Krav paa mig. Det var min Faders. I hans Gaard, i mit Hjem, samledes i mine Barndomsaar Egnens Mænd efter hvert Valg som her i Aften. Jeg har som Dreng siddet blandt dem, hørt deres Taler og sunget deres Sange. Og som min Fader vilde have stemt, saaledes har jeg stemt i Dag. Ikke fordi man blindt skal følge de gamles Skik, ikke fordi det er til Gavn for sig selv — lige saa lidt som denne Bekendelse, som jeg ikke kan tie med, vil gavne mig — men fordi det er Hjertets og Folkets Stemme. Derfor har jeg maattet stemme med Dem."

Der blev et Øjebliks Tavshed.

Saa stod Kaptajn Hissel op. Der laa Alvor over hans Træk. Han rakte Præsten sin Haand.

„Maa jeg ved denne Lejlighed sige Dem en Ting, Hr. Pastor, som De ikke ved. Da vi den 9. Maj 1864 sloges med Østerrigerne ved Helgoland, stod der om Bord paa „Niels Juel" en Kam-

merat ved min Side, som jeg aldrig glemmer. Ingen Sinde har jeg set mere Mod, mere Foragt for Faren end hos ham. Ingen forstod bedre end han, at det gjaldt denne Dag at redde gamle Danmarks Ære, som det hedder i den Sang, vi nys har sunget. Denne Mand var Deres Fader, en brav Kammerat; han blev min Ven i hine Timer. Saa skiltes vore Veje; jeg har først langt senere erfaret, at De er hans Søn. Som saadan har De gjort Deres Pligt. Det vilde han ogsaa have krævet af Dem, hvis han endnu havde levet."

Dermed var den Tavshed, som Præstens Komme havde foraarsaget, brudt. Man fortsatte endnu en Tid lang i god Stemning. Men efter at Mændene havde forladt Turegaarden, drøftede de paa Hjemvejen denne sælsomme Tildragelse. Hvad vilde det føre til? Det vilde rygtes ud over Sognet. Det kunde ikke skjules for Øvrigheden. Var det ogsaa klogt handlet af Præsten? Burde han ikke have dulgt sit Sindelag? Hans Stilling var jo i Forvejen vanskelig.

Henrik Frees tænkte maaske mindst af alt over disse Spørgsmaal. Han havde fulgt sin Villies Indskydelse og var glad over det. Han følte, at han kun kunde naa til Tilfredshed med sig selv, naar han var i Overensstemmelse med sine Fædres Livssyn og den Kultur, han havde modtaget fra dem. Da han som en af de sidste havde taget Afsked med Ellen Ture, mødte han paa Bakken lidt neden for Gaarden Gendarmen.

Otte Dage senere fik Pastor Frees gennem

Kredsskoleinspektøren den Meddelelse fra Regeringen, at han var afsat som Lokalskoleinspektør.

XXII.

Provst Kulmbachs Køretøj holdt uden for Strandsted Præstegaard. Hestene stampede i Stenbroen af Utaalmodighed, og Kusken kiggede nysgerrigt ind ad de gamle Vinduer i Haab om, at der skulde vise sig et rødmusset Kokkepigeansigt derinde fra. For Præsternes Kokkepiger var nu en Gang Claus Kusks Specialitet. Hans Gerning førte det saa at sige med sig. Det var Følgen af, at han med sin gejstlige Herre kørte fra Præstegaard til Præstegaard. Men Claus's Spejden var forgæves, og han begyndte at kede sig og gabe paa Bukken.

Imens stod hans myndige Herre inde i Henrik Frees's Studereværelse og talte til Præsten:

„Jeg mener det ikke ilde med Dem, Pastor Frees. Det har jeg sagt Dem før; men netop derfor bør De søge et andet Kald.“

„Af hvilken Grund, Hr. Provst?“

„Jeg mente at have talt tydeligt nok.“

„Jeg maa dog bede Dem tale endnu tydeligere.“

„Strandsted Sogn er ikke den rette Jordbund for Dem, Hr. Pastor.“

„Provsten mener, at jeg ikke magter mine Opgaver.“

„De har taget fejl paa dem.“

„Maaske, men det kan jo rettes. Jeg vil gerne indrømme, at jeg kom hertil med et Syn paa Folk og Forhold, der i mange Henseender var urigtigt. Men det har jeg maattet bøde for.“

„Det er rigtigt, Pastor Frees; men vi har ikke Raad til at lade de unge Præster eksperimentere med de anbetroede Sjæle. Deres Kald er mere alvorligt.“

„Jeg har ogsaa opfattet det meget alvorligt.“

„Det har De vel nok paa Deres Maade, men jeg maa tale rent ud. De er noget af en Fantast. Stemninger og Indskydelser løber af med Dem. De maa derfor ind under mere rolige Forhold end dem, der hersker her i Sognet.“

„Og hvor mener Provsten da, jeg burde søge hen?“

„Til Holsten, Hr. Pastor. Et af de ny Sogne Syd for Hamborg er vakant. Konsistoriet har Kaldelsesret. De vil der have Lejlighed til at tilfredsstille Deres Interesse for Storbyens Brydninger.“

„Denne Interesse er imidlertid traadt i Baggrunden, Hr. Provst.“

„Saa er den vegen for en anden, Pastor Frees.“

„Provsten vil maaske behage at udtale sig tydeligere.“

„De staar i et meget intimt Forhold til flere af de mest fanatiske danske Familier i Sognet. Det ved Konsistoriet.“

„Gennem Provsten?“

„Det var min Pligt at indberette det.“

„Disse Familier hører imidlertid med til min Menighed.“

„De fremmer Frimenighedsbevægelsen.“

„Det kan jeg ikke hindre.“

„De sammenblander Politik og Religion, Pastor Frees.“

„Det kommer an paa, hvad man forstaar ved Politik, Hr. Provst.“

„Det sidste Maal for deres Politik er Fraskillelse fra Preussen. Og til den Slags Folk kan Statskirkens Tjenere ikke staa i noget intimt Forhold.“

„Det ændrer altsammen intet ved den Kendsgerning, Hr. Provst, at disse Familier sidder inde med den største aandelige Interesse, at de har Indflydelse, og at det vilde være forfejlet at gaa uden om dem.“

„Konsistoriet kan ikke taale, at Statspræsten lefler med en sekterisk frikirkelig Bevægelse.“

„Jeg opgiver til Trods derfor ikke, hvad jeg engang har erkendt for rigtigt.“

„Nej, deres Stædighed er Deres Fordærvelse, Pastor Frees. De vil ikke lade Dem vejlede. Imidlertid vil Konsistoriet ikke taale, at De bliver et Aar længere i Strandsted. Embedets Interesse kræver, at De forflyttes, og det maa kaldes meget imødekommende af Konsistoriet, at det overlader det til Dem selv at søge et andet Kald. Det vil ikke blive daarligere end dette.“

„Men det skal ligge i Holsten?“

„Eller Sydslesvig, naar De endelig ønsker det. De maa bort fra Nordslesvig."

„Og jeg har netop sat mig for, at jeg vil blive i Nordslesvig for Livstid."

„Hvorfor?"

„Fordi jeg elsker Nordslesvig og dets Folk."

„Ved De ogsaa, at det rummer en stor Fare for Dem, Pastor Frees?"

„Hvilken, Hr. Provst?"

„Den Fare, at De gør den ophidsede Befolknings Bestræbelser til Deres."

„I hvilken Retning?"

„I Retning af Politik. Vi har haft nok af politiske Præster her til Lands."

„Jeg er Provsten meget taknemmelig, fordi De endelig taler saa tydeligt, og mit Svar skal heller ikke kunne misforstaas: Jeg bliver i det Kald, hvor jeg nu engang er."

„Og De vil roligt se paa, at den danske Indre Mission, den grundtvigske Frimenighedsbevægelse og socialistiske Tendenser breder sig i Sognet?"

„Jeg hverken formaar eller har Villie til at hemme dem, anser det heller ikke for min Opgave."

„Til Trods for, at alle tre Retninger gaar paa Rov blandt Statskirkens Tilhængere."

„Hvis dette er Tilfældet, Hr. Provst, skyldes det selve Statskirken."

„De vil altsaa ikke søge noget andet Embede, Hr. Pastor."

„Nej, Hr. Provst."

„Og det er Deres sidste Ord?"

„Det allersidste.“

„Jeg giver Dem fire Uger til Overvejelse.“

„Behøves aldeles ikke.“

„De foretrækker en ny Disciplinærundersøgelse?“

„Den har jeg ikke noget imod.“

„De vil ane, at Konsistoriet ikke er uvidende om, hvilken Kandidat De ved sidste Rigsdagsvalg har givet Deres Stemme.“

„Det tror jeg nok, thi det har jeg ikke selv lagt Skjul paa.“

„De er meget aabenhjertig, unge Mand. Maaske De heller ikke har noget imod at meddele, hvorledes De vil stille Dem over for det danske Sprogandragende, som vi nu desværre atter faar sat paa Dagsordenen paa Provstisynoden i næste Maaned.“

„Ikke det mindste, Hr. Provst Kulmbach. Det vil jeg støtte, hvis det kan interessere Dem at erfare det paa Forhaand.“

„Det tænkte jeg nok. Jeg har altsaa Deres sidste Ord, Pastor Frees?“

„Det har De, Hr. Provst.“

„Jeg beklager det oprigtigt. Jeg har hidtil holdt min Haand over Dem, fordi jeg antager, der er Evner i Dem, som vilde kunne anvendes i en bedre Sags Tjeneste.“

„Den bedste Sag er en velsignelsesrig aandelig Udvikling, Hr. Provst.“

„Men denne Udvikling har De misforstaaet. Oprigtigt talt, det gør mig ondt for Dem.“

Provsten rakte Henrik Frees Haanden til Af-

sked. Præsten bukkede og fulgte sin Gæst til Vognen.

Provst Kulmbach kørte bort med Sorg i Sind. Han ænsede ikke den lille, fedtede Høker Mogens Rasmussen, der stod uden for sin Dør og smilede og hilste. Provsten havde før sit Besøg i Præstegaarden været inde hos ham for at indhente Oplysninger. Rygtet vilde vide, at Høkeren i det sidste Aars Tid jævnligt havde haft travlt med at sende Indberetninger til Konsistoriet. Som Kirkeældste sad han jo inde med en berettiget Interesse over for Sognets kirkelige Forhold. Somme af hans Medmennesker paastod ganske vist, at hans forøgede Deltagelse for Præstens Færd i første Linie skyldtes Forbrugsforeningen, som rigtignok efter Branden var gleden ud af Pastor Frees's Ledelse, men som kun kom til at gaa i bedre Gænge, da den nu blev forestaaet af en ung Købmand, som Bønderne havde antaget til at styre Forretningen.

„Verden bliver saa underlig nu til Dags,“ sukkede den gamle Mand, naar fra Tid til anden en af hans gamle Kunder, som endnu var bleven ham tro, saa ind til ham. „Og det er sandt for Dyden al den Politik og moderne Kristendom Skyld i, sandt for Dyden er den saa. Hvor levede vi ikke fredeligt i tidligere Tider, da gamle Pastor Boesen endnu var i Live. Ja, han var jo en Stakkel paa Stolen, det var han. Men han købte saamænd al sin Rom hos mig. Aa ja, det var jo nu engang hans Svaghed. Vi har jo alle vore Fejl. Da kendte man ikke noget til Politik

og Grundtvigianerne. Den Gang havde vi endnu vor gamle Kirke der ovre. Og hvor kunde det ikke være hyggeligt om Søndagen, naar Pastor Boesen med sine hvide Haar skred over mod Kirken. Naa ja, en anden fik jo kun faasind Lejlighed til at komme der over. For saa var der altid saa meget at gøre i Butikken. Saa kom Folk inden Kirketid og bestilte Kaffe og Sukker og Brændevin og Mel, og hvad der ellers hører med til det daglige Livs Nødtørft, som det hedder i Balles Lærebog, eller hvor det nu er, det staar skrevet. Og saa var der altid nok at veje af, at maale og pakke ind, mens Folk var i Kirke, Men nu har vi faaet Søndagshvilen, har vi. Det er heller ikke andet end Politik, er det. Kirken er brændt, Pastor Boesen er død. Der kommer ingen Folk i Butikken, sandt for Dyden gør der ej. Og saa er man endda oven i Købet Kirkeværge, hvad! Priserne synker. Der er ingen Profit og ingen, der vil købe. Folk laver Brugsforeninger og bygger Frimenighedskirker, og Ugudeligheden stiger ogsaa.“ Mogens Rasmussen kunde blive helt æddderspændt over sine egne Tanker. Men dē faa Kunder, der endnu holdt til hos ham, kendte hans Tale og brød sig ikke om den. De vidste, at Mogens Rasmussen havde sit paa det tørre.

Provst Kulmbach tænkte ogsaa paa Pastor Boesens Dage, da han kørte hen ad Vejen fra Præstegaarden.

Hvor havde Strandsted Sogn ikke forandret sig i de faa Aar. Embedsbyrden begyndte at blive

trykkende. Endnu et Par unge Præster af Pastor Frees's Slags, og det vilde volde Vanskeligheder at holde Tøjlerne som tidligere.

Vejen førte forbi Kirkegaarden, hvor man var i Færd med at rejse den ny Kirke. Oppe fra Bavnebakken knejste den næsten fuldførte Frimenighedskirke med sit lille smukke Taarn. Og Indre Mission tænkte ogsaa paa at bygge Forsamlingshus. Dertil kom Tilvæksten af socialistiske Stemmer ved sidste Rigsdagsvalg. Et Par unge Knægte paa Bøgholm levede i hedensk Ægteskab uden kirkelig Vielse. Deres Børn vilde ikke blive døbt. Nadvergæsternes Antal tog af. Den gamle Provst syntes selv, at han havde mistet noget af sin fordums Myndighed. Hvorfra hidrørte alle disse splittende Tendenser? — Provsten grublede over det, som han saa tit havde tænkt paa dette Emne. Det er Tidsaandens Ugudelighed, sagde de ortodokse Præster. Ja, Tidsaanden var det. Først og fremmest Politikken i dens mangfoldige Skikkelser. Provstens Tankerække endte omtrent paa samme Sted som Mogens Rasmussens. Han følte, at Alderdommen gjorde sig gældende. Det vilde maaske være det klogeste at trække sig tilbage i Tide og læsse Byrden paa yngre Skuldre. Ansvaret blev tyngende, det følte han i Dag for første Gang.

XXIII

Der vilde endnu være meget at fortælle om den unge Præst i Strandsted, som ikke staar optegnet i denne Bog.

Menneskenaturen udvikler sig paa Grundlag af Anlæg og Villie. Begge disse Faktorer medførte for Henrik Frees utallige Brydninger, Sjælekampe og tunge Tanker. Han var ikke altid saa villiestærk som hin Dag, da han stod over for Provsten og bød Avtoriteterne Trods. Til Tider kom Modløsheden over ham, helt ubevidst, uden at han kunde eftervise Aarsagen, og stundom var han igen den stærke, unge Mand, der kunde udfordre Alverdens Modstand, saa sejrsbevidst følte han sig.

Der ligger i enhver ung Sjæl en Livsspire, der udfolder sig og bærer Frugt i den modne Mands Gerning og Kald. Denne Spire kan dræbes, og da bliver Mennesket et Rør, der svajer hid og did for Vinden, et villieløst Redskab for den, der leder hans Vej. Men faar Spiren Lov til at vokse, vil den bestemme Mandens Gerning og præge hans Virksomhed. Det var denne Livsspire, som arbejdede sig frem i Pastor Frees under Kampaarene. Den var som et ubetydeligt Frø nedlagt ved den Tone, der raadede i hans Hjem. I mange Aar savnede den frisk Luft og var som død. Men nu, da den fuldvoksne Mand stod i sit Kald, sugede den paa ny Næring af den Jord og de Omgivelser, hvor Skæbnen vilde, at

han skulde virke. Og nu kunde ingen Magt paa Jorden mere tage Kraften af den.

Helt anderledes er det med en ung Kvindenatur. Hun er udsat for lignende Brydninger, men de foregaar i Stilhed. Den store Verden mærker ikke meget til, at de finder Sted. Hun higer tidligt bort fra Hjemmets Arne, ud mod en ukendt Verden. Denne Trang er en Naturlov, der giver sig Udslag paa forskellig Maade. Hurtigt lærer den unge Kvinde at se sig om blandt de jævnaldrende Ynglinge. Hendes Hu staar til dem. Men Verdens Love .vil, at hun skal hige i Dølgsmaal for at være ægte kvindelig i sin Færd. Hun kan ikke kaste sig ud i Livets Brydninger som Manden. Hun maa sidde hjemme og vente, indtil den rette kommer, den vilde, villiestærke Menneskesøn, tit langt borte fra, som skal bryde ind gennem hendes Slot af Tanker og Drømme, vække Tornerosen af Dvale, føre hende ind til selve det virkelige Liv og lede hendes Attraa paa den ved Naturen forudbestemte Vej, saa hun bliver Moder for en ny Generation. Da træder hun ind som Led i Menneskeslægten og opfylder sin Bestemmelse.

Saaledes var det ogsaa med de to Menneskebørn Henrik Frees og Ellen Ture. Tilfældet havde ført dem sammen. Men første Gang, de rigtig saa hinanden ind i Øjnene, da deres Blikke mødtes, grebes de af en sælsom Følelse. Den var Aarsag til, at de søgte hinandens Selskab, og at de dog tit havde vanskeligt ved at finde Ord

naar de traf sammen. Tankerne mødtes, og Ordene var overflødige.

De var begge, hver paa sin Vis, stærke Naturer. Begge kæmpede de deres Kampe i Brydningsaarene. Det var om disse Ting, de bedst kunde tale sammen. Ordene strømmede fra hans Læber, naar Talen faldt paa den vanskelige Præstegerning og Modstanden i Sognet. Hun kunde betro sig til ham paa ensomme Spadseregange nede ved Fjorden, naar Emnet gjaldt Fremtiden. Hvad har en ung Pige for anden Fremtid end den at finde sin Kongesøn, Genstanden for sine Drømme. Men naar de færdedes sammen her nede ved Stranden bag Kæmpehøjen, kunde det hænde, at Ellen Ture pludselig ledte Talen hen paa en Plan om at rejse, rejse langt bort, til Spanien og andre af Sydens Lande eller om at blive Sygeplejerske for at vie sit Liv til de syge og fattige. Der er Længsel og Resignation i denne Tale. Den er et Udslag af Utilfredsheden med den ørkesløse Tilværelse, der staar i Modstrid til hin Lov, der vil anvise Kvinden sin naturlige Livsgerning i Samfundet.

Saa var det en Aften i Begyndelsen af Juli Maaned, at de to unge atter gik sammen nede ved Sundet. Sommeraftenens Harmoni laa over Landskabet, men de talte ikke om den. De sad tavse ved hinandens Side, og deres Tanker mødtes og gik samme Vej.

Da var det, at Henrik Frees pludselig slog sine Arme om den unge Pige. Han havde ikke tænkt Tanken til Ende, kun været sig halvt be-

vidst, hvad han gjorde, da han atter kom til Besindelse, og deres Læber mødtes. Atter var det samme Naturlov, der havde ført to Menneskebørn i hinandens Arme, uden at Villien havde været den ledende Kraft som ved Livets øvrige Handlinger. Det varede en Stund, før de kunde tale sammen. Kun usammenhængende Ord lød ud i den stille Sommeraften, Ord, som ikke skal høres af Trediemand, fordi Vidners Nærværelse er som en Krænkelse af Helligdommen, som Helligbrøde, som Indbrud i en Følelsesverden, der kun er til for to, Manden og Kvinden. Men saa fik igen alle de Tanker Lyd, der havde syslet i deres Sjæle i lange Tider. Tavsheden var brudt. Hvad de havde gaaet og baaret paa omtrent siden første Gang, de saa hinanden, fandt Udtryk. Der var to lykkelige Mennesker mere i Verden. Hvor smaalige forekom dem ikke alle Genvordigheder. Hvor let vilde det ikke være at leve Livet! Kongesønnen havde vundet Prisen, fundet Prinsessen og vakt Tornerose af Dvale. Det var det gamle Eventyr, der oplevedes paa ny.

„Og nu bliver du Bonde, Henrik, som dine Fædre, og saa bliver du dig selv,“ hviskede Ellen.

„Og Præst i Bavnebakkens ny Kirke“, svarede Henrik Frees halvt i Spøg. „Præst og Bonde som i ældgamle Dage, nej, det kan jeg ikke love. Lad det, som er sket i Aften, endnu blive vor Hemmelighed en kort Tid, saa finder Løsningen sig nok af sig selv.“

Ellen Ture havde intet at indvende.

„Og ikke sandt, nu rejser du hverken til Spanien eller Argentina, nu bliver du her.“

„Ja, nu bliver jeg her,“ lød Svaret. „Jeg vilde nok alligevel have fortrudt Rejsen; thi al Verdens Herlighed kan dog ikke staa Maal med ens egen Hjemstavn.“

Vinden puslede i Lyngbuskene paa Kæmpehøjen. Maanen stod op over de danske Øer. Overliggeren paa Højens Stensætning tog sig kæmpestor ud i det blege Skær, der faldt hen over den. Nede fra Vigen blinkede nogle smaa Lys op imod dem. Det var Fiskerne, der saa sent puslede med deres Vaad.

De gik sammen op mod Turegaarden og havde meget at tale om. Aldrig var Turegaardens Hegn og Hækker, Bakker og Banker forekommet dem saa dejlige. Og Bækken i Dalen rislede gennem Blomstertæppet. Det var den eneste Lyd, der afbrød Stilheden i den lyse Nat.

XXIV

Tildragelserne paa Provstiets Synodemøde drøftedes som en Handling, der er foregaaet bag et Teaters Kulisser. Det store Publikum havde ikke set de agerende optræde, ikke hørt deres Ord og ikke været Vidne til de haarde Sammenstød. Men de stod alligevel som Brydningsfaktorer i den store nationale Kamp under Diskus-

sion over hele Landsdelen. Aviserne bragte Bud om de enkelte Præsters og Lægmænds Udtalelser. De føjede Bemærkninger til og fremsatte Anskuelser, der var forskellige, efter som det Sprog, paa hvilket de udgik, nu var dansk eller tysk.

Man kalder Kampen for Sprogets Bevarelse en Livssag. Betegnelsen er rigtig. Thi i Sproget ligger Betingelsen for Danskhedens Fremtid Syd for Kongeaaen. De tyske Præster saa med Misfornøjelse Aar efter Aar dette Spørgsmaal paa ny dukke op blandt Provstisynodens Forhandlinger. Ingen af dem interesserede sig synderligt for en levende Danskhed. De saa deri Spiren til den politiske Bevægelse og tillige en Rod til noget ondt, til Ufred og Ufordragelighed, en Aarsag til mange Vanskeligheder i Sognet. Nogle faa Præster, der var fremgaaet af nordslesvigsk Bondeæt, elskede deres Modersmaal og dansk Skik og Færd; men det var for største Delen stille, indadvendte Mænd, som ikke ejede Evne til at give deres Overbevisning Vægt i offentlig Udtalelse. De resignerede. Lægmændene talte fyndige Ord. Deres Styrke laa i Gentagelsen af Kravet fra Aar til Aar som et Vidnesbyrd om, at det bundede dybt i Folkets brede Lag. Sjælden hævede sig en Røst, der var i Stand til at tale Befolkningens Sag saaledes, at den vakte større Opsigt.

Til disse enkelte Tilfælde hørte Pastor Frees's Optræden paa Synodemødet. Den unge Præst talte med Overbevisningens hele Kraft og sin Alders og sit Naturels Fyrighed for Indførelse af de danske Sprogtimer i Folkeskolen. Opad til var

der ingen Villie til at fremme dette Krav, som den nordslesvigske Befolkning saa tit havde fremsat. Man frakendte det ikke en vis ideel Berettigelse. Men det passede ikke ind i det System, der vilde lade Danskheden gaa en stille Død i Møde. Systemets Maal var at bringe Udviklingen over det døde Punkt, selv om der i Brydningens Øjeblik gik en Del af Folkekraften til Spilde. Det danske Sprog skulde have Lov til endnu gennem et Par Generationer at leve som et Folkemaal; men det gjaldt at tage Magten fra det som Kulturfaktor. Thi som saadan virkede det hemmende paa Statsmaskineriets Funktion.

Henrik Frees rettede de skarpeste Angreb paa dette System. Utallige Evner lagdes øde. Mangfoldige Sjæleliv blev forkludrede og hemmede i deres Udvikling. Som Præst følte han det som en Pligt at tale Folkets Sag. Han henviste til Modersmaalets Betydning for Slægtens aandelige og materielle Trivsel og til Faren ved dets systematiske Udryddelse. Han blev hidsigere i sine Udfald, jo længere han talte. Ordene kom ikke mere som Udslag af en klog Overvejelse, men saaledes, som Kampens Hede og Overbevisningen avler dem i Øjeblikket.

Den gamle Provst Kulmbach sad tavs ved sit Bord og trak paa Skuldrene. Nogle yngre Præster søgte at tage til Genmæle, men blev straks slaaet af Marken af Henrik Frees. Lægmændene støttede ham.

Og faa Dage efter Ordskiftet paa Provstisynoden var Navnet paa den unge Præst i Strandsted

kendt over hele Landet. Hans Dristighed fandt Bifald i alle danske Kredse, mens den hos Tyskerne blev Genstand for stor Forargelse. Konsistoriet burde afskedige ham, syntes Den tyske Forenings Mænd. Deres Blade angreb ham i haarde Ord. Det er en bekendt Sag, at en dristig Mands Tale kan vække Genlyd i vide Kredse. Dette Emne skulde have været skrinlagt med den Generation, der nu stundede mod Graven. At der blandt den unge Slægt, selv inden for Præstestanden, kunde hæve sig en saadan Røst, tydedes som et Tegn paa, at Regeringens Tøjler ikke var strammet tilstrækkeligt. Hvad vilde Følgen blive? Burde en ung Præst i Grunden have Lov til at føre et saadant Sprog uden at faa Svar paa Tiltale?

Henrik Frees tænkte selv ikke saa meget over den Bølge af Harme, han havde fremkaldt. Han havde handlet, som en Stemme i hans Indre bød. Han følte det som en Tilfredsstillelse, at der engang var kommet en Lejlighed til over for Offentligheden at fremsætte de Tanker, der bevægede ham, efter at de længe havde slumret i hans Indre.

Hans unge Elskov optog ham desuden fuldstændig. Ellen Ture billigede hans Handlemaade. Det vidste han, skønt de ikke havde talt om det. Og samtidig steg han i Agtelse hos Sogneboerne, baade hos Danske og Tyske. Det var den gamle Erfaring, at fri Mands frejdige Ord altid finder Ørenlyd og ved Siden af at vække Opsigt faar ham til at stige i Folks Omdømme, fordi man føler, at man her staar over for en Personlighed,

der bærer Kræfter i sig, som ikke udfolder sig under den daglige Tilværelse, og som kun faa er i Stand til at bruge paa rette Sted. Naar en Mand kaster hele sin Personlighed ind i Kampen for en Sag, vil han ogsaa vokse udad til.

XXV

I de Dage fik Gaardejer Hans Andersen Ture Stævning til at møde hos Amtsforstanderen. Dette Embede varetoges af Ejeren paa Bøgholm, Hr. Peters. Godsejeren, en Reserveløjtnantstype, var en yngre Mand i Begyndelsen af Trediverne. Kun ved særlige Anledninger forhandlede Amtsforstanderen selv med Befolkningen. Et saadant Tilfælde forelaa, da Hans Andersen Ture gav Møde.

Peters og Ture var Sognets største Jorddrotter. Deres Marker grænsede ind til hinanden. Men forøvrigt bestod der intet Samkvem mellem Bøgholm og Turegaarden. Det laa i, at deres Ejere hver for sig repræsenterede en Race og en Aandsretning.

Godsejer Peters var den preussiske Embedsmand, opfyldt af Agrarbevægelsens Tankegang, fra Ungdommen vant til at følge Overklassens Levemaade. Hans Syn paa Bonden og Arbejderstanden prægedes af de Anskuelser, der raadede i de østelbiske Landsdele, hvor han som ung Mand havde lært Landbruget. Han raadede ikke over

større Indflydelse, da kun faa søgte hans Raad, og færre fulgte hans Vejledning. Ingen gik i hans Spor. Ved hans Stilling som Herremand og Politimester dannede der sig helt selvfølgelig en en Kløft mellem ham og den Befolkning, han levede iblandt.

Hans Andersen Ture derimod var den selvstændige Bondestands ypperligste Repræsentant paa Egnen, sej og stærk af Villie og stolt i Bevidstheden om at sidde som fri Mand paa egen Jord. Hans Aandsliv havde udviklet sig gennem Landsdelens nationale Kampe. Han havde faaet en Førers Stilling, der bundede i hans retskafne Karakter, hans usvigelige Hæderlighed og Sindets Ligevægt.

Han havde skrantet en Tid lang. Det var en Hjertefejl, sagde hans gamle Ven Dr. Gregersen. Som Alderen begyndte at gøre sig gældende, kom der smaa Skrøbeligheder. Men endnu holdt han sig tilsyneladende rank og rask. Derfor vilde han ogsaa selv give Møde hos Amtsforstanderen. Man kunde aldrig vide, hvad der var i Vente.

Godsejer Peters sad i Lænestolen paa sit Embedskontor. Et stort Godtkøbsbillede af Kejseren dækkede Pillen mellem Vinduerne, der vendte mod Syd. Paa de andre tre Vægge hang der mellem Bogreoler brogede Olietryk af Bismarck, Moltke og gamle Kejser Vilhelm.

Det var midt paa Formiddagen, og Sommersolen laa over hele Værelset.

Hans Andersen Ture hilste høfligt, men kort paa Amtsforstanderen. Denne svarede paa samme

Maade. I deres Hilsen laa udtrykt hele den Afstand, som var til Stede mellem de to Mænd.

„Værsgod at tage Plads, Hr. Ture!“ sagde Amtsforstanderen paa Tysk.

„Tak, det varer vel ikke ret længe?“

„Nej, Sagen er hurtig ordnet for mit Vedkommende. Jeg skal paa Landraadens Vegne meddele Dem, at De i Løbet af fjorten Dage bør indsende Ansøgning om Bosættelsestilladelse.“

Hr. Peters talte sagte og forretningsmæssigt. Han saa ikke op paa den, hans Ord var henvendt til, men vedblev at stirre ned paa et Dokument, som han havde liggende foran sig, og som rimeligvis var Landraadens Skrivelse.

Hans Andersen Ture forandrede ikke en Mine.

Der opstod et Øjebliks Tavshed.

Saa sagde Bonden: „Kender Amtsforstanderen maaske Grunden til, at Landraaden stiller dette Krav?“

„De er Optant, Hr. Ture. De skal i sin Tid have ladet Dem overskrive til Danmark.“

„Saa, det er jeg!“

„Ja, jeg har gjort min Pligt, Hr. Ture. Vil De maaske udtale, om De agter at efterkomme Opfordringen?“

„Hvis ikke — —?“

„Jeg har ingen Myndighed til at træffe nogen Bestemmelse.“

„De har heller ingen Ordre for det Tilfælde, at jeg skulde nægte at — —“

„Nej, Hr. Ture.“

„Og det var alt, Hr. Amtsforstander?“

„Ja, andet var der ikke."

„Adjø!"

„Adjø!"

Den gamle Bonde forlod den indvandrede Embedsmands Kontor og gik op over Marken. En sælsom Følelse greb ham. Optant? Med andre Ord: hjemløs! Hjemløs paa egen Gaard og Grund. Han skulde altsaa spørge om Lov til fremdeles at bo og bygge paa den. Maaske de fremmede Embedsmænd halvt som en Naadesag vilde give ham Tilladelsen. En Naadegave af disse fremmede! En Naadegave for at faa Lov til endnu at henleve de sidste faa Aar af sit Liv paa sin Fædrenejord som en i borgerlig Forstand død Mand, til at føre en stille Tilværelse der oppe i de gamle Stuer for endelig som hjemløst Menneske at finde en Grav paa Strandsted Kirkegaard!

Han blev helt forunderlig til Mode. Hovedbegivenhederne i hans Liv oprullede sig i tydelig prægede Billeder for hans Indre: Ungdommen her ved Fjorden og Sundet, Guldgraverlivet i Avstralien, Hjemkomsten og Faderens Død, Gaardens Overdragelse til ham, Krigen, hans Giftermaal, fyrretyve Aars Arbejde paa denne Jord i Sognets Tjeneste. Og nu det sidste: En hjemløs gammel Mand.

Fuglene sang i Hækkene omkring ham. Men han hørte det ikke. Høstmaskinerne raslede hen over Markerne, men han lagde ikke Mærke dertil. Fjorden og Sundet blinkede i Formiddagssolen; men han havde intet Øje for sine Omgivel-

ser. Hans Blik var uafbrudt rettet mod Gaarden.

Der gik Ellen og Pigerne og syslede ved Tøjet fra de store, tunge Egetræskister paa Gaarden. Det var hængt ud i Solen for at luftes.

Hvad vilde der blive af Gaarden og Datteren? Hans Andersen Ture havde haft en Søn, som var død, før han naaede Skelsalderen. Det havde været en stor Sorg. Ture-Navnet var af Skæbnen dømt til at slettes. Datteren var bleven født flere Aar senere. Det var en Erstatning for det store Tab. Men hvorledes vilde hendes Fremtid forme sig? Hvem vilde komme til at styre Gaarden ved hendes Side? —

Hjertet bankede stærkere. Han syntes, det begyndte at flimre for Øjnene. Benene vilde svigte.

Den gamle Mand havde naaet Kæmpehøjen ved Sundet neden for Gaarden.

Her satte han sig for at hvile. Var det Drøm eller Virkelighed? Var det en Feberfantasi? Det var, som om en knugende Angst kom over ham ved Tanken om, at han, Hans Andersen Ture, den gamle indflydelsesrige Ejer af Turegaarden, nu sad der som en hjemløs Mand, der skulde trygle om Lov til at blive i sin Hjemstavn.

Hans Tanker forvirredes. Hovedet faldt ned i højre Haand, medens Albuen støttede sig mod Højens Grønsvær. Den venstre Haand holdt han mod Brystet for at dæmpe Hjertets voldsomme Banken. Saa svandt Bevidstheden, og han faldt tilbage i det lange, friske Græs.

Her fandt et Par Timer senere nogle Arbejdsmænd fra Gaarden deres Husbond liggende i samme Stilling. En Vogn blev hentet, og den syge befordredes varsomt til sit Hjem, hvor han blev liggende næsten uden Bevægelse. Endnu anede ingen paa Gaarden, hvad der var overgaaet ham.

Ellen Ture grebes i første Øjeblik af Forfærdelse. Men snart fattede hun sig saa vidt, saa der blev sendt en Vogn efter Dr. Gregersen og Bud til Pastor Frees om straks at komme op paa Gaarden.

Præsten var den første. Han fandt sin Kæreste badet i Taarer og næsten stivnet af Skræk, siddende ved Faderens Leje. Fuldstændig opløst i Fortvivlelse kastede hun sig til hans Bryst og hulkede.

Saa kørte Vognen med Dr. Gregersen op foran Døren. Den gamle Læge saa alvorlig ud. Han fik næppe hilst paa de to unge, lagde ikke engang Mærke til, at de holdt hinanden i Haanden.

Ellen Ture og Henrik Frees stillede sig ved Lægens Side for at gaa ham til Haande, i Fald det skulde være nødvendigt, mens han undersøgte den syge.

Dr. Gregersen rystede paa Hovedet, men sagde intet.

I Køkkenet og Bryggerset listede Pigerne sig lydløst omkring for ikke at foraarsage Støj. Selv Karlene uden for Gaarden smaahviskede ved deres Arbejde. De havde alle en Følelse af, at en Katastrofe var forestaaende.

Ingen kunde hjælpe. Hans Andersen Ture bukkede under for sin Hjertelidelse uden at være kommen til Bevidsthed. Ved Midnatstide sov han stille hen.

Nu trængte han ingen Bosættelsestilladelse til.

Ellen Ture var dybt nedbøjet. Henrik Frees blev paa Gaarden Natten over. Han frygtede for hendes Helbred; men Dr. Gregersen beroligede ham. Hendes stærke Natur vilde sejre over Sorgen. Selv var han dybt rystet, den gamle Læge, der havde staaet ved saa mangt et Dødsleje. Men ingen havde været en Ven for ham som den, der nu var sovet bort. Hans Kald havde gjort ham fortrolig med Døden. Men Savnet gjorde et dybt Indtryk paa ham.

XXVI

Da Henrik Frees næste Morgen var paa Vej ned til Præstegaarden, mødte han undervejs Fester Hissel. De standsede og hilste.

„Jeg har hørt, at Ture er død," sagde Kaptajnen, „og nu vilde jeg just op paa Gaarden for at tilbyde min Hjælp."

„Jeg kommer derfra og har været der siden i Gaar Eftermiddags," svarede Præsten. „Deres Hjælp vil være kærkommen. Der er saa mange Ting, der nu trænger ind paa Datteren, og hun er

desuden helt naturlig overvældet af Slaget. Det kom saa uventet."

„Maaske det var den heldigste Løsning, Hr. Pastor."

„Det forstaar jeg virkelig ikke, Hr. Kaptajn."

„De ved altsaa ikke, hvor Ture havde været om Formiddagen, før han blev syg?"

„Jeg har ikke spurgt om det. Der har slet ikke været Tid dertil."

„Nede hos Amtsforstanderen havde han været og var bleven erklæret for — Optant. Jeg har for et Øjeblik siden talt med Godsejeren. Han var noget ophidset og bebrejdede sig selv, at han havde stævnet Ture paa en Tid, da han var syg. Men han havde været uvidende om hans Tilstand."

„Ja, saa er Sagen i Sandhed dobbelt tragisk."

„Tilfældet har ingen Love, Hr. Pastor."

„Jeg kender intet Tilfælde. Det er Forsynet, der har handlet."

„Kald det, hvad De vil, vore Anskuelser om dette Punkt er nok forskellige, Hr. Pastor. Sømanden frygter mere Tilfældet end Forsynet."

„Vi vil ikke trættes om Ord, Hr. Kaptajn. Vi bliver jo alligevel ikke enige."

„Men en Ting kan vi være enige om. Det er, at Sognet har mistet en af sine bedste Mænd."

„Det vil jeg underskrive, Hr. Kaptajn."

„Ture var i Forgaars nede hos mig for at tale om Frimenighedskirken. Det var hans Stolthed, at han havde været med til at faa denne Bygning rejst. Og nu er han ikke mere."

„Jeg troede ikke, at Kaptajnen interesserede sig for religiøse Spørgsmaal.“

„Trods det, at jeg er Menighedsrepræsentant.“

„Det vil i Regelen ikke sige meget. Folk vælger til sine Tillidshverv de Mænd, de har mest Tiltro til i offentlige Sager. Derfor var De vel selvskreven.“

„Men alligevel har jeg en vis Interesse for Frimenighedskirken.“

„Fordi den bygges i Oppositionens Tegn.“

„Det er ikke helt urigtigt. Jeg betragter Frimenighedsbevægelsen som et Udslag af vor seje, selvbevidste Bondestands Ulyst til at bøje sig for den Tvang, der kommer fra oven.“

„Hovedspørgsmaalet er, om det drejer sig om en aandelig Bevægelse, eller om den kun er et Udslag af denne Ubøjelighed.“

„Vist saa, Hr. Pastor. Det aandelige er det afgørende. Den bedste Del af Befolkningen er saare religiøs. Men den føler ikke sin Trang og sit aandelige Tarv tilfredsstillet i Statskirken. For mig personlig er dette en temmelig ligegyldig Ting. Jeg ser blot paa den Kraft, der ligger i Tanken om at kunne tømre sig sine egne Prækestole. Det er Hovedsagen, fordi det for mig staar som et Tegn paa Folkets Livskraft. Selv behøver jeg intet Gudshus og ingen Præst.“

„Det er unægteligt et noget ejendommeligt Syn paa denne Sag, Hr. Kaptajn. Men De kan paa Deres Vis have Ret. Jeg er selv i den senere Tid kommen til at se paa Bevægelsen ud fra et

lignende Standpunkt, skønt den religiøse Alvor for mig er det afgørende."

„Den vil De næppe komme til at savne i Frimenighedskirken, Hr. Pastor."

„Det vil Tiden vise, Hr. Kaptajn."

„Aarsagen til, at man gav sig til at granske Tures Undersaatsforhold, var vel ogsaa nærmest hans Interesse for Frimenigheden."

„Det er jeg nu selv tilbøjelig til at tro."

„De kender jo Princippet, Foregangsmændene skal gøres uskadelige. Hans Andersen Ture er segnet midt i Kampen."

„Det er et sørgeligt Tilfælde."

„Et Tilfælde, siger De nu selv. De ser, Forskellen er ikke saa stor endda, Hr. Pastor."

„Men disse Tilfælde gentager sig."

„Til ingen Nytte."

„Maaske dog. Men jeg maa gaa. Der vil være meget at ordne paa Gaarden. Vi maa tale om Jordfæstelsen. Den vil ogsaa volde Vanskeligheder. De vil jo ikke kunne paatage Dem den som Statspræst."

„Det staar da til mig selv, Hr. Kaptajn."

„Jeg troede, det stod til Konsistoriet."

„Naar Sognets bedste Mand sænkes i Graven, vil man vel ikke formene Stedets Sjælesørger i at tale."

„De ved selv bedst, hvad De vover."

„Jeg ved det."

„Farvel, Hr. Pastor!"

„Farvel, Hr. Kaptajn!"

XXVII

Kaptajnen strøg Haanden hen over sit lange Skæg, mens han gik op mod Gaarden. Den unge Mand har været den længste Tid i Strandsted, tænkte han. Han egner sig ikke til Embedet. Han har for mange Tanker, for megen egen Villie.

Det samme tænkte Landsdelens øverste gejstlige, Generalsuperintendenten, der sammen med Provsten sad nede i Præstegaarden og ventede paa Henrik Frees. Generalsuperintendenten var kommen for at gøre ham alvorlige Forestillinger, for sidste Gang.

Henrik Frees blev noget overrasket, da han i Forstuen af sin gamle Husholderske fik Efterretning om, hvem der ventede paa ham. Hans Sind var i Forvejen i Oprør, og han var derfor kun lidet oplagt til at gaa ind til Forhøret.

Men Generalsuperintendenten tog venligt imod ham, og Provsten smilede saa imødekommende som Sommersolen der uden for.

De kom straks ind paa Sagen.

„Ikke sandt, Hr. Pastor, De vil indrømme, at Forholdene her i Sognet er vokset Dem over Hovedet, Indre Mission, Grundtvigianismen, den nationale Bestræbelse? En ældre og mere erfaren Mand vil bedre kunne varetage Gerningen. De vil indse, at Kirkens Interesse er bedst tjent med Deres Forflyttelse. Vi Præster er Kirkens Tjenere og maa adlyde, naar den almene Interesse kræver det.“

„Magnificens vil undskylde, men det er netop et saadant Sogn, jeg ønsker mig.“

„Egoistiske Ønsker maa vige for Kirkens Tarv, og den er bedst tjent med, at De følger vort Raad, Hr. Pastor Frees.“

„Jeg har jo tidligere sagt Dem, at vi mener det godt med Dem, Pastor Frees,“ indskød Provst Kulmbach.“

„Skal jeg med hele min Personlighed kaste mig ind i en Livsgerning, maa det være her i Nordslesvig, blandt mine egne Stammefrænder, Magnificens. Dette er i det sidste Aars Tid mere og mere gaaet op for mig. Min Villie og Lyst til Arbejdet vilde sløves i en anden Landsdel.“

„Deres Arbejde vilde mindskes. De er en ung Mand med mange Slags Ideer. I et mere roligt Embede vilde De finde andre Genstande for Deres Virksomhed.“

„Jeg kan ikke forlade denne Landsdel og dette Folk.“

„Deres Udvikling vil høste Gavn deraf.“

„Nej, den vilde lide under det. Jeg har følt det i den sidste Tid mere end nogen Sinde. For faa Timer siden er jeg gaaet bort fra et Dødsleje, og Magnificens vil forstaa, at mit Sind er noget oprevet, da det var en Mand, der stod mig personlig nær.“

„Jeg har erfaret det. Han var en af Frimenighedens Tilhængere. Vi forstaar, at vore Præster søger at paavirke denne Retning. Men der bør handles med Varsomhed.“

„Saa vidt jeg kendte Hans Andersen Ture,

hørte han desuden ikke til dem, der lod sig paavirke, men til dem, der havde lettere ved at paavirke andre," tilføjede Provsten.

„Jeg har heller aldrig gjort Forsøg paa at paavirke ham," sagde Henrik Frees.

„Saa vilde De maaske have handlet klogere i at holde Dem borte fra dette Hus, Hr. Pastor Frees," fortsatte Generalsuperintendenten. „Ethvert Samkvem med denne Retning fører til idelig Konflikt. Statskirken bør holde sin Sti ren."

„Jeg ser paa Menneskets aandelige Værd, ikke paa Formen. Hans Andersen Ture var en aandelig højtstaaende Mand."

„Han staar nu foran sin Dommer, og det er ikke til os at dømme ham og hans Gerning, Hr. Pastor. Men Formen er alligevel ingen Biting, som De og med Dem andre af den yngre Skole er tilbøjelig til at antage. Hvis Statskirken ikke havde sine faste Grundsætninger og Love, som maa være ukrænkelige for hver af dens Tjenere, vilde vi havne i et Uføre, der blev skæbnesvangert for Kirkens Tilværelse. Det er netop i denne Frihed, Lovløshed, Mangel paa faste Former, at Frimenighedsbevægelsens Brøst findes."

„Jeg kan ikke binde mig til Formen."

„De er ordineret som Præst i en Statskirke i Henhold til Formen. Vil De bryde med den, staar det selvfølgelig til Dem selv; men saa skilles vore Veje. De ved, hvad det vil sige. For at forhindre det, fordi vi vidste, at den Fare var paa Færde, er vi kommen til Dem."

„Magnificens, jeg føler mig ikke bunden til

Formen, men til Indholdet. Mere kan jeg ikke sige.“

„Og naar nu, for at tage et konkret Eksempel, min kære Hr. Pastor, denne Mand, som De sætter saa stor Pris paa, stedes til Jorde, forbyder vore Anordninger, Formen, som De behager at kalde dem, at der ringes med Kirkeklokken, at De selv deltager i Højtideligheden. Forstaar De da ikke, at Deres Holdning fører Dem ind i Konflikter, som vi for Statskirkens Skyld maa forebygge?“

Provsten begyndte at blive utaalmodig. Han kendte Henrik Frees tilstrækkelig til at vide, at han ikke vilde bøje sig. Ordene var spildte. Han tænkte med Sorg paa Udfaldet.

„Tag imod det Embede, som tilbydes Dem, Pastor Frees, og hele Knuden er hugget igennem,“ sagde han.

„Jeg kan ikke Hr. Provst.“

Ved denne Nægtelse blev det. Generalsuperintendenten tog en kold Afsked med den unge Præst. Denne vidste, hvad der forestod. Om faa Dage vilde han faa den sidste skriftlige Opfordring til at overtage det Embede, som Konsistoriet havde udset til ham. Saa maatte Afgørelsen træffes.

Henrik Frees følte Vreden koge i sig. Men han var stolt af at have faaet sin Stilling klaret. Det maatte briste eller bære. Han var gaaet ind til sit Livskald med det faste Forsæt kun at tjene sin egen Overbevisning. En Træl af Formen vilde han ikke være.

Træt af at tænke kastede han sig paa Sengen og sov til langt op ad Eftermiddagen. Saa gik

han en Tur ned til Stranden og indaandede den friske Luft. Han følte sig atter villiestærk og sejrsstolt. Naar man har Ungdommens friske fysiske Kræfter, bøjer man sig ikke for al Verdens Modstand. Den kan ægge til ny Tanker og Forsæt, men aldrig til Modløshed og Fejhed.

XXVIII

Gamle Falle Dragon laa ved Vejen mellem Strandsted og Turegaarden og slog Skærver. Sit Øgenavn havde han beholdt fra den Gang, da han for henved et halvt Aarhundrede siden tjente ved det danske Hestfolk. Verden havde tumlet noget omkring med ham i de mange Aar. Den havde til sidst ladet ham ligge her ved Landevejen og slaa Skærver. Folk, der kom forbi, fik altid en lille Passiar med Falle, der var bekendt for at have et godt Hoved og egne Tanker. Han havde været værst mod sig selv, sagdes der. Derfor var hans Alderdom bleven saa tung og trist. Men Falle klagede ikke. Han sad Dag ud, Dag ind ved Landevejen og slog Skærver, snart her, snart der.

Just som Vognen med Generalsuperintendenten og Provsten var kørt forbi ham, kom den halte Skrædder fra Uldal humpende ved sin Krykke.

„Goddaw og Gud hjælp!“ hilste han. „Hvondt gær 'et?“

„Goddaw o' Tak, æ klawer itt'."

„Hva' mon de' vaa for et fint Kø'etøj, dæ kom forbi? —"

„De' vaar æ Bisp, Per Ywsen."

„Hillemænd, har vi saarn fin' Folk i æ Sown æ Daw!"

„Han har vel vaat hen' o' se 'aa den ny Kjirk'. Naa ka' den jo sna'e blyw rejst."

„Ja saamænd, de' ka' den vel."

„De' gi'r da lidt Fo'tjennest' te den jen' o' den an'."

„De gør 'et vel; men te en an' Stakkel folle dæ no itt' nowe a'."

„Tak Gud fo', te do har 'et, som do har 'et, Per Ywsen. Dæ kund' kom Tie, dæ bløw værr'."

„Hva' men' do med de', Falle?"

„Æ men', te en gør bedst i o' se o' find' sit Uekom' o' sin gi' Verden en goi Daw. Hvinner en inne har o' træng' te, foller en heller inne te Besvær."

„Nej saamænd, de' ka' do ha' Ret i. Men de' vaa ellers sør'le, saarn End' de' tow med æ Turemand."

„Ham skal do itt' sørre for, han har 'et godt no."

„Men sikken en dejle Ejendom o' maatt' skill' sæ ved."

„Dæ æ manne, dæ har 'et inno bæe, o' som osse maa astej, hvinner æ Boj komme'"

„De' er en rar Mand, vi har mist'."

„De' er 'et, Per Ywsen. Men hva' ka' 'et hjælp', naar vi illywel skal astej!"

„Ja den Vej skal vi jo old', Falle. Vi to har vel heller itt' læng' te'bag' o' hink' omkring i, o' godt er 'et. En ka' slet itt' følle med me'e."

„Ja, saa er dæ jo anne, dæ ka' tej æ Hammer o' æ Naal i vort Stej. Saadan gær 'et."

„Saadan gær 'et Falle, saadan gær 'et. Har do ejsen hø'e, te de' skuld' staa galt te med vo' Præst?"

„Nej, de' har æ itt' hø'e."

„Han skal jo væ' forlowet med æ Frøken dæ op' 'aa æ Gaard."

„De' æ dæ jo itt' undt i, Per Ywsen."

„Men di har jo dæ op' 'aa æ Gaard alle rigte holdt sæ te æ Kjirk, Falle, o' de' æ da en und'le Ting."

„De' æ vel te sywen o' sidst itt' æ Kjirk, de' kommer an 'aa."

„Men saarn o' blyw putt' i æ Jord urren en krist'le Begrawels', Falle!"

„Den ka' da væ' krist'le nok, fo' de' te de' inne Præst æ med."

„Ja, men do ka' jo da nok fo'staa, te æ Præst itt' godt ka' blyw hjem', hvinner han æ forlowet med æ Frøken derop'."

„Saa ka' han jo gaa med, Per Ywsen. Saa æ den Pott' ue."

„Nej, hva' tror do, æ Bisp' vild' sej te de'?"

„Ja, de' ve'e æ itt'. Men saa møj ve'e æ, te 'aa Torsda' saa slær Falle Johnsen inne Sten. Saa gær han med te Hans Andersen Tures Begrawels'. Han saa itt' ne'e 'aa en faatte Mand."

„Nej, de' ve'e Gud, han itt' gøe, Falle."

„Dæ vaar inne sølle faatte Stakkel, dæ gik forgjøws te hans Dør. Lad wos hows de', Per Ywsen."

„De' har æ sjel erfar'n den Gaang, da min Ko dø'."

„O' sin la' di anne om æ Formaliteter, Per Ywsen."

„Ja, men do ve'e osse, te æ sye fo' æ Fo'-valte'."

„Naa ja, hvinner do æ saarn Pjalt, te do la' dæ kyes', saa maa do helle' blyw hjem'. Men æ ve'e saa møj, te hvinner æ Potmester kom i Daw te mæ o soi: 'Aa Torsda' slær vi Sten 'aa Synne-borre Landvej, Falle Johnsen, saa skuld' æ vær Mand for o'sej: Undskyld, Hr. Potmester, 'aa Torsda' gær Falle Johnsen te Hans Andersen Tures Be-grawels'."

„Ja, do ka' jo no bæe faa 'et soj ind vi anne, Falle."

„Hvo'fo' de', Per Ywsen?"

„For do har naa jen Gaang saarn dit Fri-sprog."

„Ve'e do, hva' æ har? Min egen Ville har æ, Per Ywsen, og den vil æ gør Brug a', saa læng' æ løwe', saa ka' I anne tej Hensyn til Bisp og Præst og Degn o' æ Forvalter, saa læng' I lyster."

„Ja, ja, Falle, do æ no jen Gaang itt' saarn som vi anne; men æ Turemand vaa et brav Min-nesk', det Lov ska' han ha' i sin Grav."

„Farvel, Falle!"

„Farvel, Per Ywsen!"

XXIX

Nej, Kirkeklokkerne maatte ikke ringe, naar Hans Andersen Tures jordiske Levninger stedtes til Jorde. Statskirken nægtede at forkynde Menigheden, at en Medkristen var gaaet til Hvile. Saaledes lød de kirkelige Love. Men det var denne Gang let at efterkomme Forbuddet; thi Klokken stod endnu i Præstegaarden, hvor den var bleven hensat efter Branden. Den var desuden ubrugelig, og den ny befandt sig under Støbning. Alligevel blev den forestaaende Begravelse Samtaleemne over hele Sognet. Der maatte regnes med en usædvanlig Deltagelse, og det var første Gang, der i denne Henseende skulde brydes med en Overlevering.

Pastor Frees stod foran en alvorlig Afgørelse. Han vidste, at Myndighederne ikke vilde taale, at en Statspræst medvirkede ved Jordfæstelsen af en Mand, der selv havde stillet sig uden for Landskirkens Form. Generalsuperintendenten havde jo sagt det. Man følte sig forpligtet til at sætte Skel. Derfor skulde de, der i levende Live ikke havde villet have med Statens religiøse Kultus at gøre, ved deres Død forbigaas med Tavshed.

I det Øjeblik, da det høje Konsistorium udstedte sin Forordning og satte dette Skel, var det sig maaske næppe Rækkevidden af sin Forholdsregel bevidst. Over hele Landsdelen medførte det paa en Gang et uventet Brud paa den gamle Tradition. Folkets Tro paa den overleverede Kirke-

institutions ydre Avtoritet var i Forvejen i Færd med at briste. Nu svigtede den helt. Statens Præster raadede ikke mere over den tidligere Myndighed. Det var gaaet dem som Egen, der hin Nat segnede under Strandsted Kirkes Brand. En god Del gammel Overtro og Overlevering gik op i Luer.

Det var, som et gammelt Billede svandt ud af Befolkningens Bevidsthed, det gamle Billede af kirkeligt Liv i Sognet, som havde været indpodet i hver Sjæl, og som man en Tid lang vægrede sig ved at slippe af Tanker, da Bruddet kom. Det forestillede den gamle Kirke paa Bakkens Top i Sognets nordlige Del, just der, hvor Landskabet skraanede ned mod Fjorden. Træer ragede op over den. Ved Koret bredte den knudrede Eg sin vældige Krone beskyttende ud over Blytaget. Paa Kirkegaardsdiget voksede Tjørn og Hyld. Drengene havde lavet Smuthuller i Gærdet. Gennem dem kunde man fra Stien uden for kigge ind paa den velholdte Kirkegaard. Dens østlige Del laa hen som et stort grønt Græstæppe med smaa Tuer. Der gemtes Fattigfolks Ben. Til den anden Side, nærmest det firkantede Taarn med Aarstallet over den tunge Egetræsdør, laa aflange Gravstene med næsten udviskede Indskrifter, som fortalte om, at de dækkede Støvet af dydsirede Jomfruer og Matroner, velædle Gaardmænd og Sognefogder. Ind imellem knejste Gravstøtter med Marmorkors. Her havde de velhavende Bønder fra den sidste Menneskealder nærmest Indgangsporten, nærmest Byen og nærmest Hjemmet købt

deres Gravsteder. Men ingen tog Forargelse af denne Forskel. Saaledes syntes man, det skulde være. Fra Fjorden og Bavnebakken til højre tog Kirkegaardspartiet sig saa hyggeligt og fredeligt ud. Især ved Efteraarstide, naar det halvvisne Løv stod i sine sidste Farver, ved Vintertid, naar de nøgne Grene bar Sne i Stedet for Blade, eller Søndag Morgen paa hver Aarstid, naar Solen faldt hen over den ærværdige gamle Bygning, og Folk flokkedes ved Indgangen eller puslede omkring ved Gravene, mens Kirkeklokkeklang lød hen over Søndagmorgenens stille Landskab.

Saaledes stod det gamle Billede i Folks Minde.

Men Kirken var brændt, Egen segnet, Træerne fældet. En ny Bygning rejstes i den gamles Sted. Ingen andægtig Skare samledes Søndag Morgen omkring dens ny røde Mure. Freden var brudt, Menigheden splittet.

Hist ovre paa Bavnebakken byggede en Del af Sognets Beboere sin egen Kirke. Klokken var allerede anbragt oppe i det lille Taarn. Bavnebakkens Kirke knejste højere end det Gudshus, som Staten byggede. Og ovre ved Skoven havde Snedker Knudsen og hans lille Flok af alvorligt troende købt Byggeplads til et Forsamlingshus for Indre Mission.

Et nyt Slægtled brød sig Vej med friske Ideer. Det gamle stred imod nogle Aar. Saa opgav det Modstanden, fordi det ikke ejede Kraft til at kue den gryende Udvikling, der var kommen til Sognet paa Grundlag af den store nationale Brydning. Kampen var staaende i kommunale og kirkelige Anliggender. Striden stod om Ungdommens Op-

dragelse, om Befolkningens økonomiske Trivsel, om Andelstanken og Foreningslivet. Højest gik Bølgerne paa politisk Omraade. Men sine mest iøjnefaldende Spor satte den i Strandsted Sogn i den kirkelige Udvikling. Mens Hammerslagene fra de to Kirkebygninger lød ud over Bøndergaardene, rejstes der med dem synlige Mindesmærker for den standende Strid.

Midt i denne store Brydning stod den unge Præst Henrik Frees. Længe havde han troet at kunne lede de aandelige Bølgers Gang. Men flere Gange var han kommen til Erkendelsen af sin Afmagt. Hans egen Kraft, Villie og Virksomhed stilledes fuldstændig i Skyggen af Bevægelserne, der langsomt greb Sindene, gik hen over Landet og væltede ind over hans eget Sogn. De havde taget Magten fra hans Gerning. Derfor var hans Tilværelse som Præst bleven en forgæves og forfejlet Kamp for Ideer, der ikke kunde gøres frugtbringende i denne Virkekreds. Der maatte skabes en ny Jordbund for hans Arbejde. Forholdene viste ham hans Begrænsning, mens de tillige pegede i Retning af et nyt Fremtidsspor.

Det var Aftenen før Hans Andersen Tures Begravelse. Præsten opholdt sig hjemme i Præstegaarden. Ved hans Side i det gamle Arbejdsværelse, der saa tit havde været Vidne til hans aandelige Kampe, sad Ellen Ture. Den sorte Sørgekjole passede godt til hendes blege Træk og hendes lyse, fyldige Haar. Der laa dyb Alvorsstemning over de to unges Samtale.

Præsten holdt i Haanden en Skrivelse fra Ge-

neralsuperintendenten. Den var affattet i Provsteboligen for faa Timer siden og sendt af Sted ved Ekstrabud kort efter Hjemkomsten fra Strandsted. Mellem Linierne kunde man læse den gamle Bisps Vemod ved Tanken om at se det tidligere Billede af Forholdene i Strandsted Sogn svinde. For den kære Freds Skyld anmodede han endnu engang Pastor Frees om at overveje Konsistoriets Forslag, før han tog sin endelige Beslutning, der turde blive skæbnesvanger baade for ham selv og for Menigheden. Hvilken Ro og Hygge havde der ikke tidligere hvilet over dette Sogn! Det kirkelige Livs Blomstring kunde bevises ved Altergæsternes Tal og ved det store Kirkebesøg, der forhen havde været i Strandsted. Bispen var overbevist om, at disse Tilstande vilde vende tilbage, hvis Udviklingen atter kunde ledes ind i rolige Gænger. Men den unge Præst var altfor nøje knyttet til de splittende Tendenser. Det skulde ikke fremsættes som en Anklage, men som et Bevis for, hvor nødvendig den foreslaaede Forflyttelse maatte skønnes at være. Ad Aare kunde der atter gives Lejlighed for ham til at søge tilbage til Nordslesvig.

Ellen Ture holdt sin Kærestes Haand i sin. Hun saa tavs op paa ham, som han stod der hensunket i Tanker.

„Ellen, vil du følge mig til Holsten?“ spurgte han.

„Henrik, du ved, hvorledes jeg elsker min Hjemstavn. Jeg vilde altid være som en Plante, der ikke kan trives, fordi den er bleven hensat i en Jordbund, hvoraf den ingen Næring kan suge.“

Saa sank han igen hen i Eftertanke. Betød ikke Hjemstavn det samme for ham! Laa der ikke gemt i dette Ord hele det Væld af Kærlighed til denne Landsdel, der gav ham Evne og Villie til at arbejde for denne Befolkning. Ja, Hjemstavnen var det eneste Sted, hvor de kunde trives, naar de skulde blive sig selv. Maatte Brydningerne saa end vedvare og vanskeliggøre Livsgerningen og Kampen blive stor. Derved vilde Evnerne kun øges og Villien spændes. Han havde en Gang sagt Nej. Ellen Ture, den stouteste Pige, han kendte, vilde dele hans Skæbne, men kun paa deres Hjemstavns Jord.

Da de skiltes, var de enige om, at deres Livs Vej maatte gaa gennem deres Hjemstavn. Den vilde føre til Kamp og maaske til tunge Dage, men de haabede at naa det Maal, der var Sejren for deres Livsanskuelse.

„Og saa faar jeg alligevel Ret, du bliver Bonde som dine Fædre," hviskede hun. „Jeg sagde det jo første Gang, vi mødtes."

„Og maaske Præst i Bavnebakkens Kirke," svarede han. „Det troede du ikke den Gang."

„Nej, men nu har du fundet dig selv."

XXX

Laaget var slaaet til over Liget af Hans Andersen Ture. Med hans Død afsluttedes et Afsnit i Turegaardens Historie. De kommende Slægter skulde bære et andet Navn. Men det vilde sætte Spor i den Udvikling, der havde faaet et Stød fremad ved den, der nu laa livløs under det tunge Laag.

Ellen Ture stod dybt bevæget inde i Salen, omgivet af nogle faa, fjerne Slægtninge.

Uden for rullede den ene Vogn med Deltagere ind i Gaarden efter den anden. De nærmeste kom til Fods. Skaren voksede, som den fastsatte Tid for Begravelsen nærmede sig. Det vilde blive et Følge, som man i mange Aar ikke havde set Mage til.

Der laa en usædvanlig Stemning over Mængden, der var spændt paa at erfare, hvorledes Jordfæstelsen skulde gaa for sig. Man talte om den afdødes Karakter, om Datterens Fremtid, men mest om den ejendommelige Jordefærd, der forestod.

Hvem skulde tale i Hjemmet, og hvem ved Graven?

Jo, det er rigtignok blevet anderledes her i Sognet, end da gamle Pastor Boesen levede, hed det.

Ingen havde faaet noget at vide om de Beslutninger, man havde taget.

Blandt de forsamlede var den lille Høker fra Strandsted. Han saa nervøs ud og gik stundesløs

omkring. Der havde staaet en haard Kamp i hans Indre, før han var gaaet op til Sørgehuset. Kunde han som Kirkeværge forsvare at gaa med til Begravelsen af en Mand, der havde staaet uden for Statskirken? spurgte han sig selv. Men Turegaarden var en af hans bedste Kunder. Hans Andersen Ture havde ikke sluttet sig til Forbrugsforeningen. Dette maatte ogsaa tages med i Betragtning, og under Mogens Rasmussens Overvejelse faldt denne Omstændighed tungt i Vægtskaalen. Hans Nysgerrighed kom til og blev Aarsag til, at han til sidst havde fattet Beslutningen om at gaa med.

Ja, hvem skulde foretage Jordpaakastelsen? — Mogens Rasmussen spurgte den ene og den anden; men ingen kunde give ham Svar.

Da rullede Præstegaardens Køretøj ind i Gaarden. Mængdens Spænding steg.

I Vognen sad Sognepræsten Pastor Frees. Han banede sig roligt Vej gennem de forsamlede og gik ind i Salen, hvor Baaren stod.

„Nu har jeg sandt for Dyden" — — —, lød der en Stemme. Mere hørte man ikke. Dørene sloges op. Ved Kisten stod Pastor Frees og holdt Salmebogen opslaaet i sin Haand, rede til at aabne Sørgehøjtideligheden.

Nu blev alle Spørgsmaal overflødige, Gaaden var løst.

Kort efter lød der Klokkeklang ude fra. Det var Bavnebakkens ny Klokke.

Der ringedes med den for første Gang, da Hans Andersen Ture bares til Graven.